

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Hazırlayan:

İshak AŞAR

Danışman:

Prof. Dr. Mevlüt KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2012

**Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

**İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Hazırlayan:
İshak AŞAR

Danışman:
Prof. Dr. Mevlüt KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2012

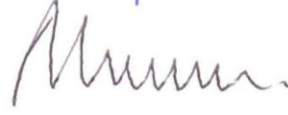
KABUL VE ONAY

İshak Aşar tarafından hazırlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Batıl İnançları Üzerindeki Etkisi başlıklı bu çalışma, 22/10/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mevlüt KAYA

Üye : Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

Üye : Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Yukarıdaki adı geçen imzaların öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... /... /...

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinde, proje aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

.../.../...

İshak Aşar

Öğrencinin Adı-Soyadı	İshak AŞAR
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Danışmanın Adı	Prof. Dr. Mevlüt KAYA
Tezin Adı	İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Batıl İnançları Üzerindeki Etkisi

ÖZET

Bu araştırma, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programındaki “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusunun, öğrencilerin batıl inançları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Samsun ilinin İlkadım ilçesi merkez ilköğretim okullarında 2010-2011 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören yedinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Samsun ili, İlkadım ilçesinde bulunan; 23 Nisan, Ticaret ve Sanayi Odası, 75. Yıl, Çatalarmut, Gazi, İlyasköy Türk-İş, Subaşı ve Alparslan İlköğretim okullarının yedinci sınıfına devam eden 745 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada öğrencilerin mevcut batıl inançları üzerinde etkili olduğu düşünülen, cinsiyetin, ailenin maddi durumunun, çoğunlukla yaşanan yerleşim yerinin, anne-baba öğrenim durumunun, aile büyükleriyle görüşme sıklığının, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada verileri toplamak amacıyla geliştirilen “Kişisel Bilgi Anketi” ve “Batıl İnanç Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizi SPSS programıyla yapılmıştır. Verilerin analizinde ve hipotezlerin test edilmesinde t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrencilerin batıl inançlarını azaltmada önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Batıl inanç, hurafe, halk inançları, popüler dindarlık, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi

Student's Name and Surname	İshak AŞAR
Name of the Department	Philosophy and Religious Sciencies
Name of the Supervisor	Prof. Dr. Mevlüt KAYA
Name of the Thesis	The Effect of the Course of Religion Culture and Moral Knowledge on the Students' Superstitious Beliefs.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effects of “Some Common Superstitious Belief in the Society” found in the curriculum of Religion Culture and Moral Knowledge on the students' superstitious beliefs.

The population of the study consists of the seventh class students attended at the central primary schools of İlkadım District of Samsun in the academic year of 2010-2011. The sample of the study is composed of 745 students attended at the primary schools of 23 Nisan, Ticaret ve Sanayi Odası, 75. Yıl, Çatalarmut, Gazi, İlyasköy Türk-İş, Subaşı and Alparslan in İlkadım District in Samsun.

In order to gather data for the research, “Superstition Scale” and “Personal Info Survey” were used. For the statistical analysis of the study, the SPSS program was used. To test the hypothesis and to analyze the data, T-test and variance analysis (ANOVA) techniques were used.

In the study, it was tried to analyze the effects of some superstitious beliefs of students in terms of some independent variables such as gender, family's economic situation, the place of residence, parents' educational levels, the frequency of visiting family's grandparents, and the course of Religion Culture and Moral Knowledge.

It was found that the course of Religion Culture and Moral Knowledge had an important effect in terms of reducing students' superstitious belief.

Key words: Superstition, Silly Tale, Public Belief, Folk Religiosity, Religion Culture and Moral Knowledge.

ÖNSÖZ

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerinden etkilenmektedir. Günümüzde aşağı yukarı her toplumda gözlenebilen genellikle de doğru bilgi boşluğundan istifade ederek zihinleri meşgul eden bir takım inanç ve uygulamalar bulunmaktadır. Halk arasında batıl inanç ya da hurafe olarak nitelendirilen bu tür inançlar toplumun hemen hemen her kesiminde görülmektedir.

Batıl inançlara birey açısından bakıldığında, kişinin kendisini rahatlatmasına yardımcı olduğu söylenebilirken, bu tür inançlara din ve toplum açısından bakıldığında zaman zaman sınırları aşan, toplumsal dinamikleri kemiren bir yönünün olduğu da görülmektedir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde problemin durumu, oluşturulan hipotezler ve tezin çerçevesini belirleyen kavramlara yer verilmiştir. İkinci bölümdeki teorik kısmında ise, bireysel ve toplumsal zararları açısından batıl inançlar ele alınmış, nasıl ortaya çıktıklarına değinilmiş, hangi yollarla yayıldıkları vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca batıl inanç ve hurafelerin yayılma süreci tarihsel tecrübeler de dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın uygulama boyutunu oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle bu tür yanlış inanç ve tutumların düzeltilip düzeltilemediği incelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında elde edilen bulgular ışığında batıl inanç ve hurafelerin bireysel değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş, öğrenciler tarafından hangi kaynaklardan, nasıl öğrenildiği araştırılmaya çalışılmıştır.

04.08.2012

İshak Aşar

TEŞEKKÜR

Bu çalışma süresince yardımlarını esirgemeyen danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Mevlüt Kaya'ya, teşekkürlerimi arz ederken, eğitim öğretim hayatım boyunca üzerimde emeği geçen tüm öğretmenlerime de şükranlarımı sunmak isterim. Ayrıca bu süreçte özellikle fikir ve önerileriyle araştırmamın şekillenmesine rehberlik eden, değerli hocalarım; Prof. Dr. Mustafa Köylü'ye, Prof. Dr. Erkan Perşembe'ye, Prof. Dr. Mahmut Aydın'a, Prof. Dr. Ali Rıza Aydın'a, Doç. Dr. Bekir Şişman'a, Yrd. Doç. Dr. Hasan Dam'a, Yrd. Doç. Dr. Bayramali Nazıroğlu'na, Yrd. Doç. Dr. İbrahim Turan'a, Yrd. Doç. Dr. Yakup Çoştı'ya ve Yrd. Doç. Dr. Süleyman Turan'a çok teşekkür ederim.

Doğumumdan bu güne kadar üzerimde emeği olan anneme, babama, kardeşlerime, maddi manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim, eşim Betül'e, kütüphanelerini kullanma imkânı veren kayınpederim Mustafa Genç'e ve kayınbiraderim Yrd. Doç. Dr. Muhammed Fatih Genç'e minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Yine yüksek lisans yaptığım dönemde bana azami kolaylığı sağlayan idarecilerime, moral ve motivasyon desteklerini eksik etmeyen öğretmen arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Anket çalışmalarını yürüttüğüm örneklem grubundaki okullarda bana kendi okulumdaymışım hissini veren idareci ve öğretmen arkadaşlara da teşekkür etmeyi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar VE ŞEKİLLER	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN ADI.....	1
B. PROBLEM DURUMU	1
1. Alt Problemler.....	2
2. Hipotezler.....	2
C. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
D. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	4
E. VARSAYIMLAR.....	6
F. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	6
BÖLÜM I - TEORİK ÇERÇEVE	7
A. TEMEL KAVRAMLAR.....	7
1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (DKAB)	7
2. Hurafe	7
3. Batıl İnanç.....	10
4. Halk İnançları	16
5. Popüler Dindarlık.....	19
6. Bidat.....	21

B. BATIL İNANÇLARIN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ	24
1. Gerçek Bilgi Boşluğu (Cehalet).....	24
2. Olaylar Arası Yanlış Neden-Sonuç İlişkisi Kurmak.....	29
3. Korkutarak Engelleme	31
4. Zan ve Vehim.....	35
5. Misyonerler.....	36
6. Uydurma Hadisler.....	41
7. İfrat ve Tefrit.....	44
C. BATIL İNANÇLARIN YAYILMA YOLLARI	46
1. Kültürel Miras.....	47
2. Kitle İletişim Araçları (Medya)	50
3. Aile büyükleri	53
D. BATIL İNANÇLARIN ZARARLARI	55
E. BATIL İNANÇ İLE DİN ÖĞRETİMİ İLİŞKİSİ.....	59
F. DKAB ÖĞRETİM PROGRAMINDA BATIL İNANÇ	67
1. DKAB Ders Kitabında Batıl İnanç	70
2. DKAB Öğretmen Kılavuz Kitabında Batıl İnanç	74
BÖLÜM II - YÖNTEM VE UYGULAMA.....	78
A. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	78
B. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	79
C. VERİ TOPLAMA ARACI.....	80
1. Kişisel Bilgi Anketi	80
2. Batıl İnanç Ölçeği	80
D. VERİLERİN ANALİZİ	91
BÖLÜM III - BULGULAR VE YORUM.....	92
A. ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL NİTELİKLERİNE GÖRE DAĞILIMLARI....	92
1. Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okullara Göre Dağılımı.....	92
2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	93

3. Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı	94
4. Öğrencilerin Çoğunlukla Yaşadığı Yerleşim Yerine Göre Dağılımı.....	95
5. Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	96
6. Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	97
7. Öğrencilerin Aile Büyükleriyle Görüşme Sıklığına Göre Dağılımı	98
B. ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI ÖĞRENDİKLERİ KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMLARI.....	99
1. Öğrencilerin Batıl İnançları Aileden Öğrenme Durumuna Göre Dağılımı	99
2. Öğrencilerin Batıl İnançları Arkadaşlarından Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı	100
3. Öğrencilerin Batıl İnançları Akraba ve Komşularından Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı	100
4. Öğrencilerin Batıl İnançları Okuduğu Eserlerden Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı	101
5. Öğrencilerin Batıl İnançları Medya Organlarından Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı	102
6. Öğrencilerin Batıl İnançları Öğretmenlerinden Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı	102
7. Öğrencilerin Batıl İnançları Öğrendikleri Kaynaklara Göre Öğrenme Düzeylerine Dağılımı.....	103
C. ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL NİTELİKLERİNE GÖRE BATIL İNANÇ DÜZEYLERİ	107
1. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Batıl İnanç Düzeyleri	108
2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri	112
3. Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Batıl İnanç Düzeyleri	116
4. Öğrencilerin Çoğunlukla Yaşadığı Yerleşim Yerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri	120
5. Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Batıl İnanç Düzeyleri	123
6. Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Batıl İnanç Düzeyleri.....	126
7. Öğrencilerin Aile Büyükleriyle Görüşme Sürelerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri	129
D. ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI ÖĞRENDİKLERİ KAYNAKLARA GÖRE BATIL İNANÇ DÜZEYLERİ.....	134

1. Öğrencilerin Batıl İnançları Aileden Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri.....	134
2. Öğrencilerin Batıl İnançları Arkadaşlarından Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri.....	139
3. Öğrencilerin Batıl İnançları Akraba ve Komşularından Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri	142
4. Öğrencilerin Batıl İnançları Okuduğu Eserlerden Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri	145
5. Öğrencilerin Batıl İnançları Medya Organlarından Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri	147
6. Öğrencilerin Batıl İnançları Öğretmenlerinden Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri.....	152
E. DKAB DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI ÜZERİNDE ETKİSİ	155
1. Öğrencilerin Öntest-Sonteste Göre Batıl İnanç Düzeyleri	155
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	159
KAYNAKÇA	163
ELEKTRONİK KAYNAKLAR	177
EKLER.....	179
EK 1: Batıl İnanç Ölçeği	179
EK 2: Özgeçmiş	181

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo 1: DKAB ğretim programında batıl inançlar ile ilgili verilen etkinlik rneği	69
Tablo 2: DKAB ders kitabındaki “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnanışlar” tablosu	71
Tablo 3: Anketin uygulandığı okullar ve toplam/uygulanan ğrenci sayıları tablosu	78
Tablo 4: Yaygın batıl inanç tespit anketi	81
Tablo 5: Yaygın Batıl İnançlar Tespit Anketi’nden Batıl İnanç lçeği’ne alınan maddeler tablosu	85
Tablo 6: Batıl İnanç lçeği güvenirlik tablosu	87
Tablo 7: Batıl İnanç lçeği Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) tablosu	88
Tablo 8: Batıl İnanç lçeği madde puanı-toplam puan korelasyon katsayıları tablosu	90
Tablo 9: Öğrencilerin ğrenim gördüğü okullara göre frekans dağılımı	92
Tablo 10: Öğrencilerin Cinsiyetine göre frekans dağılımı	93
Tablo 11: Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine göre frekans dağılımı	95
Tablo 12: Öğrencilerin çoğunlukla yaşıadığı yerleşim yerine göre frekans dağılımı	96
Tablo 13: Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre frekans dağılımı	97
Tablo 14: Öğrencilerin babalarının öğrenim düzeyine göre frekans dağılımı	97
Tablo 15: Öğrencilerin aile büyükleriyle (Büyükanne/Büyükbaba) görüşme sıklığına göre frekans dağılımı	98
Tablo 16: Öğrencilerin batıl inançları aileden öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı	99
Tablo 17: Öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı	100
Tablo 18: Öğrencilerin batıl inançları akraba ve komşularından öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı	101
Tablo 19: Öğrencilerin batıl inançları okuduğu hikâye, roman, öykü gibi eserlerden öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı	101
Tablo 20: Öğrencilerin batıl inançları televizyon, radyo, internet gibi medya ortamından öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı	102
Tablo 21: Öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı	103
Tablo 22: Öğrencilerin batıl inançları öğrenme kaynaklarına göre frekans dağılımı	105
Tablo 23: Öğrencilerin ğrenim gördükleri okullara göre ntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	109

Tablo 24: Öğrencilerin cinsiyetlerine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları.....	112
Tablo 25: Öğrencilerin ailelerinin gelir durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	116
Tablo 26: Öğrencilerin çoğunlukla yaşadığı yerleşim yerine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	120
Tablo 27: Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	123
Tablo 28: Öğrencilerin babalarının öğrenim durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	127
Tablo 29: Öğrencilerin aile büyükleriyle (büyükanne-büyükbaba) görüşme sürelerine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	130
Tablo 30: Öğrencilerin batıl inançları aileden öğrenme düzeyine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	134
Tablo 31: Öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları.....	139
Tablo 32: Öğrencilerin batıl inançları akrabalarından öğrenme düzeyine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları.....	142
Tablo 33: Öğrencilerin batıl inançları okuduğu hikâye, roman, öykü gibi kitaplardan öğrenme düzeyine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları.....	145
Tablo 34: Öğrencilerin batıl inançları televizyon, radyo, internet gibi medya organlarından öğrenme durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları.....	148
Tablo 35: Öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları.....	152
Tablo 36: Öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları	155

KISALTMALAR

AAD.	: Akademik Araştırma Dergisi
a.e	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
Akt.	: Aktaran
ATAÜ.	: Atatürk Üniversitesi
AÖF.	: Açık Öğretim Fakültesi
AÜ.	: Ankara Üniversitesi
a.y.	: Yazara Ait Son Zikredilen Yer
BEFD.	: Buca Eğitim Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı sayısı
CÜ.	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	: Çeviren
ÇİFD.	: Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi
ÇÜ.	: Çukurova Üniversitesi
DEM.	: Değerler Eğitimi Merkezi
der.	: Derleyen
DEÜ.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DHA.	: Doğan Haber Ajansı
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
DÖGM	: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
DTCFD.	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed.	: Editör
EÜ.	: Erciyes Üniversitesi
FÜ.	: Fırat Üniversitesi
GÜ.	: Gazi Üniversitesi
HACÜ.	: Hacettepe Üniversitesi
HÜ.	: Hitit Üniversitesi
İFD.	: İlahiyat Fakültesi Dergisi

İİİD.	: İletişim Fakültesi İletişim Dergisi
İİBD.	: İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi
İNÜ.	: İnönü Üniversitesi
İÜ.	: İstanbul üniversitesi
MALTÜ.	: Maltepe Üniversitesi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MERÜ.	: Mersin Üniversitesi
MÜ.	: Marmara üniversitesi
MÜİFV.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Neş.	: Neşriyat
OMÜ.	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
RTÜK.	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
s.	: Sayfa
SAKÜ.	: Sakarya üniversitesi
SBD.	: Sosyal Bilimler Dergisi
SBE.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SBED.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
SDÜ.	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SKD.	: Sosyoloji Konferansları Dergisi
ss.	: Sayfa Sayısı
SÜ.	: Selçuk Üniversitesi
TAE.	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
TBMM.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye diyanet vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
TÜBAR.	: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi
TÜBAV.	: Türk Bilim Araştırma Vakfı
USAD.	: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
UÜ.	: Uludağ Üniversitesi
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları/Yayıncılık/Yayınevi

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN ADI

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Batıl İnançları Üzerindeki Etkisi

B. PROBLEM DURUMU

Günümüzde zan veya vehimlerle cehaletin de verdiği telkinlerle eski nesillerden yeni nesillere aktararak devam edip gelmiş, gelirken pek çok sıkıntıyı da beraberinde getirmiş hurafeler ve bu hurafeleri savunanlar maalesef revaçta olmuşlardır.¹ Araştırmamız; halk arasında doğru kabul edilen, ancak bilimsel veya dini kaynaklar tarafından doğru olarak nitelendirilmemiş inançların, zihinlerden uzaklaştırılmasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin etkisini belirlemeye çalışmaktadır.

Bu konular çerçevesinde yapılmış bilimsel çalışmalar incelendiğinde araştırmak istediğimiz konuya dönük çalışmaların mevcut olmadığı görülmüştür. Bu anlamda yapacağımız çalışma önemli bir eksiği giderici olacaktır. Yapılan çalışmalara göz gezdirildiğinde batıl inanç ve hurafelerin daha çok sosyal, psikolojik yönleri incelenmiş, eğitim açısından değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Araştırmamız Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, öğrencilerin batıl inanç düzeylerindeki değişime etkisini incelemekle sınırlıdır.

Bu nedenle araştırmamızın problemini şu soru oluşturmaktadır. “İlköğretim öğrencilerinde görülen bazı batıl inançların düzeltilmesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin etkisi nedir?

---

¹ Mustafa Uysal, **İslam’a Sokulan Bid’at ve Hurâfeler**, Uysal Yay., Konya: 1982, s. 239.

1. Alt Problemler

Yukarıda ifade edilen temel probleme bağı olarak belirlenen alt problemler ise şunlardan oluşmaktadır:

1.Öğrencilerin batıl inançlar ve hurafeler konusunu işlemeden önceki batıl inançlara inanma düzeyleri ile batıl inançlar ve hurafeler konusunu işledikten sonraki batıl inançlara inanma düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

2.Cinsiyete göre öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

3.Annenin öğrenim durumuna göre öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

4.Hayatının çoğunu geçirdiği yere göre öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

5.Babanın öğrenim durumuna göre öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

6.Ailenin maddi durumuna göre öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

7.Aile büyükleriyle görüşme sıklığına göre öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyleri arasında önemli bir fark var mıdır?

2. Hipotezler

İfade edilen problem ve alt problemlerle ilgili olarak aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusunu işlememiş öğrencilerdeki batıl inançlara inanma düzeyi, “Toplumda Yaygın

Olan Bazı Batıl İnançlar” konusunu işledikten sonraki batıl inançlara inanma düzeylerine göre daha yüksektir.

2.Kız öğrencilerin batıl inançlara inanmışlık düzeyi erkek öğrencilere göre daha yüksektir.

3.Anne öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerdeki batıl inançlara inanmışlık düzeyi düşmektedir.

4.Hayatının çoğunu köy ve kasabalarda geçiren öğrencilerin batıl inançlara inanmışlık düzeyi hayatının çoğunu şehirlerde geçiren öğrencilere göre daha yüksektir.

5.Baba öğrenim düzeyi yüksek öğrencilerdeki batıl inançlara inanmışlık düzeyi daha düşüktür.

6.Maddi durumu düşük olan öğrencilerdeki batıl inançlara inanmışlık düzeyi maddi durumu yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir.

7.Aile büyükleriyle daha sık görüşen öğrencilerde batıl inançlara inanmışlık düzeyi daha yüksektir.

C. ARAŞTIRMANIN AMACI

Dinimize ve kültürümüze çeşitli yollarla girmiş, asırlar boyunca nesilden nesile taşınmış, şekilden şekle girmiş, modern/çağdışı türemiş; gerçekliği olmayan, bilimsellikten uzak, pek çok hurafe mevcut bulunmaktadır. İnsanımız da bazen aile büyüklerinden duydukları ve ısrarla tembihlendikleri için, bazen korkularına yenik düştükleri için, bazen yaşanan olumsuz olayları yanlış değerlendirdikleri için, bazen de anlatılagelen mitolojik hikâyelerden etkilendikleri için bu tür uydurmaları benimsemektedir. Ancak pek de araştırmamakta, üzerinde düşünmemektedir. Allah'ın

ifade ettiği şekliyle akletmemektedir.² Bu uygulama böylelikle nesilden nesile aktarılıp gitmektedir.

Günümüzde insanlar arasında dilden dile dolaşan, yaşanıp uygulanan o kadar çok uydurma ve tahrif edilmiş inanç var ki bu inançlar insanları bilimsel ve vahye dayalı inançlardan daha çok etkilemektedir. Böyle bir ortamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin bir birey olarak öğrencinin hayatına katkıları ne oluyor bilinmemektedir.

Bu nedenle araştırmanın amacı; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin hurafeler ve batıl inançlar konusunda amaca ve hedef davranışlara ulaştırma düzeyini belirlemektir. Bu amaçla araştırmada bağımsız değişkenler de dikkate alınarak yukarıda bahsedilen denenceler oluşturulmuş ve bu denenceler sınanmaya çalışılmaktadır. Elde edilecek sonuçlar doğrultusunda, toplumdaki batıl inanç ve hurafelerin ortadan kaldırılması için üzerinde ehemmiyetle durulması gerekli hususlara vurgu yapılarak, en azından yeni neslin sağlam inanç temelleri üzerine bina edilmesi için yapılacak çalışmalara yol açacağı düşünölmektedir.

D. ARAşTIRMANIN ÖNEMİ

Dini eğitimin her toplumun ihtiyaçı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle toplumun altyapısını oluşturan çocuğa erken yaşlarda gerçek ve yeterli dini eğitim, güvenilir yollarla verilmez ise, çocuğun başka kaynak ve rehberlere yöneleceği ve buralardan yalan yanlış hurafe ile dolu bir takım bilgileri alacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.³

Halk arasında batıl inançların yaygın olması, ailelerinde bu tür inançlara olan bağlılığı gören çocukların, bu inanışları dinin bir parçası olarak algılamasından kaynaklandığı düşünölmektedir. Bu tür hurafelerin ortaya çıkarılması; “dinin coğrafı kirlerden ve tarihi

---

² Bkz. Bakara 164, 170, 171; Sebe 46; Rûm 8; Yûnus 101; Târik 5, 6; Âl-i İmrân 7.

³ İlhan Yıldız, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?”, **TÜBAV Bilim Dergisi**, c. 2, S. 2, 2009, s. 248.

tortulardan arındırılması”, “ilahi dinden beşeri kültür unsurlarının tasfiyesi” gibi gayeleri olan bir uğraş ve vecibe olması açısından da önem arz etmektedir.⁴

Batıl inanç ve hurafelerin ortaya çıkmasında ve varlığını sürdürmesinde pek çok unsurun etkisinden bahsedilmektedir. Bunlar arasında en ön planda olanlar ise; eski inanç kalıntıları, farklı milletlerin kültürleriyle etkileşim, bazı din büyüklerinin sözleri, peygamberimizin hadislerinin yanlış yorumlanması, günlük yaşam olayları olarak ifade edilmektedir.⁵ Bütün bunların temelinde de insanların Kur'an ve sünnet hakkındaki bilgilerinin yetersiz olması etkin olarak yer almaktadır.⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın il müftülükleri aracılığıyla Türkiye genelinde yaptırdığı bir araştırmada Türkiye genelinde bilinen ve söylenen bidat ve hurafelerin en çok hangi konularda oldukları araştırılmıştır. Buna göre halk arasında 1380 çeşit hurafenin dolaştığı tespit edilmiştir. En fazla hurafe 335 adet olarak aile ile ilgili tespit edilirken, uğur ve uğursuzluğa inanma ile ilgili 319 hurafe tespit edilmiştir. Bunları ise 272 çeşit ile cenaze ile ilgili hurafeler takip etmiştir. Yine şifa ile ilgili 78, türbe ve yatırırlarla ilgili 73, hıdrellez ile ilgili 49, baht açılması ile ilgili 39, namaz ile ilgili 36, nazar ile ilgili 31, dua ile ilgili 26, adak-kurban ile ilgili 25, hac ile ilgili 23, mübarek gün ve gecelerle ilgili 17, misafir ile ilgili 12, bayramlarla ilgili 12, sihir-büyü-fal ile ilgili 9, cin ve peri ile ilgili 9 aşure ile ilgili 8, helal-haram ile ilgili 7, muska ile ilgili 6, ay ve güneş tutulması ile ilgili 2 adet hurafe tespiti yapılmıştır.⁷

Toplumda tarih içerisinde şekillenip gelişen, zamanla değişen ve yenileri oluşan hurafelere tutunmanın herhangi bir getirisinin olmadığı hatta insana günah kazandırdığı Hz. Peygamber'in çeşitli hadislerinde ifade edilmektedir.⁸ İlköğretim çağındaki öğrencilere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi aracılığıyla toplumda yaygın olarak

---

⁴ Kıyasettin Koçoğlu, **21. Yüzyıl Türkiye'sinde Hurafeler**, 1 Baskı, Ankara: DİB Yay., 2008, s. 51.

⁵ Bekir Şişman, “Anadolu'da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 448, 2000, s. 478.

⁶ İsmail Karagöz, “Batıl inanışlar, Bid'at ve Hurafeler Dinî Hayatı Olumsuz Etkiler” **Diyanet Aylık Dergi**, S. 186, 2006, s.44.

⁷ Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 5.

⁸ Komisyon, **Diyanet İslam İlmihali**, 17. Baskı, Ankara: TDV Yay., c. 2, 2010, s. 144.

görülen çeşitli hurafelerin öğretilmesi öğrencilerin doğru dini bilgilerle donanması açısından önem arz etmektedir.

Özetle ilköğretim öğrencileri arasında bu tür inanışların ne kadar yaygın olduğu ve nasıl önlenebileceği konusunda müstakil araştırmaların bulunmayışı böyle bir konuda araştırma yapılmasını gerekli kılmaktadır.

E. VARSAYIMLAR

- 1.Tüm öğrenciler ankete samimi cevap vermişlerdir.
- 2.Örneklem evreni temsil gücüne sahiptir.
- 3.Örneklem grubundaki öğrenciler anket maddelerini doğru anlamışlardır.

F. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

- 1.Araştırmanın bulguları 2010-2011 eğitim-öğretim yılında, Samsun ili İlkadım ilçesindeki ilköğretim okullarından seçilen, örneklem grubundaki öğrencilerden elde edildiğinden, araştırma bulguları uygulandıkları zaman dilimi ile sınırlıdır.
- 2.Araştırma ilköğretim 7. sınıf öğrencileri üzerinde yapıldığından, sonuçlar ilköğretim çağındaki 7. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
- 3.Araştırma sonuçları “Kişisel Bilgi Anketi” ile “Batıl İnanç Ölçeği”nin geçerliği ve güvenilirliği doğrultusunda ölçtükleriyle sınırlıdır.
- 4.Araştırmanın insanlar üzerinde uygulanmasından kaynaklanan sınırlılıklar, sosyal bilimler alanında yapılan tüm araştırmalarda geçerli olduğu gibi istatistiksel yöntemlerin ölçme duyarlılıklarına ilişkin sınırlılıklar da bu araştırma için geçerlidir.

BÖLÜM I - TEORİK ÇERÇEVE

A.TEMEL KAVRAMLAR

Günlük hayatta hatta çeşitli bilimsel çalışmalarda batıl inanç, hurafe, halk inançları, popüler dindarlık, bidat gibi kavramlar birbirleri yerine veya eş anlamlı olarak kullanılagelmişlerdir. Temelde birbirlerine benzeyen yönleri bulunsa da araştırmacılar tarafından sınırlandırma çalışmalarının yapıldığı da görülmektedir. Ancak çoğunun inanç olarak batıl, uydurma inançlardan oluştuğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında bu kavramları tek tek incelemenin, kavramların birbirine benzer yönlerini ve birbirinden ayrılan yönlerini netleştirmek amacına hizmet edeceği düşünülmektedir.

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (DKAB)

Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi denilince dayanağını Anayasa'nın 24. maddesinden alan, programı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanarak Talim ve Terbiye Kurulu'nun onayıyla ilköğretim kurumlarının 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında 2'şer saat, ortaöğretim kurumlarının 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında 1'er saat olmak üzere zorunlu olarak okutulan ders anlaşılmalıdır.

2. Hurafe

Hurafe kavramını objektif ve evrensel olarak tanımlamak, sınırlarını belirlemek ve o sınırların içini doldurmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü yaşanan kültüre, mevcut hâkim dini yapıya, toplumsal beklenti ve kabul durumuna göre hurafe kapsamında değerlendirilen unsurlar değişmektedir. Bu durumda “Neye göre hurafe?” sorusu zihinlerdeki karmaşayı derinleştirmektedir. Bu da hurafe kavramının psikolojik, sosyolojik, folklorik, bilimsel, dini ve tarihsel açılardan farklı farklı tanımlanması, isimlendirilmesi, değerlendirilmesi ve algılanması sonucunu karşımıza çıkarmaktadır.

Yapılan çeşitli tanımlamalara bakıldığında, hurafe kavramı ile batıl inanç kavramı birbirleriyle eş anlamlı veya yakın anlamlı olarak kullanılmış, net bir şekilde sınırları çizilmemiştir.

Çakan (1981) hurafeyi; hakikatin zıddı, aslı esası olmayan, uydurulmuş, saf ve doğru inançlar arasına katılmış, zaman ve mekânların uğuru veya uğursuzluğu ile ilgili olarak dillerde dolaşan abartılmış hikâyeler⁹ olarak ifade etmiştir.

Yeğin (1973), ise hurafeyi; Uydurma, batıl inanış, masal, efsane, yalan hikâye¹⁰ olarak tanımlamıştır.

Varlı (2008), hurafeyi; uydurulmuş hikâye, akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatıcı söz olarak tanımlamış, günlük konuşmada hurafenin, bu uydurma hikâye ve sözleri aktarma ve benimseme tutumu¹¹ olarak da ifade edildiğini belirtmiştir.

Çelebi (1997) ise hurafenin; sözlükte saçma, uydurma, anlamsız, gerçek olmayan söz, tutarsız düşünce, asılsız inanç, masal ve boş şey anlamlarına geldiğini, terim olarak ise hiçbir hakikate dayanmayan, tamamen vehim ve hayalden ibaret olan asılsız, boş, batıl inançlar ve düşünceler ile bunlara bağlı olarak yapılan davranışlar¹² olduğunu ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, internet sitesinde hurafeye; “akla ve ilme aykırı olan, hiçbir temeli bulunmayan batıl inançlar ve uygulamalardır.”¹³ tanımlaması yapmıştır.

Yel (1998), hurafenin akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatıcı söz anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca masal, efsane ve genel olarak gerçek dışı olduğu kabul edildiği halde hoş giden nakil ve rivayetlere de hurafe denildiğini belirtmiştir.¹⁴

---

⁹ İsmail Lütfi Çakan, **Hurafeler ve Bâtıl İnanışlar**, Marifet Yay., İstanbul, 1981, s. 12.

¹⁰ Abdullah Yeğin, **İslami-İlmi-Edebi-Felsefi Yeni Lügat**, 2. Baskı, Yeni Asya Yay., 1973, s. 232.

¹¹ Mustafa Varlı, **Bidat, Hurafe ve Batıl İnançlar**, İstanbul: Ensar Neş., 2008, s. 16.

¹² İlyas Çelebi, “Hurafe”, **İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, c. 2, MÜİFV Yay., İstanbul, 1997, s. 302.

¹³ Hurafe nedir?, <http://www.diyanet.gov.tr> (31.01.2011).

Kısakürek (2006), ise “Allah’ın kitabı, Resul’ün beyanı ve onların hadis bağlıları dışında her tespit ve teşhis hurafedir” tanımlaması yapmakta ve hurafeyi hayal melekesinin kötüye kullanılmasına bağlamaktadır. Bunu da birkaç başlık altında irdelemektedir.¹⁵

Olmayarı icat ve mitolocya başlığı altında maddecilerin dine inanmayışından kaynaklı başka arayışlar (olmayarı icat) içine girmelerini örnek olarak sunarken mitolocya ile ise, eski Yunan mitologyasını, uydurma tanrıları ve onların etrafında hayalen cereyan ettirilen olayları kastetmektedir.

Yobaz hurafeciliği adı altında dini doğru anlamayan, kör nefesine uydurmaya çalışan ve olmayarı var göstererek yasaklanmayarı suçlayan bir bakış ile din adına yapılan yanlışları sunmaktadır. Matbaaya küfredenleri, bisiklete şeytanarabası yaftasını yapıştıranları, cinci hocaları, üfürükçüleri, kurşun dökücüleri, muskacıları, büyücüleri, müneccimleri, gaipten mesaj taşıyanları bu kefeye koymaktadır.

Kocakarı hurafeciliği başlığında Bizans ve Fars tesiriyle din hakikatlerinden gafil ve cahil kalmış halk tarafından; öcü, cin, zebani masalları üretilmesini, kabir ve cehennem azabına ait keyfi teşhisler koyulmasını, çeşitli ürkütme, korkutma ve soğutma faaliyetlerinin din zannettirilmesini konu edinmektedir.

Fetişçilik başlığı altında ise, maddede ve eşyada bir kuvvet, bir özellik arama hastalığını ifade etmektedir. Eski ahşap evin kapısına pabuç eskisi asmak, sünnet çocuğuna mavi boncuk takmak gibi uygulamalarla yangına ve nazara mani olunacağı zannını, Salı günlerini uğursuz saymayı, önlerinden kara kedi geçince geri dönmeyi, baykuş ötse, köpek ulusa ürpermeyi, kahve tavelerinden anlam çıkarmayı da fetişçilik örneği olarak sunmaktadır.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nce hazırlatılan, “Dini Terimler Sözlüğü”nde hurafe, batıl inançlarla eş anlamlı tutularak bidatı ve halk inançlarını da kapsayacak şekilde

---

¹⁴ Ali Murat Yel, “Hurafe”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 18, TDV Neş., İstanbul,1998, s. 381.

¹⁵ Necip Fazıl Kısakürek, **İman ve İslam Atlası**, Büyük Doğu Yay., İstanbul: 2006, s. 215-232.

tanımlanmıştır. Buna göre hurafe; sapık, doğru olmayan, uydurma, asılsız söz; akla ve gerçeğe aykırı olan, yalan haber; batıl dinlerden ve halk arasında uydurulan masallardan kalma aslı esaslı olmayan inanışlar ve Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetiyle çatışma halinde olan her türlü düşünce, inanç, davranış ve bidat olarak tanımlanmaktadır.

Yapılan tanımlara ve yorumlara bakıldığında, daha önceden yapılmış genel-geçer bir tanımın bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bu durum, kavramların evrensel bir anlam ifade etmeyişiinden, kişiden kişiye, toplumdan topluma değişik algılanışından kaynaklanmış olabilir. Bu noktada hurafe kavramını şu şekilde tanımlamak mümkün gözükmemektedir.

Hurafe; tarihsel, bilimsel ve vahye dayalı hiçbir gerçekliği olmayan, saf aklın ve tecrübenin desteklemediği, kanıtlanmamış teorilerden ibaret, korkutma, sevdirme veya çıkar sağlama amacına dönük olarak uydurulmuş ve anlatılagelmiş hikâyeler ile bireysel veya toplumsal vehim kaynaklı, denk gelme durumlarına yapılagelen çıkarımlardan oluşan batıl, boş, dayanaksız inanç, aldatıcı söz ve uygulamalardır.

Bu tanımlamada hurafe; vahye dayalı, bilimsel, tarihsel veya objektif tecrübeye dayanmayan, akla ve mantığa aykırı düşen halk inançlarıyla, batıl inançlarla ve bidatlerle aynı anlamı ifade etmektedir.

3. Batıl İnanç

Batıl, Arapça “Butlan” kelimesinden türetilmiş bir kavramdır. Sözlükte; “boş, çürük, asılsız ve gerçeğe aykırı olan”,¹⁶ hakikat olmayan,¹⁷ abes, saçma, değersiz, kıymetsiz, hükümsüz, yalan şey¹⁸ anlamlarına gelmektedir.

---

¹⁶ İlhan Ayverdi, “Batıl”, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, c. 1, Kubbealtı Neş., İstanbul, 2006 s. 303.

¹⁷ Ethem Cebecioğlu, “Bâtıl”, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yay., Ankara, 1997, s.143.

¹⁸ Serdar Mutçalı, “Batıl”, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, s. 60.

Batıl kelimesi, Kur'an'da yirmi altı (26) ayette geçmiş ve bu ayetlerde yalan, put, şirk, haram, haksızlık, zulüm, boş, faydasız ve boşa gitmek anlamlarında kullanılmıştır.¹⁹

İnanç ise “Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, birine duyulan güven, inanma, inanılan şey, görüş, öğretisi ve Tanrıya veya bir dine inanma, iman, itikat” olarak tanımlanmıştır.²⁰

Doğan (1996) tarafından yapılan tanımlamada inanç kavramına, “Bir fikre olan bağlılık, kesin kabul; iman; itikat; inanılan şey; doğru, emin”²¹ anlamları verilmiştir. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün hazırlanmış olduğu Dini Terimler Sözlüğü’nde de inanç kavramına benzer anlamlar yüklenmiştir.²²

Görüldüğü üzere inanç, dil bilimciler tarafından iman ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak Clark,²³ inanç ile iman kavramları arasında fark olduğunu ifade etmektedir. Clark, inancı daha çok statik bir terim olarak görmekte ve inancın inanılan obje ya da öneriye karşı güçlü pozitif duygusal bir tutumu ihtiva etmediğini ileri sürmektedir. İmanın ise daha dinamik bir terim olduğunu, onun sıcak hatta tutkulu bir bağlılığı doğurduğunu ve sonuç olarak kimi eylemleri yapmayı teşvik ettiğini savunmaktadır. İncanın, davranış ve tutumlarda gerçek bir farklılık meydana getirirse ancak o zaman iman diye isimlendirilebileceğini ifade etmektedir.

Clark ayrıca inancın; sözel uyaran-tepki, zihni kavrayış, davranışsal görünüm ve kapsamlı intibak düzeylerinin bulunduğunu belirtmektedir. İncanın imana inkişafını harekete geçirmede, özellikle aile etkileri vasıtasıyla dereceli olgunlaşmanın, aile dışında örnek şahısların, dini kurumların, mistik tecrübe ve din değiştirmenin, dıştan gelen sarsıntı ve kriz ile kişinin kasti davranış ve seçme faaliyetinin etkili olduğunu savunmaktadır.

---

¹⁹ İsmail Karagöz, “Batıl”, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., Ankara, 2006, s. 56.

²⁰ TDK, **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Ankara: 2005, s.965.

²¹ Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, 11. Baskı, İz Yay., 1996, s. 542.

²² Ahmet Nedim Serinsu (ed.), “İnanç”, **Dini Terimler Sözlüğü**, Ankara: MEB Yay., 2009, s. 168.

²³ Walter Houston Clark, “İman Problemi”, (çev., der.) Ali Rıza Aydın, **Birey ve Din**, İstanbul: İnsan Yay., 2004 s. 61-76.

Bu durumda, yapılan tanımlamalardan hareketle inanç kavramının herhangi bir nesne, düşünce, öğreti ve olguya veya aktarımda bulunan kişiye duyulan güven neticesinde kabul etme, öyle olduğunu düşünme durumu olduğu söylenebilmektedir.

“Batıl” kelimesi “inanç” kelimesiyle bir arada kullanıldığında; asılsız, boş, hükümsüz, geçersiz, var olan güvenilir bilgilere dayanılarak kabul edilemez olan bir nesne veya bilgi veya öğreti ifade edilmiş olmaktadır. Ancak geçmişten günümüze kadar bir tamlama olarak kalıplaştığı için “Batıl İnanç” kavramını birlikte değerlendirip o şekilde anlamlandırmak daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Batıl inanç adlandırması pek çok inanç örüntüsünde görülmesine rağmen, her kültürde farklı algılamalar bulunmakla beraber farklı kültürlerde ortak algılamalara da rastlansa da²⁴ her milletin batıl sınıflandırması farklı olduğundan, kültürel olarak farklı adlandırılışından olsa gerek evrensel bir tanım getirilememektedir. Çünkü insanlar kendi inanışları, kabulleri dışındaki inançları adeta ötekileştirmekte, onun geçersiz olduğunu, işlevsiz veya hükümsüz olduğunu ifade etmekte, böylelikle de ötekileştirdiğinin asılsızlığını delillendirme çabası içerisine girmektedir.

Bir Müslüman’a göre nasıl Darwinizm’in “evrim teorisi” batıl addediliyorsa, Darwinizm felsefesini savunan bir kişiye göre de, İslam’ın yaratılış tezi batıl kabul edilmektedir.²⁵ Yine pozitivist bir kişiye göre kıstas akıl ve deneyle doğrulama olduğu için her türlü dini inanç, batıl inançla özdeş kılınabilmektedir.²⁶

Batıl inanç kavramı; hâkim inanca, tarihsel birikime, gelenek-göreneklere, eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre farklılık arz eden göreceli bir kavram görünümündedir. Hatta zaman zaman anlamsal daralmaya maruz kaldığı zaman zaman da anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir. Örneğin; Batı’da batıl inanç (superstition) kavramı, önceleri diğer dinleri dışlamada kullanılırken sonradan Hristiyanlığın ana

---

²⁴ Judy Allen, **Bilinmeyenler Ansiklopedisi**, Dinç Tayanç (çev.), İstanbul: Gün Yay., 2006, s. 55, 38

²⁵ Osman Saçıkara, “Safsata Anketi ve Bilimsel Düşünce”,
<http://web.adu.edu.tr/akademik/osacikara/safsata.htm> (29 Haziran 2011)

²⁶ Mustafa Arslan, “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” **DEM Dergisi**, 2004, c. 2, S. 6, s. 8-9.

ilkelerine uymayan inanç ve tavırlarına yönelik kullanılmaya başlamıştır. Ülkemizde ise hak din kabul edilen İslam’a uygun olmayan inanç ve tutumları içeren normatif bir ifadelendirme olarak kullanıldığı gözükmemektedir.²⁷ Her kültürün ve inanç sisteminin mensupları tarafından farklı isimlendirilmesi batıl inanç kavramının anlamını net olarak tanımlamayı mümkün kılmamaktadır. Çünkü bir kültürün ya da bir kültürün yaşayıcısı olan bireyin batıl kabul ettiği, asılsız görüp boş olarak nitelendirdiği şeyler bir başka kültüre ve kişiye göre anlamlı ve gerçek görülebilir.

Örneğin; Müslüman bir birey zekât verdiğinde malının bereketleneceğine inanırken, zekâtın bir ibadet olduğuna inanmayan birey de bunun malda artışa değil aksine azalmaya neden olduğuna böyle bir inancın realiteyle örtüşmediğine ve dolayısıyla da batıl olduğuna inanabilir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere her birey batıl inancı kendi inancına ve birikimine göre değerlendirecek, mevcut birikimine aykırı gelen hususları, “batıl inanç” olarak nitelendirecektir.

Yaşadığımız coğrafyada mevcut İslamî birikim doğrultusunda, tarihsel süreç içinde kullanılış biçimleri, kastedilen eylemler ve sözler de dikkate alınarak şöyle tanımlamalar yapılmıştır.

Tanyu (1976), batıl inanç ile hurafe kavramını eş anlamlı olarak kullanmış, yapılan tanımlamaları çeşitli yönleriyle tahlil ve eleştiriye tabi tutmuş ve evrensel bir tanımlamanın yapılamayacağı kanaatine varmıştır.²⁸ Ancak Türkiye şartlarında mevcut hâkim dinin İslam olduğunu da dikkate alarak; İslamî esaslara ve çağdaş ilme aykırı olan, araştırma, inceleme, objektif tahlil sonucu boş ve dayanaksız olduğu kanaatine varılan inançların batıl sayılabileceğini ifade etmiştir.²⁹

Örnek (1971) ise, “Korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantısal benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön

---

²⁷ Arslan, **a.g.m.**, (2004), s.8.

²⁸ Hikmet Tanyu, “Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma” **AÜ İFD**, c. 21, Ankara, 1976, s. 125-126.

²⁹ Tanyu, **a.g.m.**, s. 132.

belirtileri olarak değerlendiren, bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği birtakım doğaüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar³⁰ olarak nitelendirmiştir.

Seyyar (2007), “Batıl inanç” kavramının pek çok tanımına bir arada yer vermiştir. Bu tanımlamasında batıl inancı “Dinin temel yapısına ve esaslarına aykırı olduğu halde, dinî bir emir veya yasakmış gibi kabul edilen, kutsallık ve bağlayıcılık atfedilen; hak ve hakikat ölçülerine uymayan, nesilden nesile bütün yanlış yönleriyle bugüne kadar ulaşmış; bazı sözlerin, işlerin, sayıların, davranışların ve nesnelerin istenen ve istenmeyen neticeler doğuracağına ilişkin yanlış ve manasız inanışlardır.”³¹ şeklinde ifade etmiştir.

Kirman (2004) da, batıl inancı “Herhangi bir dini gelenek içerisinde gerçek bir dayanağı olmadığı, dinin temel yapısına ve ilkelerine ters düştüğü halde dini bir emir veya yasakmış gibi kabul edilen, kutsallık ve bağlayıcılık atfedilen inançlar ve öğretilerdir”³² şeklinde tanımlamıştır.

Varlı (2008), batıl inanç kavramına dini bakış açısıyla yaklaşmış ve dinde kesinlikle yeri olmayan, fakat günlük hayatta dinin bir parçasıymış gibi gösterilen ve gerçekte din dışı olan, hatta dinin özüne ters düşen inanç ve davranış biçimi³³ olarak ifade etmiştir.

Köse ve Ayten (2009) de batıl inançları davranışlarla birlikte ele almış ve “batıl inanç ve davranışların, akliselikle ve kitabî din anlayışıyla uyuşmayan, bu nedenle de

---

³⁰ Sedat Veyis Örnek, “Batıl İnanç” **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., 1971, s.42.

³¹ Ali Seyyar, “Batıl İnanç”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul: Değişim Yay., 2007, s.123.

³² Mehmet Ali Kirman, “Batıl İnanç”, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Rağbet Yay., 2004, s. 34.

³³ Varlı, a.g.e., s.16.

anlamsız görünen, ancak bireye psikolojik yarar sağlayan ve nesilden nesile aktarılarak devam eden inanç ve uygulamalar”³⁴ olduğunu savunmuştur.

Yapılan kavramsal tanımlamalar dikkate alındığında batıl inançları, hurafe kavramıyla eş anlamlı olarak değerlendirmek mümkündür. Hurafeler asılsız, mesnetsiz, uydurma her şeyi kapsarken, batıl inançlar hurafeler içerisindeki asılsız düşüncelerin inanç ögesi haline dönüşmüş ve benimsenmiş şeklini ifade etmektedir.

Tanımlamalardan hareketle “Batıl inanç” kavramını “İslam dinine göre Kur’an ve - Kur’an’a aykırı olmamak kaydıyla- Peygambere ait olduğu ifade edilen (sahih) söz ve davranışlarla gerçekliği veya gerçek olabilirliği ifade edilmemiş, vahyî dayanağı olmadığı gibi bilimsel dayanağı da bulunmayan, atasözleri gibi zaman içerisinde oluşmuş, farklı kültürlerin inanç dünyalarına dair izleri taşıyan, çeşitli yollarla nesilden nesile aktarımı sağlanmış, basit ama etki gücüne sahip inançlar” olarak tanımlamak mümkündür.

Araştırma kapsamında gerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında, gerekse Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri nazarında, hurafe/batıl inanç kavramının Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nce hazırlanan sözlüğe göre şekillendiği görülmüştür. Bu durumda hurafe ve batıl inanç kavramının ders kitaplarına göre öğrencilere anlatıldığı da dikkate alınarak akademik alanda farklı anlamlar verilmiş olsa da hurafe, batıl inanç, halk inançları, popüler dindarlık veya bidat kavramlarıyla ifade edilen unsurlar genel olarak batıl inanç ve hurafe kavramı adı altında incelenecektir.

Genel olarak İslam dininin inanç boyutuyla çelişen; dilek ve duaların kabulü için, kismet açmak için, uğursuzluktan sakınmak veya uğur elde etmek için yapılması/taşınması/asılması fayda sağlayacağına dair uydurmalar, zaman dilimleriyle ilgili yapmanın veya yapmamanın günah/sevap olduğu ile ilgili söylenegelen uydurmalar, bir davranışın/nesnenin/sayının şeytanla ilişkilendirilmesi sonucu gelişen

---

³⁴ Ali Köse ve Ali Ayten, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”, **Dinbilimleri AAD**, c. 9, S.3, 2009, s. 51.

kaygılar ve ruh çağırarak gibi benzer uydurmalar, batıl inanç kapsamında değerlendirilecektir.

Bunun yanında dini boyutu olmayan halk arasında eğlence maksadıyla söylenilmiş ve folklor araştırmacıları tarafından halk inancı olarak değerlendirilen; yanağına kirpik düşmüş kişinin dilek tutarak kirpiğin hangi yanağında olduğunu tahmin etmesinin dileğin kabul olacağına işaret olduğu, aynı isimli iki kişi arasında bulunulduğunda dilek tutulması gerektiği, kulağı çınlayan hakkında bir yerde konuşulduğu, bir şeyin kırk kez söylenirse olacağı, kafaları yanlışlıkla çarpan iki kişinin kel kalacağı gibi uydurmalar da batıl inanç kapsamında değerlendirilecektir.

4. Halk İnançları

Gerek folklor araştırmacıları, gerekse psikoloji bilimi araştırmacıları herhangi bir dinde hiçbir organik yeri bulunmayan inanç elementlerinin bir karışımını veya onlardan türetilmiş inançları ifade etmek için batıl inanç veya hurafe kavramlarını kullanmak yerine genellikle “halk inancı” kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir.³⁵

Halk arasında yaşayan, geçmişten günümüze taşınan ve herhangi bir dine ait olmayan inançların bütününe halk inançları denilebilir.³⁶ Yani, toplum tarafından kabul edilmiş ilahi bir dinin bilinen hükümleri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşayan ve tespiti yapılan itikatların folklorik bir terim olarak ifade edilışıdır.³⁷

Kılıç (2001), halk inançlarına “toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır” tanımlaması yapmaktadır. Bu tür inançların toplum hayatımızda

---

³⁵ Faruk Karaca, “Heteredoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme”, **ATAÜ. İFD.**, S.15, 2001, s. 146.

³⁶ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Türk Halk İnançlarının Güncel Değeri”, **I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu**, HACÜ. TAE. Yay., Ankara: 2006, s.87.

³⁷ Bekir Şişman, “İslamiyet Öncesi Türk İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri”, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 401, Yıl.1996, s. 564.; Mustafa Ünal, “Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı”, **TÜBAR**, c. 16, 2004/Güz, s.43.

teknik gelişmelerden evlenmeye, doğumdan ölüme ve sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer aldığını savunmaktadır.³⁸

Eroğlu (2006) da benzer bir tanımlama yapmakta ve halk inançlarını, halk arasında yaşayan, geçmişten günümüze taşınan ve herhangi bir dine ait olmayan inançların bütünü³⁹ olarak görmektedir.

Şişman (1996) ise, “toplum tarafından kabul edilmiş ilahi bir dinin, bilinen hükümleri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşayan ve tespiti yapılan itikatların folklorik bir terim olarak ifade edilişidir” tanımlaması yapmaktadır.⁴⁰

Ünal (2004) da benzer şekilde evrensel dinlerden her hangi birini kabul etmiş olan milletlerde, kabul edilen dinin bildirdiklerinin dışında bulunan inanç ve uygulamaları halk inançları olarak nitelemektedir. Ünal, ayrıca halk inançlarının her ortamda yaşadıklarını, şekil değiştirdiklerini ama anlamını yitirmeden yeni adlar altında, kabul edilmiş olan dinler içinde de varlıklarını sürdürdüğünü belirtmektedir.⁴¹

Yıldız (2006) halk inançlarını, “yoksulluk, korku, çaresizlik ve çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilmek isteğiyle bazı tesadüfî benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren; bilimin ve İslam’ın reddettiği, kulaktan kulağa geçen, yanlış ve boş inanmalar olarak değerlendirmekte ve gerçeğin zıddı olup, aslı esası olmayan, uydurularak doğru inançlar arasına karıştırılmış, zaman ve mekânların uğur veya uğursuzluğu ile ilgili abartılı hikâyelerdir.”⁴² şeklinde tanımlamaktadır.

---

³⁸ Abdullah Kılıç, “İsparta Yöresi Halk İnançları”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Nevşehir-Ankara: Evrak Yay., 2001, s. 415.

³⁹ Eroğlu, **a.g.m.**, s.87.

⁴⁰ Şişman, **a.g.m.**, (1996) s. 564.

⁴¹ Ünal, **a.g.m.**, s.43.

⁴² İlhan Yıldız, “Yoksulluk ve Bilgisizliğin Öteki Yüzü: Yerleşik Halk İnançları”, **Diyanet İlmi Dergi**, c. 42, S. 4, 2006, s. 45.

Dinler tarihçi Gustav Mensching, halk inançlarının organizesini tamamlamış bir dinin bünyesindeki kutsal duygusu yaşamakta olan ilkel inanç şekillerine tahsis edilmesi gerektiğini düşünmektedir.⁴³

Kalafat (1999) ise halk inançlarını; tamamen din olmayan ve dinin tamamen de dışında kalmayan bu yönüyle de dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimi olarak görmektedir. Halk inançlarının dünyanın her yerinde ve tarihin her döneminde, resmi din, kitabi din, güzidelerin temsil ettiği dinden muhteva ve mahiyet itibariyle bir hayli farklı olduğunu kabul etmektedir. Bu açıdan halk inancının aynı zamanda, halkların tarihi inançlarını da az çok yansıttığını savunmaktadır. Halk inançlarının sürekli yenilenmekle birlikte köklerinin ilk inanç sistemlerine kadar uzandığını, bu özellikleri ile elimizdeki yaşayan canlı malzemeler olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁴

Yapılan tanımlamaların geneli üzerinden halk inançları kavramına bakıldığında hurafe ve batıl inanç kavramlarıyla içerik olarak aynı içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Fakat inceleme alanı itibariyle folklor araştırmacıları, bu tür inançlara yaklaşırken bilimsel olarak yaklaşmışlardır. Herhangi bir dinin ya da inanç sisteminin bakış açısıyla bu tür inanca yaklaşmamışlardır. O nedenle bu tür inançları yanlış veya doğru olduğuna bakmaksızın halk nezdinde var olan ve varlığını devam ettiren inançlar olarak ele almışlar ve incelemişlerdir.

Halk arasında yaygın olan bu inançları objektifliği koruyacak şekilde incelemek için de yeni bir kavram olarak “halk inançları” adı altında ele almayı tercih etmişlerdir. Halk bilimcilerin bu tür inançları batıl inanç veya hurafe kapsamında değerlendirmeyişinin altında yatan psikolojik alt yapının batıl inanç ve hurafe kavramının çağrıştırdığı olumsuz, pejoratif⁴⁵, dışlayıcı, ötekileştirici vb. gibi önyargı taşıyan anlamlardan

---

⁴³ Akt.: Arslan, **a.g.m.**, (2004), s. 9.

⁴⁴ Yaşar Kalafat, “Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi”, **Milli Folklor**, c. 6, S. 44, 1999, s. 88.

⁴⁵ Pejoratif: Küçümseyici, aşağılayıcı, kötüleyici, yerici.

kurtarmak ve bilimsel açıdan önyargısız bir şekilde incelemek⁴⁶ düşüncesi olduğu düşünülmektedir.

5. Popüler Dindarlık

Bilimsel bir bakış açısından “halk” dini ve “popüler” din kategorileri tartışmalı bir konudur. Dini araştırmalarda “resmi ve popüler din” kavramlarının genel olarak az bilindikleri söylenebilir. Buna karşılık “halk dini ve evrensel din” kavramlarının daha sık rastlanabilen kavramlar olduğu görülmektedir. Halk dini ve evrensel din kavramlarını ilk defa kullanan Alman din sosyoloğu Gustav Mensching olmuştur.⁴⁷

Halk dininde mahalli kültür ve adetler korunurken, dünya dininde karmaşık bir teoloji, o teolojiye dayanan bir ahlak sistemi ve teolojiyi, ahlakı ve ibadet usullerini savunan, koruyan ve yeniden yorumlayan bir mesleki din adamları sınıfı yer almaktadır. Dolayısıyla çoğu dünya dini, öğretilerinin mahalli adetler, inançlar ve mitlerle karışık bir halk versiyonuna, bir de resmi versiyonuna sahiptir.⁴⁸

Yapılan tanımlarda popüler din kavramı, büyük ölçüde dini kurumların otoritesi dışında kalan ya da merkezi öğretilere uzak dini inanışlar, ibadetler ve uygulamalar bütünü ifade etmektedir.⁴⁹

Popüler din ve halk dini üzerine sarf edilen görüşleri sunduktan sonra halk dindarlığını, belirli ölçüde kitabi dinden bağımsız bir şekilde bireylerin ihtiyaç ve duygularının etkisi altında gelişen ve geniş halk kitleleri tarafından kabul gören, eski ilkel kabilelerin inanç ve uygulamalarından izler taşıyan ve genellikle animistik⁵⁰ bir anlayışla dünyayı algılayan dindarlık şekli olarak tanımlamak mümkündür.⁵¹ Halk dindarlığı (halk dini)

---

⁴⁶ Arslan, **a.g.m.**, (2004), s.8-9.

⁴⁷ Ali Murat Yel, “İslam’da Büyük ve Küçük Gelenekler”, Ali Coşkun (çev.), **Bilgi ve Hikmet**, Bahar/95, S. 10, s.50.

⁴⁸ Yel, **a.g.m.**, s.50.

⁴⁹ Celaleddin Çelik, “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik”, **ÇÜ. İFD.**, c. 4, S. 1, 2004, s. 224.

⁵⁰ **Animizm**: Canlılık; **animistik düşünce**: cansız varlıklara canlı gibi davranmak.

⁵¹ Ali Kuşat, **Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım**, Kayseri, 2003, s.19.

terimi daha çok evrensel dinler öncesi eski ilkel ve milli dinlere ait inanç ve uygulamaları ifade etmektedir.⁵²

Popüler dindarlık ise halk dindarlığının kitabi dinlerle karşılaşması neticesinde, halk dindarlığının kitabi dindarlıktan uzaklaşması sonucunda ortaya çıkan ve her iki dinin özelliklerini taşıyan dindarlık anlayışına denmektedir.⁵³ Popüler dindarlığın ayırt edici bir karakteristiği de modernleşme sürecinde yaşayan toplumların dini yaşayış biçimleri ile ilişkili olmasıdır. Yani popüler dindarlık her ne kadar geleneksel kültürden gelen bir takım inanç ve uygulamalara dayansa da, onun özellikle değişim sürecine özgü bir boyutu bulunmaktadır.⁵⁴ Bu nedenle dinin sadece emredilen değil, yaşanan ve uygulanan bir şey olduğu da göz ardı edilmemelidir.⁵⁵

Arslan (2004), popüler dindarlığın oluşumunda etkili olan faktörleri bilişsel, psikolojik ve sosyolojik faktörler olmak üzere üç ana başlıkta incelemektedir.⁵⁶

Bilişsel faktörlerin; alışkanlık belleği, sembolik düşünce tarzı, mitsel düşünce tarzı ve ortak duyu bilgisinden oluştuğunu belirtmektedir.

Psikolojik faktörlerin ise; duygusallık, içgüdüsel davranış, dünyevi mutluluk beklentisi, faydacı pragmatik eğilim, büyü ve sihre eğilim, önder rehber ihtiyacı ve korkuya yer vermektedir.

Sosyolojik faktörleri sıralarken de sosyal kötülükler ve olumsuzlukların, örf-adet ve geleneğe bağlılığın süreklilik arz etmesinin, popüler inanışların sosyal fonksiyonlar icra etmesinin ve sosyal ya da sınıfsal konumun etkili olduğunu savunmaktadır.

---

⁵² Mustafa Arslan, **Türk Popüler Dindarlığı**, İstanbul: DEM Yay., 2004, s.53.

⁵³ Kuşat, **a.g.e.**, s.20.

⁵⁴ Çelik, C., **a.g.m.**, s. 223.

⁵⁵ Yel, **a.g.m.**, s.51.

⁵⁶ Arslan, **a.g.e.**, s.110-129.

Halk katındaki popüler dini tasavvur ve davranışları sadece basit, ilkel birtakım inanç, davranış ya da tümüyle hurafe olarak algılamak yanlış olacaktır.⁵⁷ Popüler din yaşantısında görülen ve toplum tarafından kabul görmüş kitabî dinin verileriyle çelişen hususlar varsa ancak bunlara hurafe nitelemesi yapabiliriz.

Popüler dindarlık kavramının daha yeni popülerleşmeye başlamış olması, bu kavramın detaylı incelenmesini ve sınırlandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak tanımlamalardan anlaşıldığı üzere popüler dindarlık; halk arasında yaşanan kutsal duygusunu tatmin etmeye dönük inançsal unsurları içermektedir. Bu unsurlar genel olarak batıl inanç, hurafe ya da halk inançları adı altında da değerlendirilmektedir. Bu açıdan popüler dindarlığın kutsal duygusuna yönelik egemen din tarafından kabul edilmeyen unsurları içine alırken egemen dinin öğretileri arasında yer alan popüler uygulamaları da ifade ettiği görülmektedir.

6. Bidat

Bidat, bedea kökünden türemiş Arapça bir kelimedir. Bedea kelimesi sözlükte; ilk kez yapmak, türetmek, ortaya çıkarmak, bir şeyi ilk yapan olmak, bir şeyi icat etmek anlamlarına gelmektedir. Bidat ise yenilik, karşıt doktrin, moda, kreasyon,⁵⁸ sonradan türeyen şey, genellikle benimsenmeyen, iyi görülmeyen yeni adet ve davranışlar anlamlarına gelmektedir.⁵⁹

Nitekim bidat kavramı Kur'an-ı Kerim'de de 'bedea' kökünden türetilerek dört yerde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır:

Bunlardan biri "ibtedeû" şeklinde kullanımıdır ki burada İslam dininin özüne aykırı olan Ehl-i Kitab'ın ruhbanlık icat etmesi, uydurması anlamında kullanılmıştır.⁶⁰

---

⁵⁷ Arslan, **a.g.e.**, s.54.

⁵⁸ Mutçalı, "Bedea", **a.g.e.**, s. 43.

⁵⁹ Ayverdi, "Bid'at", **a.g.e.**, c. 1, s. 361.

⁶⁰ Hadid suresi, 57/27.

Bir diğeri “bid’an” şeklinde kullanımıdır. Hz. Peygamber’in peygamberlik iddiasının yeni bir icat olmadığını, peygamber olarak gönderilen ya da bu iddiada bulunan ilk kişi olmadığını ifade etmek için kullanılmıştır.⁶¹

Üçüncü ve dördüncü kullanımı olan “Bedû” ifadesiyle Allah’ın yoktan var etme, örnek olmadan yaratma sıfatını ifade etmek için kullanılmıştır.⁶²

Bidatin dindeki anlamı ile ilgili gerek Kur’an-ı Kerim’e gerekse Hz. Peygamber’in hadislerine atıflarda bulunularak çok farklı tanımlamalar yapılmış ve çeşitli fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasına neden olan temel dayanak ise Hz. Peygamber’in “... her yeni çıkarılan şey bir bidattır, her bidat de dalalettir, sapıklıktır”⁶³ hadisidir.

Bu fikir ayrılıklarının bir sonucu olarak bazı kaynaklarda Bidate geniş kapsamlı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlara göre bidat; Dini emirlerin tamamlanmasından (ikmalinden) sonra, Hz. Muhammed’in sünnetine, Kur’an’ın açık (sarîh) hükümlerine, ahab, tabin ve müctehidlerin genel görüşlerine tamamen aykırı olarak ortaya çıkan hal, davranış ve işler olarak ifade edilmiştir.⁶⁴

Âlimlerin bir kısmı ise bidat kelimesine çok daha genel bir anlam vererek “Hz. Peygamber’den sonra ortaya çıkan her şey”⁶⁵ olarak tanımlamışlar ve her yeniliği bu bağlamda ele alarak, bidat kavramını “Bidat-i Hasene” ve “Bidat-i Seyyie” olmak üzere ikiye ayırmışlardır.

Bu kanaate sahip âlimler; zaman içerisinde dini zorluklardan kaynaklanarak ortaya çıkan meşru örf haline gelmiş, hatta insanlara belli bir yarar sağlayan ve dini ilgilendiren yeni icad ve hükümleri “Bidat-i Hasene” (iyi bidat) olarak kabul ederken,

---

⁶¹ Ahkâf Suresi, 46/9; Enam suresi 6/101.

⁶² Bakara Suresi, 2/117.

⁶³ Canan, **a.g.e.**, c. 2, s. 330-331.

⁶⁴ Fikret Karaman, “Bid’at ve Bid’at Ehli Üzerine Bir İnceleme”, **Diyanet Dergisi**, , c. 26, S. 1, Ankara: 1990, s. 80.

⁶⁵ Ali Çelik, **Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid’at**, İstanbul: Beyan Yay., 1997, s.105.

beğenilmeyip tavsiyeye değer görülmeyen yeniliklere de “Bidat-i Seyyie” veya “Bidat-i Kabiha” (kötü bidat) olarak kabul etmişlerdir.⁶⁶

Âlimlerin diğer bir kısmı da bidat kavramını “Hz. Peygamber’den sonra ortaya çıkan, dinle ilgili olup ilave ve eksiltme özelliği taşıyan her şey”⁶⁷ olarak anlamışlar, diğerlerinden farklı olarak bu kavramı din ile sınırlandırmışlardır. Bazıları da bidat kavramının ceza⁶⁸ kavramı gibi anlam daralması yaşayarak tamamen olumsuz anlamıyla bilindiğini, bu nedenle de sonradan ortaya konulmuş hayırlı şeylerin sözlük anlamı olarak Bidat kavramı içine girse bile şer’i anlamda bidat olmayacağını ifade etmişlerdir.⁶⁹

Her ne kadar sonradan ihdas edilen her türlü yeniliklere lügat anlamında bidat denilebilirse de bu kavramın zamanla dini konularda fazlalık veya noksanlık olarak telakki edilen davranışlar için kullanılmasının teamül haline geldiği görülmektedir.⁷⁰ Bu nedenle bidat kavramını Hz. Peygamber devrinde bilinmeyen, uygulanmayan, sonraki nesillere aktarılmayan inanç ve uygulamalardan Kur’an’a, sahih sünnete, icmaya (âlimlerin ittifakına) aykırı olan, dinin aslından olmamasına rağmen dinin gereğiymiş gibi söylenen ya da uygulanan inanç ve davranışlar olarak tanımlamanın doğru olacağı düşünülmektedir.

Bu yönüyle bidat, dinin öğretileri ile bağdaşmayan ve dini alanda ortaya konulan yeni inanç ve uygulamaları kapsamaktadır. Yani bidat; hurafe, batıl inanç, halk inançları ve popüler dindarlık kavramları içerisinde yer alan kısıtlı bir alanı ifade etmektedir.

---

⁶⁶ Karaman, **a.g.m.**, s. 80.

⁶⁷ Ali Çelik, **a.g.e.**, s.105.

⁶⁸ Cezâ: karşılığını, mükâfât veya ceza olarak vermek, Mutçalı, **a.g.e.**, s. 117.

⁶⁹ Bkz.: Nusret Dede, “İslam ve Osmanlı Hukukunda Bid’at Kavramı”, (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, MÜ. SBE., 2002), s. 19.

⁷⁰ Karaman, **a.g.m.**, s. 80.

B. BATIL İNANÇLARIN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Din, gerçek anlamda Kur'an ve sünnet ile yaşanabilmektedir. Ancak derin değil yüzeysel düşünen, ürettikleri ilavelerle dini karmakarışık hale getiren zihniyet, sürekli yeni bir hurafe ortaya atmaktadır. Kur'an dışı yepyeni bir din geliştiren, ne Kur'an'da ne de Hz. Peygamberin hayatında/sünnetinde bulunmayan hurafelere uyanlar dini değil, kendi kâbuslarını yaşamaktadır.⁷¹ Bu kâbusların ortaya çıkmasında ise pek çok etken bulunmaktadır. Ancak cehalet, her yanlışın ana sebebi olduğu gibi batıl inançların da ana sebebi sayılmaktadır.

Cehaletin yanında, olaylar arasında yanlış neden sonuç ilişkisi kurmak, korkuların esiri olmak ve korkularını başkaları üzerinde engelleyici etken olarak kullanmak, kötü zanna ve vehme kapılmak, kasıtlı olarak yürütülen misyonerlik faaliyetleri, tarihsel süreç içerisinde güç elde etmek isteyenlerin çıkarlarını korumak için uydurdukları hadisler ve aşırıya kaçmak da batıl inanç ve hurafelerin ortaya çıkışında önemli etkenler olarak ön plana çıkmaktadır. O halde bu hususları detaylandırarak açıklamak yerinde olacaktır.

1. Gerçek Bilgi Boşluğu (Cehalet)

İnsanın akıl sahibi bir canlı olduğu ve öteki canlı türlerinden akıl gücüyle ayrıldığı fikri, Aristoteles'ten beri çeşitli düşünürlerce vurgulanmış, bu tanımlama İslam düşünce tarihinde de kuvvetli yansımalarla sahip olmuştur. Düşünme ve bilme yeteneğinin yanı sıra seçme ve eylem yeteneğine sahip bir varlık olması da insanın ayırıcı niteliğinin ayrılmaz bir parçası durumundadır.⁷²

İnsanın yaratılışı itibarıyla akıllı bir varlık olması, düşünme ve bilme yeteneğine sahip olması onu öğrenmeye ve inanmaya sevk etmektedir. Şüphesiz Bilginin oluşumu, duyu organları aracılığıyla elde edilen verilerin akıl tarafından süzgeçten geçirilmesi,

---

⁷¹ Aydın Yığman, "Hurafelerle Din Yaşanmaz", **İpekyol Gazetesi** (Aylık Kültürel, Aktüel Siyasi Gazete), Şubat 2012, S. 17.

⁷² İlhan Kutluer, **İslam'da Bilgi Kaynağı Olarak Akıl, İslam'a Giriş -Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar-**, Ankara: DİB Yay., 2007, s. 41.

işlenmesi ve soyutlanmasıyla meydana gelir.⁷³ Bu da onu bilgi aktarımına müsait kılmaktadır. İşte burada bilginin aktarıldığı kaynak önem arz etmektedir. Şu halde “bilginin ne olduğu ve doğru bilgiye nasıl ulaşılacağı” sorusu cevap beklemektedir.

İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü⁷⁴ olan bilgi, bir toplumun benimsediği folklardan modern bilimlerin bilgisine kadar, insan hayatının çeşitli yönlerini kapsayacak şekilde geniş anlamda bir fenomenler alanını içermektedir. Epistemik varsayımlar, tahminler, olgulara dayalı hükümler, politik inançlar, düşünce kategorileri, ahlaki normlar, ontolojik varsayımlar, ampirik olgu ve gözlemler de bunun içine girmektedir.⁷⁵

Bilgi teorileri incelenirken bilgi elde etme vasıtaları olarak daha doğrusu bilginin kaynağı olarak felsefi gelenekte hep “akıl” ve “duyular” üzerinde durulmuştur.⁷⁶ Müslüman kelimacılar ise, bilginin kaynakları konusunda akıl ve duyuların yanında “haber” kaynağına dikkat çekmişlerdir. Böylelikle Hz. Peygamber’in vahiy olarak aktardığı haberlerin Müslüman kelimacılar tarafından tartışmasız kesin bilgi olarak kabul edilmesine imkân tanınmıştır.⁷⁷ Şu halde doğru bilginin kaynağı olarak duyuları, akli ve vahyi sayabilmekteyiz.

Batıl inanç ve hurafeler söz konusu olduğunda üzerinde durulması gereken husus dinsel bilgi olmaktadır. Dinsel bilginin kaynaklarını ise vahiy, Hz. Muhammed’in sahih söz ve uygulamaları, akıl ve duyular oluşturmaktadır. Bunlar dinsel bilginin asli kaynaklarıdır. Bunların yanında, asli kaynaklara aykırı olmamak kaydıyla örf, adet, gelenek ve göreneklerin de fakihler tarafından delil olarak dikkate alındığı⁷⁸ bilinmektedir.

---

⁷³ Temel Yeşilyurt, “Kur’an’da Bilgi”, **FÜ. İFD.**, c. 9, S. 1, 2004, s. 9.

⁷⁴ TDK, **a.g.e.**, s.267.

⁷⁵ Fazlı Arabacı, “İslam’da Dini Bilginin Toplumsal Bağlamı”, **GÜ. ÇİFD.**, c. 3, S. 5, 2004/1, s. 6.

⁷⁶ Mustafa Bozkurt, “Müslüman Kelamında Haberin Bilgi Değeri”, **AÜ. İFD.**, S. 2, 2007, s. 83.

⁷⁷ Bozkurt, **a.g.m.**, s. 99.

⁷⁸ Heyet, **İlmihal (İman ve İbadetler)**, Ankara: TDV Yay., 2010, c. 1, s. 151-152.

Öyleyse aşkın olan, ilahi bir kaynaktan gelen vahye dayalı dini bilginin, beşerî alanın değişik sebep ve şartlarına bağlı olarak kurulmuş anlam evreninde, belirli bir kültür atmosferinde şekillendiğini söylememiz mümkün görünmektedir.⁷⁹ Çünkü din, bireysel ve toplumsal hayatta çok canlı biçimde yaşanan bir hakikattir. Dinin emir ve prensiplerinin toplumda yaşanması sonucu karşımıza çeşitli dini tezahür biçimleri, farklı inanış tarzları çıkmaktadır.⁸⁰ Bu farklılığın oluşmasında bilgisizlik önemli bir faktördür.

Dini konuda doğru ve doyurucu bilgi sahibi olamayan insan bir bela, musibet, dert ve sıkıntı ile karşılaştığı zaman, deva ve şifa umuduyla her çareye başvurmakta ve her duyduğunu yapmaya kalkışmaktadır.⁸¹ Yine geleceği bilme, tahmin etme, gelecekte haberdar olma arzusunda olanlar, cehaletin de etkisiyle çeşitli yollara başvurmaktadır. Nitekim falcılarla yapılmış bir anket sonuçları bu teoriyi doğrular niteliktedir. Fal baktıranların en çok merak ettikleri konuların özellikle maddi ve işle ilgili konular; duygusal konular, sağlık ve gelecekle ilgili konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Soruya yanıt veren 25 denekten yüzde 48'i fal baktırmaya gelenlerin merak ettikleri konular arasında maddi ve işle ilgili konuların; yüzde 28'i duygusal konuların; yüzde 12'si sağlıkla ilgili konuların ve yüzde 12'si ise genel anlamda geleceğin kendilerine ne getireceğine dair merak edilen konuların olduğunu belirtmiştir.⁸² İnsanların bu zafiyetinden nemalanmak isteyen veya temiz duygularla yardım etmeye çalışan bilgisiz cesurlar, gerçekmiş gibi birtakım inanç ve uygulamaları insanların zihinlerine yerleştirmektedir. Bu durum kimi zaman bireyin veya ailenin dini konulara ilgisizliği nedeniyle, kimi zaman yakın çevrenin yönlendirmesiyle, kimi zaman da kitle iletişim araçları aracılığıyla kolayca gerçekleştirilmektedir.

Dinin ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetinin tam olarak bilinmemesi veya doğru anlaşılması batıl inanç ve hurafelerin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır. Çünkü İslâm dininin esaslarını ve İslâm düşüncesini iyi bilen

---

⁷⁹ Arabacı, **a.g.m.**, s. 11.

⁸⁰ Mustafa Arslan, "Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki eden Tarihsel ve Psiko-Sosyal Faktörler", **Diyanet İlmî Dergi**, c. 40, S. 3, 2004, s. 106.

⁸¹ Durmuş Tatlılıoğlu, "Türkmen İrımları (Halk İnançları)", **CÜ. İFD.**, c. 4, S. 1, 2000, s. 14.

⁸² İzgi Güngör, "Popüler Kültür Ürünü Olarak Fal", **GÜ. İFİD.**, S. 21, 2005, s. 184.

bir Müslüman, kolaylıkla hurafe tuzağına düşmemekte, batıl inançlara kanmamaktadır. Halkın inanç dünyasını tahrif eden hurafeler İslam dinini iyi bilmemenin, onun gönül doyurucu, ruh okşayıcı akli ilkelerinden uzak kalmanın belirtileri, bilgisizliğin manevi sahadaki yıkımı görünümündedir. Çünkü bilgisizlik, inançsızlığa götüren önemli bir etken olduğu gibi, bilgi de insanı imana ulaştıran önemli bir etkidir.⁸³

Hurafelerin ortaya çıkışını veya yaygınlaşmasını sadece halkın dini açıdan donanımlı olmamasına bağlamak olaya tek yönden bakmak olacak ve durumu basitleştirecektir. Oysa halkı dini açıdan donanımlı kılmakla görevli veya halk tarafından bilgili kabul edilen, din adına konuştukları dinlenen kişilerin halka aktardıklarına da bakmak gerekmektedir.

Sahabe devrinden sonra İslam tarihinin hemen hemen her döneminde halkı dini konularda aydınlatmak için yer yer ve zaman zaman vaaz nitelikli sohbetler yapılmıştır. Bu sohbetleri yapanların bir kısmı daha çok dinleyici ve taraftar toplayıp, çıkar sağlamak ya da öğüt düşüncesiyle sohbetlerini pek çok uydurma hikâyelerle süslemişlerdir. Bu tür hikâyeleri anlatanların din adamı görünümü olması, bu hurafelerin daha çok kökleşmesine sebep olmuştur.⁸⁴

Nitekim Allah Resul'ünün ve ashabın Kur'an çizgisinde seyreden İslâm anlayışına bağlı âlimler, özellikle bazı vaizlerin ve tasavvuf ehlinin yaydığı bidat ve hurafeler konusunda ciddi uyarılarda bulunmuşlardır.⁸⁵ Bazı dönemler vaizlerin ve tasavvuf ehli olduğu bilinen kişilerin bidat, hurafe ve uydurma hadis aktarımında etkili olduğu ifade edilmektedir.⁸⁶ Ancak bu bilgiyi tamamen Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görevli, vaizlik mesleğini yerine getiren din görevlileriyle sınırlı tutmak yanlış olacaktır.

---

⁸³ Bu konuda bazı ayetler için bkz.: “Bakara, 230; Nisâ, 174; En'âm, 104, 157; Yusuf, 40; Hud, 120; Nahl, 75”.

⁸⁴ Varlı, **a.g.e.**, s. 25-26.

⁸⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Hurafe” <http://yusufsevkiyavuz.com/?p=66>, (15.07.2012).

⁸⁶ Yusuf El-Kardâvî, **Sünneti Anlamada Yöntem**, Bünyamin Erul (çev.), Kayseri: Rey Yay., 1998, s. 139-141.

Çünkü insanlara dini konuşmalar yapan kimseye resmi görevli olsun veya olmasın vaiz⁸⁷ denildiği hatırlanmalıdır.

Bugün vaizler ilahiyat fakültelerinden mezun olanlar arasından sınavla seçilip atanmaktadırlar. Bu arada imtihanla seçilen ilâhiyat fakültesi mezunu din görevlileri gruplar halinde basta Haseki Eğitim Merkezi olmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ihtisas kurslarında 30 ay eğitim ve öğretim gördükten sonra vaiz olarak görevlendirilmektedirler. Ayrıca günümüzde görev yapan vaizlerin bir kısmı yüksek lisansını veya doktorasını bitirmiş; bir kısmı da yüksek lisans veya doktora programlarına devam etmektedirler.⁸⁸ Bu durum gelecek açısından ümit verici görünmektedir.

Netice olarak ifade etmek gerekirse din âlimlerinin çeşitli ortamlarda sarf ettikleri sözleriyle yaşayışlarının örtüşmemesi, bir takım mihraklardan çekinerek susmaları veya gerçekleri saklamaları, toplumdaki cehaleti arttırmakta ve dini doyuma ulaşmak adına kişileri batıl inanç ve hurafelere sürüklemektedir. Ayrıca yeterli donanımına sahip olmamasına rağmen dini konularda halkı bilgilendirmeye çalışan kişiler de bu tür inançların ortaya çıkmasında ve yayılmasında etkili olmaktadır. Özellikle de vaizlerin yetersizliği, vaaz kitaplarında ve diğer dinî kitaplarda Kur'an ve Sünnet çizgisinden uzak birçok hususun bulunması, halkın dinî konularda yanlış bilgilendirilmesine ya da cahil kalmasına sebep olmuş; bu durum da insanların hurafelere inanmasına ve halk arasında birçok hurafenin yaşamasına zemin hazırlamıştır.⁸⁹

Bilgi noksanlığının ve cehaletin sebebi olarak günümüzde yaşayan pek çok hurafe bulunmaktadır. Örneğin; ışıklı ortamların az olduğu zamanda kesilen tırnağın kaybolması ve çocuklar tarafından yutulması, yiyecek içecek gibi şeylere karışmasının önlenmesi gibi anlamlı gerekçelerle akşam karanlığında tırnak kesmenin iyi karşılanmaması, yerini tamamen dini içerikli etmenlere bırakmış ve gece tırnak kesenin

---

⁸⁷ TDK, **a.g.e.**, s. 2074.

⁸⁸ Faruk Bayraktar, **Türkiye'de Vaizlik : (Tarihçesi ve Problemleri)**, İstanbul: MÜİFV. Yay., 1997, s. 137.

⁸⁹ Abdullah Çobanoğlu, "Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması (Bursa/Osmangazi Örneği)", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SAKÜ. SBE., 2006**), s. 22.

başına kötü şeyler geleceği, günah olduğu ifade edilmeye başlanmıştır. Bunun gibi örnekler daha da artırılabilir. Zaten tespit edilen hurafeler incelendiğinde İslam'ın tevhid, ibadet gibi temel öğretileri hususunda ciddi bilgi eksikliklerinin varlığı görülmektedir. Özellikle türbelere çaput bağlama, sihir ve büyüden medet umma, gizli güçleri olduğuna inanılan şahıs ve mekânların varlığını kabul etme gibi inanışlarda bu durum kendisini göstermektedir.⁹⁰

Hurafelerin yayılmasını önlemek, yeni modern hurafelerin oluşmasını engelleyebilmek için öncelikle cehaletin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu da alanında uzman kişiler tarafından planlı, programlı bir şekilde örgün ve yaygın eğitimde çocuk yaştan başlamak suretiyle verilecek, doyurucu bir din eğitimi ve öğretimiyle mümkün gözükmektedir.

2. Olaylar Arası Yanlış Neden-Sonuç İlişkisi Kurmak

Günlük yaşam olaylarından kaynaklanan inançlar daha çok insanların kaygı, korku ve beklentilerinden kaynaklanmakta, genellikle de bilgisiz çevrelerde oluşmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bu tür uydurmalar, kişinin olay ile sonuç arasında neden-sonuç ilişkisi kurmaya çalışmasından veya olay ile sonuç arasındaki ilişkinin pekiştirilmesinden türemektedir.

Nitekim Womack batıl inancı kişinin yaptığı olağandışı, tekrarlı ve değişmez davranışları gerçekte davranış ve sonucu arasında nedensel bir ilişki olmamasına rağmen olumlu bir etkiye sahipmiş gibi algılaması olarak tanımlamaktadır.⁹¹

Skinner ise batıl inanç oluşumunu geçici bir ilişkinin işlevi gibi ortaya çıkan koşullanma durumu olarak belirtmektedir.⁹² Davranışların akışında eğer faydalı bir sonuç birlikte denk gelecek olursa, bu davranış ve sonuç arasında nedensellik bağı kurularak tesadüfen

---

⁹⁰ Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 18.

⁹¹ Ali İlhan Barut, “Sporda Batıl Davranış ve Özyeterlik İlişkisi”, (Yüksek Lisans Tezi, MERÜ. SBE, 2008), s.4.

⁹² B. Frederic Skinner, “Superstition in the Pigeon”, **Journal of Experimental Psychology**, 38, 1948, ss. 75-172.

oluşmuş bir pekiştirmeyi doğurmaktadır. Hatta bu faydalı sonuç ve batıl ritüel arasında daha sonradan tesadüfi bağlantılar olursa, pekiştirmeden yoksun olsa bile bu davranış bir batıl inanç olarak korunmaktadır. Ona göre örneğin kaynar suda parmağı yanmış bir çocuk, kaynayan bir tencereye karşı şartlı korku geliştirebilmektedir. Bir köpek tarafından ısırılan çocuk, bütün köpeklerden korkabilmektedir. Skinner, bu ve benzer irrasyonel korkularla bâtıl inançlar arasında paralellik kurarak aynı kategoride değerlendirmektedir. Ayrıca Skinner'a göre eylem sonrasında birey herhangi bir tehlikeden tesadüfen korunmuşsa, bu durum onun davranışını pekiştirmekte, tekrarını ve sürekliliğini sağlamaktadır. Kısacası, Skinner'a göre bâtıl inançlar yanlış bir neden-sonuç ilişkisi neticesinde ortaya çıkar. Örneğin, çalışmayan bir televizyona ya da bilgisayar kasasına vurmanın, onu çalıştırır hale getireceği inancı yanlış kurulmuş bir neden sonuç ilişkisi içerisinde ortaya çıkmıştır.

Bu açıklamalardan hareketle şunlar söylenebilir. İnsan fıtratı gereği olaylar arasında ilişki kurma çabası içerisinde. Bu çaba sonucu duyularıyla algıladıkları dış dünyaya ait verileri neden-sonuç bağlantısıyla pekiştirerek hayal dünyasının sınırları içerisinde bir kalıba sokar ve hayali inanç geliştirir. Geliştirdiği bu inanç ne olursa olsun ona göre doğrudur. Çünkü kendisinde tecrübe edilmiş bir artalanı bulunmaktadır.

Vatandaşın hayvanı bir yerden yuvarlanıp ölse ve benzer olaylar tekrar etse orası hemen uğursuz bir yer olarak kabul edilmektedir.⁹³ Bir kişiye bir yerde inme inse yöre halkı orayı uğursuz bir yer olarak kabul etmektedir. Elektriğin olmadığı dönemlerde gece tırnak kesilmesi, ev süpürülmesi sıkıntı getirebileceğinden gece tırnak kesmek veya ev süpürmek uğursuzluk kabul edilmektedir. Eşikte fazla bekleyen kişinin hava akımı neticesinde rahatsızlaşabileceği ihtimalinden hareketle eşikte duranın sıkıntıya uğrayacağına inanılmaktadır.⁹⁴ Sınava giren bir öğrencinin başarılı olduğu takdirde bu başarıyı kullandığı kaleme bağlaması, yanlış bir neden-sonuç bağıntısı kurmanın ürünüdür. İnsanların veya araçların önünden tavşan veya kara kedi geçmesinin yapılan kazayla ilişkilendirilmesi ve bir başka zaman da bir musibete neden olacağı

---

⁹³ İ. Zeki Eyuboğlu, **Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi**, İstanbul: Geçit Kitabevi, 1987, s.42.

⁹⁴ Şişman, **a.g.m.**, (1996), s. 478.

düşüncesinin yerleşmesi, günlük yaşam olayları arasında kurulan yanlış neden-sonuç ilişkisi sonucu oluşmuş inançlara verilebilecek örneklerden sadece birkaçıdır.⁹⁵

Nitekim 15 görme 25 ortopedik engelli üzerinde yapılan bir araştırma⁹⁶ bize konu hakkında ipuçları vermektedir. Araştırma yapılan engelliler arasında yer alan batıl inançlara⁹⁷ neden inanıldığı sorulduğunda ise çoğunluğu toplumda böyle bir inancın yaygın olmasıyla birlikte %28'inin de ya kendi başına gelen kaza, yaralanma gibi nedenlerle bir sıkıntı geldiğinden ya da böylesi durumlar sebebiyle çevresindekilerin başına bir sıkıntı geldiğine ilişkin örnekler⁹⁸ olduğunu ifade ederek daha çok uğursuzluk ile sıkıntıyı ilişkilendirmek suretiyle batıl inançları önemsedikleri görülmüştür.

Aslında din ile hiç ilgisi olmayan bu hurafeler dini gerçeklik ile bağdaşmayan, batıl inançları ve çarpık davranış biçimlerini telkin ve teşvik eden hikâyeler şeklinde ortaya çıkınca dolaylı olarak din ile ilişkilendirilir hale gelmiştir.⁹⁹

3. Korkutarak Engelleme

Korku, insanın fitratında var olan tepkilerden bir tanesidir. Korku kavramı, tehlikeli bir hal veya tehlike düşüncesi karşısında uyanan kaygı duygusu,¹⁰⁰ sıkıntı veya bunlarla ilgili düşüncelerin doğurduğu heyecanla yüklü his¹⁰¹ olarak tanımlanmaktadır. Korku

---

⁹⁵ Detaylı bilgi için bkz.: Allen, **a.g.e.**, 2006, s. 51-53.

⁹⁶ M. Naci Kula, “Engellilere Verilecek Tebliğ Ve İrşad Hizmeti”, **Din Bilimleri AAD**, c. 4, S. 4, 2004, s. 39-40.

⁹⁷ Önünden Siyah Kedinin Geçmesi, Baykuş Ötmesi, Köpek Uluması, Salı Gününün Uğursuzluğu.

⁹⁸ 40 engelliden (1'i fikir beyan etmemiştir) 10'unun, kendi başına gelen sıkıntılarla sahip olduğu batıl inançlar arasında ilişki kurduğu gözlenmiş, bunlardan 4 tanesi önünden siyah bir kedi geçtikten kısa bir zaman sonra başına bir sıkıntı geldiğini, 2 kişi ise köpek uluması sonrası merdivenden düşerek yaralanma ve arabasının arkasından vurulma olayını yaşadıklarını ifade ederken, 3 kişi de Salı gününün uğursuzluğuna ilişkin işlerinin ters gitmesi, arkadaşıyla başladıkları işi zamanında bitirememesi örneğiyle belirtmiş, 1 kişi de hamile iken annesinin önünden cenaze geçmesi sebebiyle buna bağlı olarak engelli dünyaya geldiğini ifade etmiştir.

⁹⁹ Varlı, **a.g.e.**, s. 463.

¹⁰⁰ TDK, **a.g.e.**, s.1217.

¹⁰¹ Doğan, **a.g.e.**, s. 674.

için kısaca insan varlığını ve ruhunu tehdit eden tehlikeli durumlar karşısında gösterilen tepki denilebilir.¹⁰²

Batıl inanç veya hurafelerin ortaya çıkış nedenlerinden biri de korkudur. Korku temelli batıl inançlar, bazen aile büyükleri veya diğer dış etkenler tarafından korkutarak istendik davranışlar meydana getirme çabası şeklinde kendini gösterirken, bazen de kişinin kendi korkularına anlam vermeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü insan korktuğu şeyin kendisine zarar vermesinden çekinme davranışı sergilemektedir.

Korku, insanı istemeden de olsa birtakım davranışlara sürüklemektedir. Korktuğu nesnelerden veya metafizik olaylardan sakınmaya çalışmaktadır. İnsan fitratında var olan bu açığı, birtakım inanç ve uygulamalarla doldurmak istemektedir. Korkularının üstesinden gelmek ve kendisini rahatlatmak için de çeşitli savunma mekanizmaları üretmektedir. Yani neden sonuç ilişkisi içerisinde bağıntılar oluşturmaktadır. İşte bu noktada gerçekliği bilinemeyen ama kişiye geçici de olsa psikolojik olarak rahatlık hissi veren, birtakım inanç ve uygulamalar devreye girmektedir. Böylelikle kişi, kendini rahatlatmış, korkularından uzaklaşmış hissetmektedir. Kendi tecrübesinden hareketle benzer korkular yaşayan kişilere de kendi çözümünü sunmakta ve onların da bu tür inanç ve uygulamaları yapmasında etkili olmaktadır.

Batıl inançların ortaya çıkmasında etkili olan diğer bir husus da yine korku kaynaklı engelleme çabası olmaktadır. Bu, daha çok aile büyükleri tarafından çocukların birtakım iş ve davranışları yapmasını engellemek, kötü söz söylemesini önlemek için uydurulan durumlardan oluşmaktadır. Bunlar gerçekliği olmadığı bilinerek söylenen uydurmalarlardır. Örneğin, çocuğun yalan söylemesini önlemek için “yalan söylersen dilin kopar dilsiz kalırsın” söylemi gerçek olmadığı bilinerek söylenen uydurmadır. Yine mezara parmak uzatan çocuğun bu davranışını engellemek için “mezarı parmağınla gösterirsen parmağın çürür” uydurması gerçek olmadığı bilinerek söylenen engelleme amacı taşıyan uydurmalarlardır. Bu tür uydurmalar ardından çözüm sunan uydurmaları

---

¹⁰² Ahmet Albayrak, “Ergenlerin Dinî Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği”, **Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi**, Hayati Hökelekli (ed.), İstanbul: DEM Yay., 2006, s. 374.

da beraberinde getirmektedir. “Mezara parmak uzatan çocuğun parmağının çürümemesi için parmağını ısıtıp, ayağıyla ezmesi gerekmektedir.”

Söylenen uydurmalar ve yapılan uygulamalar gösteriyor ki yetişkinler tarafından çocuğa doğru bilinen birtakım alışkanlıkların kazandırılması istenmektedir. Ancak bu yapılmaya çalışılırken uydurmalar kullanılmaktadır. Yetişkin belki de bunu bilinçli olarak yapmamaktadır. Kendisine de öyle öğretildiği için bu davranışı gerçekleştirmektedir. Ancak bunu basit bir alışkanlık kazandırma eğitimi olarak görmek imkânsızdır. Çünkü yetiştikine basit gelen bu sözler ve uygulamalar çocuğun dünya algısında korku temelli, derin, olumsuz tesirler bırakabilmektedir. Bu da onun gerçek bilgilerle donanımlı bir birey olmasını engellemektedir.

Henüz küçük yaşta olup sorgulama ve araştırma imkânına sahip olmayan çocuklara, büyükleri tarafından yapılması veya yapılmaması arzulanan iş ve davranışların korku yoluyla öğretilmeye çalışılması ve yukarıda verilen örneklerle benzer söylemler yanlış bir inanın temellerini oluşturmakta ve dış etkenler vasıtasıyla gelişen hurafeleri temsil etmektedir. Korkutarak engelleme amacı taşıyan ve dini terimlerin kullanılmasıyla inanç boyutuna ulaşan birtakım uydurmalar da vardır ki bunlar da batıl inancı temsil etmektedir. Örneğin, eşikte oturanın cereyana maruz kalarak hasta olacağı korkusuyla eşikte oturanın sıkıntıya uğrayacağı inancı korku üzerine kurulu batıl inançların örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batıl inançların ortaya çıkış sebepleri arasında, korku ve engelleme amacı taşıyan ve siyasi artalanı olan dinsel meşrulaştırmalar da görülmektedir. Dinsel meşrulaştırmalar, çok çeşitli formlar halinde ifade edilirler. Mitler, öyküler, atasözleri ve tarih sosyal düzenlemeleri haklı kılmak, meşrulaştırmak için başvurulmuş unsurlardır. Bu unsurlar, düzen ve otoritenin temeli ve sosyal düzenin kendine özgü düzenlemeleri için, daha yüksek bir otoriteye referanslarda bulunarak güçlü iddia ve açıklamalar sunarlar. Bunun sonucunda iktidara hâkim güçlerin, kendisini kabul ettirmek adına hurafeye ideolojik bir anlam yükleyerek eski veya yeni muhalif düşünce ve fikirleri dışlamaya çalışması da bir takım uydurma inançların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrupa'ya özgü kralların “İlahi hak” fikri, göstermiştir ki kral, salt politik bir düzenleme olarak değil, değişmez, sürekli, Tanrı vergisi “hak” olarak hüküm sürmüş, yöneticilik yapmıştır.¹⁰³ Bu durum halk tarafından kral seçilen kişinin kayıtsız şartsız kabul edilmesini gerektirmiş aksi takdirde ilahi ceza ile karşı karşıya gelineceği korkusu topluma yerleştirilmiştir.

Mekke müşriklerinin Kur'an'a “esatir'ul evvelin” nitelemesinde bulunmaları¹⁰⁴, Kur'an tarafından siyasi otoritelerine gelecek bir zararı önlemek için yapılmış bir savunma mekanizması olarak görülmektedir.

Abbasilerin iktidarını pekiştirmek adına uydurulan “Abbasoğullarının cehenneme girmeyeceği, iktidara gelecekleri” şeklindeki hadisler siyaset için söylenen uydurmalarla örnek teşkil etmektedir.¹⁰⁵

İktidara gelenlerin hadisleri toplattırıp yazdırırken kendilerine uygun olanları seçip, iktidara ters düşenleri eledikleri, aynı zamanda örnek olarak verdiğimiz uydurma hadislerdeki gibi iktidarlarını pekiştirici sözleri Hz. Peygamber'e atfettikleri görülmektedir. Bu uydurma hadisler zamanla halk arasında gerçekmiş gibi algılanmış ve haksızlık karşısında iktidara itiraz etmenin büyük günah olacağı endişesi insanları haksızlıklar karşısında pasif hayat sürmeye itmiştir.

Netice olarak insan, sınırlı bir varlık olmasına karşın onun beklentileri, ümitleri, istekleri, arzuları sınırsızdır. Bu yüzden insan, önünü alamadığı isteklerini gerçekleştirecek, kurtulamadığı korkularını, kaygılarını giderecek insanüstü varlıklara inanma ihtiyacındadır. Ayrıca o, etrafında olup bitenleri, tabiat olaylarını, beklenmedik gelişmeleri, olağanüstülükleri anlamlandırmak istemektedir. Bu yüzden, uydurma inançlar ortaya çıkmakta ve toplumda etkin bir rol üstlenmektedir. Toplumdaki bu

---

¹⁰³ Ejder Okumuş, **Toplumsal Değişme ve Din**, İstanbul: İnsan Yay., s.90.

¹⁰⁴ Seyfettin Erşahin, “Hurafe ile Mücadelenin Niceliği ve Niteliği Üzerine”, **Diyanet İlmi Dergi**, c. 42, S. 1, 2006, s. 14.

¹⁰⁵ Bkz. Enbiya Yıldırım, **Hadis Problemleri**, Rağbet Yay.

durum, bu konularda daha detaylı bilimsel araştırma ve çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır.

4. Zan ve Vehim

Zan; sanı¹⁰⁶, gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, şüphe, kuruntu, işkillenme anlamlarına gelirken; vehim, diğer bir deyişle kuruntu ise; yanlış ve yersiz düşünce, bir konuyla ilgili kötü ihtimalleri akla getirip tasalanma, işkillenme, vesveseye kapılma, olmayacak bir şeyin olacağını sanma,¹⁰⁷ gerçekte var olmayan fakat var olduğu sanılan, varmış gibi tasarlanan düşünce,¹⁰⁸ sebepsiz korku,¹⁰⁹ anlamlarına gelmektedir. Burada bahsedilen korku, dış etkenler tarafından oluşturulan korkudan ziyade, kişinin içsel korkularıdır.

Spinoza, bâtıl inançların korku sayesinde yayıldığını, korunduğunu ve beslendiğini savunmaktadır. O, insanların karşı karşıya kaldıkları her şeyi, bilinen kurallara göre yönetebilmesi halinde veya şansın her zaman onların yanında olması durumunda bâtıl inançlara yönelmeyeceğini savunmaktadır.¹¹⁰ Spinoza bu teorisinde haksız sayılmamaktadır. Çünkü bireyin stresli anlarda kontrol duygusunu kaybettiği bilinmekte, kaybettiği kontrol duygusunu geri kazanmak için de batıl inanç ve davranışlara başvurabilmektedir.

Tel Aviv Üniversitesi'nden Giora Keinan, Körfez savaşı sırasında tehlike ve stresin daha fazla olduğu bombardıman altındaki Tel Aviv kentlerinde, karşılaştırmalı bir batıl inanç araştırması yapmış, stres ve korkunun daha fazla olduğu Tel Aviv'de batıl davranışların yaygınlaştığını tespit etmiştir.¹¹¹ Yani insanlar içsel korkularını bastırabilmek, zan ve vehimden uzaklaşabilmek için çeşitli savunma mekanizmalarını

---

¹⁰⁶ TDK, **a.g.e.**, s.2223.

¹⁰⁷ TDK, **a.g.e.**, s.2084.

¹⁰⁸ Ayverdi, **a.g.e.**, c. 3, s.3310, 3474.

¹⁰⁹ Doğan, **a.g.e.**, s. 1114.

¹¹⁰ Köse ve Ayten, **a.g.m.**, s. 55-56.

¹¹¹ Köse ve Ayten, **a.g.m.**, s. 56.

harekete geçirerek, aslında daha önceden sıklıkla yapmadıkları veya düşünmedikleri şeyleri uygulamaya başlamışlardır.

Bir şeyi ihtimal üzerine kötüye yormak, hayırsız ve uğursuz saymak İslam'da bulunmamaktadır. Bunun yerine hayra yormak ve güzel düşünmek vardır.¹¹² İnsanoğlu karşılaştığı durumlardan sonuç çıkartırken, kendisine bir suçlu bulma peşindedir. Bulduğu suçlu insan, hayvan, canlı, cansız her neyse onu uğursuzlukla yaftalamaktadır. Örneğin, Peygamberimizin oğlu İbrahim öldüğü gün güneş tutulmuştu. Halk bunun İbrahim'in vefatı nedeniyle gerçekleştiğini zannetti. Peygamberimiz bunu fark ettiğinde güneşin ve ayın Allah'ın ayetlerinden olduğunu, birinin ölümü veya doğumu dolayısıyla tutulmayacağını ifade ederek bir yanlışın önüne geçmiştir.

5. Misyonerler

Misyonerlerin batıl inançların ortaya çıkmasında tespit edilebilen etkilerini belirtmeden önce misyonun ve misyonerliğin ne olduğunu, misyonerin kim olduğunu açıklamak faydalı olacaktır.

Latince “missio” kelimesinden türetilen bu kelime; bir kimseye veya bir kurula verilen özel görevi¹¹³ ya da dinsel, bilimsel veya diplomatik bir görev yüklenmiş kimselerden oluşan kurulu¹¹⁴ ifade etmektedir. Yani bir dini yayma görevi, bu iş için yapılan konuşma ve fiiller, dini propagandadır.¹¹⁵ Bu işi yapan kişiye misyoner, misyonerin yürüttüğü faaliyetlere de misyonerlik denilmektedir.

Dinler tarihi açısından bakıldığında bazı dinlerin yayılma gayesi gütmeyeceği,¹¹⁶ bazı dinlerin ise yayılmak, çoğalmak istediği¹¹⁷ görülmektedir. Ancak misyonerlik denilince

---

¹¹² Bkz. Buhârî, Tıb 19, 43-45; Ebû Dâvûd, Tıb 24; Tirmizî, Siyer 47.

¹¹³ TDK, **a.g.e.**, s. 1402.

¹¹⁴ TDK, **a.g.e.**, s. 1402.

¹¹⁵ Ömer Faruk Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ömer Faruk Harman (ed.), İstanbul: Ensar Neş., 2005, s. 25.

¹¹⁶ Hinduizm, Yahudilik, Bkz.: Harman, **a.g.e.**, s. 26.

¹¹⁷ Hristiyanlık, Budizm, Maniheizm, Bkz.: Harman, **a.g.e.**, s. 27.

akla ilk Hristiyanlık gelmektedir. Bunda bazı Hristiyan grupların misyonerliği “olmazsa olmaz görev” kabul edip, çeşitli yol ve yöntemlerle uygulamış olmalarının etkisi büyüktür. Bu nedenle Hristiyanlıkla özdeşleşmiş bir hareket olarak algılanan misyonerlik; Hristiyanlığı veya herhangi bir fikri, herhangi bir düşünceyi, herhangi bir gayeyi, Hristiyan olmayan yerlere ve kişilere çeşitli yol ve yöntemi kullanarak yaymaktır. Misyonerliğe hizmet eden misyoner kuruluşlar, her çeşit yolu, imkânı, taktiği, gizli ve kapalı bazı yöntemleri devreye koyarak muhatabı, Hristiyanlığa veya istediği gayeye kazandırmaya, mensubu olduğu milletten uzaklaştırmaya, bölmeye hatta ayrıştırdığı millete düşman yapmaya çalışmaktadır.¹¹⁸

Misyonerler, insan psikolojisi ve toplumların sosyal yapıları hakkında senelerce ciddi bir eğitim ve öğretimden geçmektedirler. Görevlendirilecekleri ülkelerin din, dil, tarih, kültür ve sosyal yapısını çok iyi bilecek şekilde yetiştirilmektedirler.¹¹⁹ Örneğin, Operation World’un Türkiye sayfasında Türkiye’nin etnik yapısından, ekonomik durumuna kadar pek çok bilgi yer almaktadır. Misyonerlerin karşılaşılabilecekleri sorunlar başlığı altında ise özellikle aile bağlarının çok güçlü olması, polis baskısı ve geleneksel dokunun hala güçlü olması gösterilmekte ve misyonerlerden bu sorunları aşmaya dönük faaliyet yürütmeleri istenmektedir.¹²⁰

Her toplum ve coğrafyaya uygun yöntemler geliştiren misyonerlerin ortak yönü, karşı taraftaki insanların her türlü zaafından yararlanmaktır.¹²¹ Gayelerine ulaşabilmek için çoğu kez ilmi ve nazari yollara başvurmamaktadırlar. Daha çok insanların acılarını, sıkıntılarını, korkularını istismar ederek zihinlerini bulandırmaya çalışmaktadırlar. Bu bakımdan gittikleri her memlekette önce o milleti meydana getiren değerler manzumesini iyi teşhis ve tespit ederler. Her ülkenin mahalli kültürü, gelenek ve görenekleri onlar için bir engel teşkil etmektedir. İnsanlara güvercinler gibi masum

---

¹¹⁸ Harman, **a.g.e.**, s. 25-42.

¹¹⁹ Ziya Kazıcı, “Türkiye’ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünyü-Bugünü”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ömer Faruk Harman (ed.), İstanbul: Ensar Neş., 2005, s. 119.

¹²⁰ Cengiz Batuk ve Süleyman Turan, “Misyonerlik Perspektifinden 20 ve 21. Yüzyıllarda Dünya Dinleri ve Mensupları”, **Milel ve Nihal**, , c. 3, S. 1-2, Aralık 2005-Haziran 2006, s. 142-143.

¹²¹ Hüseyin Yılmaz, “Kırgızistan’da Misyonerlik ve Din Eğitimi”, **CÜ. İFD.**, c. 11, S. 1, 2007, s. 94.

görünerek kendilerini sevdirebilirler.¹²² Misyonerler kullandıkları yöntemlerden bazılarını Hz. İsa'ya atfedilen Matta, 10/1-16'daki şu metinlerden almaktadırlar.

“İsa on iki öğrencisini yanına çağırdı; kötü ruhları kovmak ve her hastalığı, her illeti iyileştirmek üzere onlara kötü ruhlar üzerine yetki verdi. ...İsa On ikileri şu buyrukla halkın arasına gönderdi: ...Gittiğiniz her yerde Göklerin egemenliğinin yaklaştığını duyurun. Hastaları iyileştirin, ölüleri diriltin, cüzamlıları temiz kılın, cinleri kovun. ...Hangi kent ya da köye giderseniz, orada saygıdeğer birini arayın ve ayrılınca dek onunla kalın. Onun evine girerken, evdekilere esenlik dileyin. ...İşte, kurtların arasına koyunlar gibi gönderiyorum sizi. Yılan gibi akıllı, güvercin gibi saf olun...”¹²³

Marc Spindler, günümüzdeki misyonerlik metotlarını açıkça şu şekilde sıralamaktadır: İncili açıktan veya özel olarak dağıtmak, çocuk ve yetişkinlere dini bilgiler öğretmek, okuma yazma öğretmek, dinler arası diyalog faaliyetleri yürütmek, temel sağlık hizmetleri ile yerel sağlık örgütlerince karşılanamayan özel sağlık imkânları sunmak, ilaç tedarik etmek, içilebilir suyu olmayan bölgelerde içilebilir su sağlamak, gelişmeye hizmet edecek her türlü faaliyette bulunmak, sığınmacıların kabulünü ve desteklenmesini sağlamak, insan haklarını, temel hak ve hürriyetleri savunmak, kargaşa ve devrim dönemlerinde doğrudan siyasi faaliyetlere katılma ki, bunlar; seçimlerin kontrolü, yeni anayasanın tespiti, milli konferansların düzenlenmesi, barış tesis edici komisyonların kurulması şeklindedir.¹²⁴

Ayrıca teknoloji çağında, teknolojinin imkânları da kullanılarak internet ortamında misyoner siteler¹²⁵ kurulmaktadır. Misyoner grupların her biri radyo, televizyon ve

---

¹²² Osman Cilâcı, “Hristiyan Misyonerliği ve Yahova Şahitleri”, **Diyanet İlmî Dergisi**, c. 21, S. 4, s.9-11.

¹²³ Matta 10/1-16.

¹²⁴ İsmail Taşpınar, “Misyonerlik Metodlarındaki Değişimler”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ömer Faruk Harman (ed.), İstanbul: Ensar Neş., 2005, s. 86-87.

¹²⁵ Katolik İslâmolog ve misyoner Christian Troll tarafından kurulmuş “www.islamacevaplar.com”, Bkz. Taşpınar, **a.g.m.**, s. 89; Mustafa Numan Malkoç, “Türkiye’de Protestan Misyonerliği”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ömer Faruk Harman (ed.), İstanbul: Ensar Neş., 2005, s. 179.

gazete gibi basın yayın organlarını faaliyet aracı olarak kullanmaktadır.¹²⁶ Bu kuruluşlar dinleyici sayılarının her gün artmakta olduğunu ifade etmektedir.¹²⁷ Bu yolla bilgi kirliliği oluşturulmakta ve doğru bilgiye ulaşım güçleştirilmektedir.

İnsanların ilgisini çeken, farklılık arz eden etkinliklerde bulunmakta, onları dini yaşayışlarından alıkoymaya çalışmaktadırlar. Zaman içerisinde misyonerlik için gittiği bölgenin insanının zayıf noktalarını öğrenerek, ihtiyaca göre şerbet sunmaktadırlar. Müslümanların batıl fikirlerle oyalanması için onların samimiyetini test edici tasarruflarda bulunur, onları uydurma birtakım bilgilerle hedeften saptırma gayretinde olurlar.

Misyonerler Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerinde; İslam dini hakkında yanlış fikirler yaymak, müslüman ülkelerdeki geri kalmışlık emarelerini abartarak, bunları İslam'la irtibatlandırmak, İslam'ı kan, şiddet dini olarak göstermek, İslam'ın üstün yönlerini eksiklik olarak sunmak, İslam'ı Müslümanların kabiliyet ve dehasını köreltmekle suçlamak gibi amaçlar taşımaktadırlar.¹²⁸

Bu amaçları doğrultusunda bazı müsteşrikler tarafından peygamberimizin otobiyografisi olan Sîret-i Nebi ve İslam Tarihi ile ilgili hakikatler, hiçbir bilimsel temele dayandırılmaksızın tahrip edilerek saptırılmıştır.¹²⁹

Dünya çapında iletişim araçları ve edebiyat vasıtası ile kendi değer yargılarını aktarırken diğer taraftan da genellikle diyalog adı altında İslam'a hurafeler sokmayı ve kesin inançları göreceleştirmeyi amaç edinmişlerdir.¹³⁰

---

¹²⁶ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 97.

¹²⁷ Batuk ve Turan, **a.g.m.**, s. 143.

¹²⁸ Zeki Arslantürk, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ömer Faruk Harman (ed.), İstanbul: Ensar Neş., 2005, s. 363.

¹²⁹ Ramazan Altıntaş, “Yeni Bir Kelâm: “Vahîdüddîn Hân Örneği””, **CÜ. İFD.**, c. 7, S. 1, s. 101-108.

¹³⁰ İsa İnandı, “Türk Dünyasında Misyonerlik”, **Bilig**, S. 2, Yaz 1996, ss. 37.

Örneğin, asırlardır bir mektup, bir vasiyetname şeklinde elden ele dolaşan, teknolojik imkânların gelişmesiyle teknolojik ortama aktarılarak elektronik posta yoluyla pek çok kişiye ulaştırılan “Şeyh Ahmet Vasiyetnamesi” vardır.

Bu metin bilindiği kadarıyla¹³¹ takriben 150 seneden beri İslâm âleminde deveren edip durmaktadır. Bu metin ilk defa 1896 yılında görülmüş ve hemen yasaklanmış olmasına rağmen halk arasında rağbetle karşılanarak "Halk İslam'ı" nezdinde en çok okunan üç-beş eser arasında yer bulmuştur. Yazarı meçhul bu eserin, Meşrutiyet yıllarında Arapça nüshasının Mısır'da basıldığı ve dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Cumhuriyet döneminde de iki kez daha basıldığı tespit edilmiştir.¹³²

Vasiyetname metni, iskeletini korumakla birlikte günün aktüel hadiselerine göre değiştirilebilmekte ve Efendimiz'in ağzından günün hadiselerini yorumlayan niteliği sebebiyle, dini bilgisi zayıf fakat saf kalpli Müslümanlar üzerinde tesirli olmaktadır. Risâlenin kim veya kimler tarafından tertiplenmiş olabileceğini tespit etmek güçtür; kesin delil olmamakla birlikte risâlenin, evvelâ İngiliz veya Rus istihbarat servisi elemanlarınca kaleme alındığı, sonraki baskılarında da güncel durumlara uygun olarak muhtevasının tazelendiği yüksek ihtimaldir.

Yine 13 rakamının uğursuzluğu ile ilgili benzer hikâyeler İslami kisveye büründürülmüş, İslami terminoloji de kullanılarak Müslüman halk arasında yayılmıştır. Bu tarz uydurmaların da Hristiyan misyonerler vasıtasıyla halkın arasına yayıldığı düşünülmektedir. Çünkü Hristiyanlar arasında çeşitli sebepler gerekçe gösterilerek 13 rakamının uğursuz sayıldığı bilinmektedir.¹³³

Bütün bunlar genelde İslam dünyasında meydana gelen afet, kriz ve bunalım dönemlerinde gündeme gelmekte ve yayılmaya başlamaktadır. Halk da korkularının esiri olarak bu tür uydurmaların yayılmasında önayak olmaktadır.

---

¹³¹ Ahmet Turan Alkan, ““Şeyh Ahmed'in Vasiyetnamesi" Efsanesi”, **Aksiyon**, 21 Şubat 2005 (17.07.2012).

¹³² Alkan, **a.y.** (17.07.2012).

¹³³ Bkz. Pelin Hazar, “13 Sayısı Korkusu: Triskaidekafobi”, **Bütün Dünya**, Mayıs 2005, s.89.

6. Uydurma Hadisler

Hadisler İslam'ın ikinci kaynağıdır. Ancak Hz. Peygamber zamanında yazılı hale getirilememiştir. Yazma işi hicrî II. asırdan itibaren başlamıştır. Bu durum, çeşitli konularda hadis uydurulmasına veya pek çok İsrâiliyyatın İslami kaynaklara girmesine fırsat vermiş, bu yolla bazı hurafelerin İslam'a sokulmasına neden olmuştur.¹³⁴

Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış, hadislerin hangi yolla ve kimler tarafından rivayet edildiği incelenmiş, sıhhat dereceleri araştırılmış, zayıf ve sahih hadisler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın doğru sonuç verebilmesi için hadis âlimleri ince eleyip sık dokumuşlar ve bir hadisin sahih veya zayıf sayılmasını çeşitli şartlara bağlamışlardır.¹³⁵ Hadis alanındaki çalışmalar her ne kadar titizlikle yapılmış olsa da bazı kaynaklarda hadis diye uydurulan sözlere yer verilmiştir. Örneğin; kabir hayatı konusunda yazılan eserler, sahih hadislerin yanında, çok zayıf ya da uydurma rivayetlerle doludur. Üzücü olmakla birlikte, halkımızın bu konudaki bilgisi de sadece Kur'an ve sahih hadislerin öğretilerine değil, genellikle zayıf veya uydurma rivayetlere dayanmakta, bu tür nakillerle dolu kaynaklardan beslenmektedir.¹³⁶

Bazı kimseler, İslamiyet'i sarsmak ve önceki dinlerin hurafelerini İslam dinine sokmak kastıyla bazıları ise Müslümanları iyi gördükleri şeye rağbet ettirmek, fena zannettikleri şeylerden sakındırmak için hadis uydurmuşlardır. Hadis uyduranlar, amaçlarını gerçekleştirmek için pek çok metot kullandıkları gibi sözün uydurma olduğunun anlaşılmamasına da elden geldiğince dikkat etmişlerdir. Kendilerine ait bir sözü Hz. Peygamber'e söyletmek isteyebilecekleri gibi; beklentileri istikâmetinde insanları yönlendirmelerine yardımcı olacak anonim kültüre ait deyimleri, bilge kişilere,

---

¹³⁴ Recep Şahan, Bidat ve Hurafeler-1, 2008 yazıları, (www.recepsahan.com), (17.07.2012).

¹³⁵ Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfî'z-Zebîdî, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi**, Ahmed Naim (çev.), Ankara: DİB Yay., 1982, c. 1 Bkz. Sahih Hadisler İle İlgili Şartlar: s.200-215, ; Zayıf Hadisler İle İlgili Şartlar: s. 270- 349.

¹³⁶ Ali Böcü, “Es-Suyûtî'nin Şerhu's-Sudûr Bi Serhi Hâli'l-Mevtâ Ve'lkubûr Adlı Eseri Bağlamında Kabir Hayatı İle İlgili Hadislerin İncelenmesi”, (**Yüksek Lisans Tezi, ÇÜ. SBE.**), s.78.

sahâbîlere, tâbiilere ve mutasavvıflara ait sözleri de hadis olarak sunabilmişlerdir.¹³⁷ Hatta sonradan bunu itiraf edenler de olmuştur.

El-Hâkim, tövbe ettikten sonra, Haricîlerin bir şey aradıkları zaman [bunu doğrulamak için] hadislere döndüklerini itiraf eden bir Haricîden söz eder. O, Ebu'l-Aynâ'nın itiraf edip tövbe ettikten sonra kendisinin ve el-Câhız'ın bir hadis uydurduğunu ve bu hadisin, içerisinde bir tutarsızlık bulan İbn Ebî Şeybe dışında, Bağdat'taki şeyhler tarafından kabul edildiğini ifade eder. Yine bir defasında Süleyman b. Harb tarafından bir şeyhin gözyaşı dökerken bulunduğunu ve ona sebebini sorduğunda ise kendisinin dört yüz hadis uydurduğunu söylediğini ve bunları hadis alimleri tarafından kullanılan nüshalara soktuğunu belirtir. Bazılarının isimlerini verdiği bir kısım insan, bireyleri güzel amel işlemeye teşvik etmek için hadis uydurmuşlardır; bu bağlamda o, Yahya b. Saîd'ten rivâyeten “İyiliği ile şöhret kazanan kişiden daha fazla yalan söyleyen insan görmedim” der. İbn Abbâs'dan rivâyetle İkrime'den nakledilen ve sûre sûre Kur'an'ın mükemmellikleri hakkındaki bir hadisi rivâyet eden kişiye İkrime'nin râvîlerinin böyle bir hadis nakletmedikleri belirtilerek bu hadisi nerden aldığı soruldu. O da, “Ben Kur'an'dan yüz çevirerek kendi kendilerine Ebû Hanife'nin Fıkıh ve Muhammed b. İshâk'ın Meğâzî kitaplarıyla meşgul olan insanlar gördüm ve bu yüzden iyi niyetli bir şekilde bu hadisi uydurdum” diyerek cevaplamıştır. Bazıları yöneticilerin teveccühünü kazanmak için hadisler uydurmuş, bazıları ise ortaya çıkan olaylara uygun hadisler üretmiştir. Uydurmacıların bir başka grubu da olağandışı hadislerine ekledikleri bir takım sağlam isnatlar öğrenen kıssacılarıdır.¹³⁸

Görüldüğü üzere İslam'a sokulan hurafelerin, mantıksız tuhaf şeylerin ve ilme aykırı olan saçmalıkların başlıca kaynaklarından biri de uydurma hadisler olarak göze çarpmaktadır. Bu uydurma hadislere mevzu hadis denilmektedir.

Bilindiği üzere Allah Resulü'nün hadislerinin güvenilirlik açısından zirvesi Mütevâtir hadis, en alt düzeyi ise Mevzu hadistir. Aslında mevzu hadis olarak geçen metinler, Hz. Peygamber adına tamamen uydurulduğu için hadis bile değildir. Şekil açısından bir

¹³⁷ Salih Karacabey, “Farklı Açılardan Hadiste Ziyâde Meselesi”, UÜ. İFD., c. 12, S. 1, 2003, s. 115.

¹³⁸ James Robson, “Hadisin Tedvin ve Tasnifi”, Musa Erkaya (çev.), FÜ. İFD., c. 12, S. 1, 2007, ss. 124.

sened ve metni olması ve gerçek hadismiş gibi sunulması nedeniyle böyle isimlendirilmiştir.¹³⁹ Mevzu hadisler genelde küçük bir kusura şiddetli bir ceza, ufak bir ibadete büyük bir mükâfat vaat etmektedirler.¹⁴⁰ İşte bütün bunlar dini asli kaynağından öğrenmemiş olan halk arasında zamanla yanlış inanç ve uygulamaların oluşmasına zemin teşkil etmiştir.

Bir de tamamen uydurma olmayıp kaynağını Peygamberimizin hadislerinden alan halk inançları da görölmektedir. Bunlar hadislerle aynı anlamı taşıyan fakat ifadesi farklı “atasözü” veya halk inancı adını almış inançlar ve söyleyişlerdir. Örneğın akar¹⁴¹ veya durgun suya bevl etmek (işemek) Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır.¹⁴² Halk arasında da akan suya bevledenin aklının da su ile beraber akıp gideceğine inanılır.¹⁴³ Yine “Teenni’nin Allah’tan, acelenin şeytandan”¹⁴⁴ kaynaklandığını belirten hadis, halk arasında “acele işe şeytan karışır” söyleyişiyle yer bulmuştur.¹⁴⁵ Benzer şekilde, Peygamberimizin “Birinizin kulağı çınladığı zaman beni hatırlasın ve bana salat-ü selam getirsin” hadisi içeriğı değıştirilerek halk arasında “kulak çınladığında birinin bizim hakkımızda konuştuğı, hatta sol kulak çınlarsa hakkımızda kötü konuştuğı, sağ kulak çınlarsa hakkımızda iyi konuştuğı” inancı¹⁴⁶ yerleşmiştir.

Bu arada günümüzde hadislerin samimi, alanında uzman hadis bilginleri tarafından incelenmesine, kaynak araştırılması yapılmasına, zayıf olanların ayırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Diğeri taraftan uzman olmayan, ya da misyoner kişilerin aklına veya ön tutumlarına uyduramadıkları her şeye uydurma nitelemesi yapmasının önü alınamayacak, Hz. Peygamberin değıerli sözleri haksız ithamlar altında bırakılacaktır.

¹³⁹ Erdinç Ahatlı, **Hadis Tarihi ve Usulü**, Salahattin Polat (ed.), AÖF Yay. No:1111, Eylül 2010, s. 257.

¹⁴⁰ Ali Çağlar Deniz, “M. şemseddin Günaltay’ın Dini ve Toplumsal Görüşleri”, (**Yüksek Lisans Tezi, GÜ. SBE., Ankara, 2006**).

¹⁴¹ Bu konudaki rivayet sadece Hz. Câbir tarafından aktarılmaktadır. Bkz. “Taharet” Canan, **a.g.e.**, c. 10.

¹⁴² Bkz. İbrahim b. Abdullâh El-Hâzimî, “**Yedi Hadis İmamının İttifak Ettiğı Hadisler**”, Hanifi Akın (çev.), İstanbul: Karınca Yay., 2004, s.197-199.

¹⁴³ şişman, **a.g.m.**, (1996), s. 478.

¹⁴⁴ Bkz. Tirmizî, Birr, 66/2012.

¹⁴⁵ şişman, **a.g.m.**, (1996), s. 478.

¹⁴⁶ Bkz.: Tatlılıoğlu, **a.g.m.**, s. 9; Yaşar Kalafat, “Talişlerde Halk İnançları”, **Turkish Studies**, c. 3, S. 4 2008, s. 527.

Kısaca değerlendirmek gerekirse, hurafelerin tarihsel süreç içerisinde ortaya çıktığı, bu süreçte hadis uydurmalarının da etkin rolü olduğu görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, halkın zihnini bulandıran, imanını zedeleyen, halkı çeşitli batıl ve hurafe uygulamalara sürükleyen, adına da hadis denilen metinleri alanında uzman kişiler vasıtasıyla tetkik ettirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde halk uydurma inançları, ilahi inançlar şeklinde tasavvur edecek, dini açıdan kendisini tehlikeye sürükleyecektir.

7. İfrat ve Tefrit

İfrat, kelime anlamı olarak herhangi bir konuda çok ileri gitme, ölçüyü aşma, aşırı davranma, taşkınlık¹⁴⁷ anlamlarına gelmektedir. Yani ortalama olanın üstüne çıkmak, ilerisine geçmektir. Tefrit de onun karşıtıdır. Ortalamanın altında kalmak¹⁴⁸ demektir. Bu iki kavram birlikte olumlu ve olumsuz anlamda en uç noktaları ifade etmektedir. Bir anlamda abartmak, olması gereken sınırların ve ölçünün dışına taşmak demektir. Bu, sözde, düşüncede ve inançta olabileceği gibi duygusal alanda ve davranışta da olabilmektedir.

Dinde ise asıl olan, istenilenin istenilen çizgide ve ölçüde yaşanmasıdır. Bu gereklilik ancak Hz. Peygamber'i örnek almak, ortaya koyduğu modeli doğru değerlendirmekle korunmuş olur. Hz. Peygamber'in örnek alınmaması ve onun tarafından ortaya konan pratik modelin doğru okunmaması, din adına pek çok hurafenin uygulama alanı bulması, şu veya bu yönlü pek çok aşırılığın yaşanması demektir.¹⁴⁹

Günümüzde dinî sahada ifrat noktasında bazı problem ve sıkıntılar olduğu gibi tefrit noktasında da bazı sıkıntılar söz konusudur. Aslında bütün bunların kökeninde bilgi eksikliği ve İslâm'ın yanlış anlaşılması yatmaktadır. Problem, bilginin doğru bir şekilde

---

¹⁴⁷ TDK, **a.g.e.**, s. 938.

¹⁴⁸ Doğan, **a.g.e.**, s. 1056.

¹⁴⁹ Mahmut Kavaklıoğlu, "Kendisine Yönelik Hatalı Yorumlar Karşısında Hz. Peygamber", **HÜ. İFD.**, c. 8, S. 15, 2009, ss. 33.

insanımıza ulaştırılamamasıdır. Durum böyle olunca gerçek din yerine bidat ve hurafelerle dolu yanlış bir din anlayışının hâkim olması kaçınılmaz olmaktadır.¹⁵⁰

İslam, olumlu veya olumsuz her türlü aşırılığı reddeder. Kur'an'a göre bir varlığa aşırı saygı gösterme, onu yüceltme ve onu ululama, sonuçta onu tanrılaştırmaya yol açacağı için yerilmiş ve şirk olarak değerlendirilmiştir.¹⁵¹ Çünkü aşırılık sevgi de olsa nefret de olsa zarar getirir. Bu nedenle din, tamamen kalbi davranmayı değil, akıl ile kalbi birbirinin denetiminde kullanmayı ve öyle davranmayı emreder. Nitekim tamamen kalbî davranılması durumunda putlaştırma, tamamen akli davranma sonucunda da inkâr durumu ortaya çıkmaktadır. Putlaştırma şirk, inkâr ise küfür sayıldığından bilerek veya bilmeyerek yapılan aşırılıklar kişinin imanını yok etmektedir.

Kalbi davranan, duygularına hâkim olamayan insanlar çok sevdiği kimselerden ayrılmak istememiş, onları putlaştırarak veya kabirlerine gidip tapınma şeklinde anma merasimleri düzenleyerek bir hurafenin başlamasına önyak olmuşlardır.

Bugün İslam ülkelerinde sayısızca mezar; "...veli", "ermiş", "...baba" veya "...dede" türbesi diye isimlendirilmiş ve kutsal sayılmıştır. Bunlara aşırı saygı ve ihtiramda bulunmaktadır. Birçok dağ, pınar, kaya ve ulu ağaçlar kutsallaştırılmıştır. Buralarda İslam'a uygun olmayan dualar, adaklar, şefaath, bereket, kısmet ve şifa talepleri yapılagelmiştir. Bu tür inançların birçok ibretli sahnelerine halk arasında rastlanabilmektedir.¹⁵²

Örneğin, Vatan gazetesinin internet sayfasında yer alan bir habere göre artık türbe ziyareti sanal ortamda da gerçekleştirilebiliyormuş. Sitede haber şu şekilde yer almaktadır.

---

¹⁵⁰ Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in İbâdetlerde Öngördüğü İ'tidâl Ve Kolaylık Anlayışı", UÜ. İFD., c. 9, S. 9, 2000.

¹⁵¹ Bkz. Mâide, 116; Tevbe, 30, 31; Sebe, 40; Nûh, 23.

¹⁵² Yıldız, İ., a.g.m., (2006), s. 48.

“Oruç Baba, Eyüp Sultan, Merkez Efendi ve Telli Baba türbelerine online ziyaret imkânı sunan www.orucbaba.com adlı site, tıklayanın muradını alıyor, arzu edilen türbeyi ziyaret ederek vazifeyi yerine getiriyor, dua ediyor, Yasin okuyor. Site ile online türbe geziliyor, dua okunup, dilek dileniyor. Sitenin kurucusu Burak Taha, “Türbeye gidemeyen hasta, yatalak ve yurtdışında yaşayanları düşünerek siteyi kurdum” dedi.”¹⁵³

Buralara akın eden insanlar genelde çaresiz veya bilgisiz insanlardır. Toplum türbenin manevi kişiliğinde, kurtarıcı bir gücün varlığına inandığından, türbelere bu anlayış ile yaklaşılmaktadır. Burada hastasına şifa arayan, kızının evlenmesini, çocuğunun olmasını, çocuğunun üniversiteye yerleşmesini, ticari işlerinin düzelmesini isteyen pek çok kişiye rastlanabilmektedir. İnsanların bu çaresizliklerini fırsat bilen kişiler devreye girerek bu mekânların civarını bir pazar yeri gibi kullanmaya başlamaktadır. Türbede medfun şahıs hakkında üretilen birtakım şaşırtıcı ve esrarengiz mitolojik özellikler aranıp bulunmakta yoksa da uydurulmaktadır.¹⁵⁴

C. BATIL İNANÇLARIN YAYILMA YOLLARI

Batıl inançların yayılmasında etkili olan etkenler, ortaya çıkışında etkili olan etkenlerle benzerlik göstermekle beraber birbirinin artalanını da oluşturmaktadır. Cehalet sonucu ortaya çıkan bir inanış yine cehalet sebebiyle yayılmakta, kültürel miras olarak nesilden nesile aktarılabilir. Aynı şekilde misyonerler tarafından uydurulmuş bir inanış kitle iletişim araçları, aile büyükleri veya yine misyonerler aracılığıyla korku yaymak suretiyle yayılabilir. Burada batıl inanışların ortaya çıkışında etkili konumda bulunan faktörlerin dışında nasıl yayıldığına, yayılmasında hangi araçların veya kimlerin etkili olduğuna değinilecektir. Çünkü batıl inançların ortaya çıkış sebepleri ile yayılma yolları birbirleriyle iç içe görülmekte, birbirinden bağımsız düşünülememektedir.

---

¹⁵³ **Vatan**, “İnternette Türbe Ziyareti”, 03 Ağustos 2011 (17.07.2010).

¹⁵⁴ Yıldız, İ., **a.g.m.**, (2006), s. 49.

Batıl inançların nesilden nesile aktarılmasında pek çok faktör bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında kültürel mirasın, kitle iletişim araçlarının ve aile büyüklerinin önemli etkisi olduğu düşünülmektedir.

1. Kültürel Miras

Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde oluşturulan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları oluşturmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların, bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü¹⁵⁵ olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu veren toplumda düzeni sağlayan da maddi ve manevi değerlerin bütünüdür.¹⁵⁶

Kişi içinde yaşadığı toplumun kültüründen soyutlanamaz. Kültür tarihseldir, uzun bir yaşam dilimi içinde olgunlaşır. Kültür bir yaşam biçimi, bir toplumsal davranıştır. Bu olgu da bir süreç içinde tarih çanağında oluşur.¹⁵⁷ İnsan topluluklarının temel davranışlarında da o toplumun kültürünün şartladığı davranışlar bulunmaktadır.¹⁵⁸

Yapılan tanımlamalara bakıldığında kültürün, insan, aile sosyal çevre, eğitim, sosyal değerler vb. gibi insani; bayrak, millet, vatan, dil, din, tarih, örf, âdet, gelenek vb. gibi evrensel boyutları bulunmaktadır.¹⁵⁹

---

¹⁵⁵ TDK, **a.g.e.**, s. 1282.

¹⁵⁶ Kültür maddesi, <http://www.kultur.gov.tr/TR,24295/kultur.html>, (07.08.2012).

¹⁵⁷ Ayhan Karakaş, “Köy ve Şehir Monografilerinin Halk Kültürünün Korunup Aktarılmasına Katkıları”, **ÇÜ. SBED.**, c. 15, S. 2, 2006, s. 244.

¹⁵⁸ Zafer İlbars, “Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler”, **AÜ. DTCFD.**, c. 31, S. 1-2 ss. 201-211.

¹⁵⁹ Erman Artun, “Halk Kültüründe Değişimin Topluma Etkisi ve Sonuçları”, PDF dosyası, s. 7 <http://turkoloji.cu.edu.tr>. (07.08.2012)

Kültürün bu çok yönlü boyutlarının birbiriyle ve farklı kültürlerle teması halinde kuşkusuz toplumsal etkileşim ve doğal olarak kültürel miras aktarımı gerçekleşmektedir. Bu yönüyle bakıldığında kültürel mirasın da yayılmaya, aktarılmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Kültürel mirasın aktarımı ise dil ile gerçekleşmektedir.

Dil, hem kültürün oluşmasında hem de kültürel mirasın aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dil kullanılarak yapılan çeviriler yoluyla bir topluma, farklı dil yapılarının, farklı inançların, farklı düşüncelerin, kısacası farklı kültür unsurlarının girdiğini söylemek mümkün olmaktadır.¹⁶⁰

Farklı kültürel unsurlar bir başka kültürde kimi zaman kendisine aynıyla yer edinebilirken kimi zaman değiştirilerek kültüre uyumlu hale getirilmiş, kimi zaman da kabul görmeyip reddedilmiştir. Yine farklı kültürel unsurların bir kültürde kendine yer edinmesi bazen kısa sürerken, bazen uzun zaman almıştır. Bunda toplumun kültürel değerlerine, inançlarına, gelenek ve göreneklerine aykırılık veya uyum önemli rol oynamıştır.

Farklı din ve kültürlerden gelerek Müslüman olanlar da doğal olarak eski inanç ve kültürlerini tamamen yok etmemiş veya edememiş, İslam inanç yapısıyla çatışmayan eski dinlerine ait gelenek, görenek ve törenlerini yaşatmaya devam etmişlerdir. Eski geleneklerine ait bu kabuller, zamanla İslam'ın bir unsuru haline gelmiş, adeta kökleşmiştir.¹⁶¹ Ancak, kültürel bir unsur olarak bütün dünya toplumlarında benzer veya farklı şekillerde yaşayan, Türk toplumunda ve Müslümanlar arasında da görülen fakat İslam'ın öğretileriyle bağdaşmayan birtakım inançlar, adetler ve uygulamalar da bulunmaktadır.

Dinler tarihi incelendiğinde görülmektedir ki insanlar peygamber çağından uzaklaştıkça eski dinlerinden kalma bazı inanç, ayin ve adetleri yeniden canlandırmaktadır.¹⁶² Bu

---

¹⁶⁰ Ali Baykan, "Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü", **SÜ. SBED.**, S. 14, 2005, s. 194.

¹⁶¹ Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 14-15.

¹⁶² H. Mehmet Soysaldı, "Hurafeler ve İslâm'ın Hurafelere Bakışı", **FÜ. SBD.**, , c. 8, S.2, Elazığ: Mayıs 1996, s.285 .

inançların ilk ortaya çıktığı kültürü tespit etmek tam anlamıyla mümkün gözükmemektedir. Çünkü benzer inanmalara farklı kültürlerde de rastlamak mümkün olduğundan bu husus araştırmacılar arasında görüş ayrılığına neden olmaktadır.

İnan (1962), sonradan Hristiyan olan kavimlerin Hz. İsa'nın getirdiği dini öğretilere, eski dinlerinden kalma inanışlarını soktuğundan bahsederek insan topluluklarının her yerde ve zamanda aşağı yukarı birbirinin aynı olduğu tezinden hareketle Müslüman kavimler arasında görülen hurafelerin de o kavimlerin eski inançlarından kaynaklandığını düşünmektedir. Ayrıca farklı dinlere mensup kavimlerin müslüman olmalarından sonra hurafelerin Müslümanlar arasında daha da yaygınlaştığını ve her devirde bulaşıcı içtimai bir hastalık olarak sürdüğünü belirtmektedir.¹⁶³ Yine İnan'a göre bugün Anadolu'da yaşayan halk inançlarının birçoğunun kökeninde Türklerin anayurdu olan Orta Asya kültürü ve Türklerin eski dini Şamanizm bulunmaktadır.¹⁶⁴

Eyuboğlu'na (1987) göre ise, Anadolu'da yaşayan halk inançlarının Anadolu dışında bir kaynağı bulunmamaktadır. Hatta Anadolu'da bulunan düşünce ürünlerini Asya'dan gelmiş gibi gösteren düşüncenin dayanaksız olduğunu savunmaktadır.¹⁶⁵

Erdil (1991) de Müslümanlığın esas talimatıyla bağdaşmayan bazı yanlış ve acayip inanç ve uygulamaların Müslümanlara, kültürel etkileşimler sonucu eski Mısır, Babil, Hint, Acem, Fenike, Roma ve Helenler gibi ilkçağ kavimlerinden intikal etmiştir. Bazı batıl inanışların da Yahudi, Hristiyan ve Şamanlardan geçtiği bilgisini aktarmaktadır.¹⁶⁶

Kültürel mirasın devri sonucu eski din ve kültürlerden İslam kültürüne giren ve çeşitli şekillerde uygulanagelen batıl inanç ve hurafelere şunlar örnek olarak verilebilir.¹⁶⁷

---

¹⁶³ Abdülkadir İnan, **Hurâfeler ve Menşeleri**, Ankara: DİB Yay., 1962, s. 3-9.

¹⁶⁴ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, 1986, Akt.: Şişman, **a.g.m.**, (1996), s. 474.

¹⁶⁵ Eyuboğlu, **a.g.e.**, s.46.

¹⁶⁶ Kemalettin Erdil, **Yaşayan Hurafeler**, Ankara: TDV Yay., 1991, s.10.

¹⁶⁷ Bkz. Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 16-18; M. Şemsettin Günaltay, **Hurafattan Hakikate**, İstanbul: 1332, s. 297-300; Soysaldı, **a.g.m.**, s.289-304; İnan, **a.g.e.**, s. 37-66.

Yıldızların vaziyet ve hareketlerinden hükümler çıkarmanın, Keldanilerden; türbelerde kandil yakma âdetinin, Fenikelilerden; sihir, bakla dökme, fala bakma gibi uygulamaların Mısır, Babil ve Asur kültüründen geldiği söylenmektedir. Güvercinlere kutsallık atfetmenin, Süryanilerden; çeşitli nesnelere ve canlılara uğur/uğursuzluk atfetme inancının, Romalılar ve putperest Araplardan; cinlerin çeşitli hayvan şekline bürünüp insanlara görünmesi inancının cahiliye Araplarından geldiği görülmektedir. Türbeleri kutsallaştırma inancının, Hristiyanlık geleneğinden; ağaçlara kutsallık atfetme, çul-çaput bağlama, dilek ağaçları, su kültü gibi inanışların, Şamanizm'den; büyü, tılsım ve muskallardan fayda bekleme inancının, Mısırlılardan ve Yahudilikten geldiği, ayazmaların kutsal su olarak kabul edilip ziyaret edilmesi inancının ise Bizanslılardan kültür aktarımı olarak günümüze kadar ulaştığı söylenebilmektedir.

2. Kitle İletişim Araçları (Medya)

Kitle iletişim araçları denince akla yazılı ve sözlü basın yani kitap, dergi, gazete, sinema, radyo, televizyon, bilgisayar, internet, CD, DVD vb. gelmektedir. Görme, duyma, seyretme ve okuma yoluyla bireye ve kitleye etki eden kitle iletişim araçlarının etki alanı ev, mahalle, okul ile birlikte bütün ülke ve dünyayı kapsamaktadır.¹⁶⁸ Kitle iletişim araçlarının toplumun kültürel mirasını aktarma ve bireyi sosyalleştirme görevi yanında diğer çevre faktörleri ile birlikte tutumları güçlendirici ve kısmen de değiştirici etkisi bulunmaktadır.¹⁶⁹ Kitle iletişim araçlarından en önemli sosyalleştirme aracı olan televizyon, popüler kültür ürünlerinin oluşturulmasında ve kitlelere sunulmasında diğer kitle iletişim araçlarından (radyo, gazete, dergi vb.) daha etkili olmaktadır.¹⁷⁰ Televizyon, aynı zamanda tarihin en güçlü iletişim, değişim ve yönlendirme araçlarının önde gelenlerindendir. Bugün dünyanın her tarafından insanlar, zamanlarının önemli bir parçasını, kültür bombardımanına maruz kaldıkları renkli camlar karşısında geçirmekte

---

¹⁶⁸ Mehmet Zeki Aydın, “Çocuklar Kitle İletişim Araçlarının Zararlarından Korunmalıdır”, **Somuncu Baba Dergisi**, S. 71. Ankara, Eylül 2006,s. 12.

¹⁶⁹ Mevlüt Kaya, **Din Eğitiminde İletişim ve Tutum**, Samsun: Etüt Yay., 1998, s. 27.

¹⁷⁰ Meryem Tuna, “İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Popüler Kültürün Rolü”, (**Yüksek Lisans Tezi, SDÜ. SBE., 2008**), s. 1.

ve ister istemez kendilerine iletilmek istenen kültür kodlarının alıcı nesnesi konumunda bulunmaktadır.¹⁷¹

Günümüzde televizyonun yanı sıra en önemli kitle iletişim araçlarından birisi de bilgisayar ve teknoloji sayesinde evlerimize, işyerlerimize giren internet olmuştur. İnternet bilgiye ulaşmayı, bilgiyi saklamayı, paylaşmayı kolaylaştıran küresel bir ağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak internet sunduğu kolaylıkların ve faydaların yanında doğru bilgi, güvenlik, ahlak, cinsel istismar, kültürel bombardıman, şiddet gibi kültür yozlaşmasına neden olabilecek zararları da beraberinde getirmektedir.¹⁷²

İnternet, aynı zamanda batıl inanışlar olarak nitelendirilen inançların oluşmasında ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Büyüler, tarot falları, günlük burçlar,¹⁷³ maymuna dönüşen kız efsaneleri, elektronik posta veya sosyal medya kanalları yoluyla ulaşan hurafe bilgiler ve mucizevi görüntüler insanları uydurmalara inandırmaya sevk etmektedir. Bu tarz görüntüler sadece internet ortamında dolaşmakla kalmayıp, haber niteliğine büründürülerek radyo ve televizyonlarda da sunulmaktadır.

Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin denetlenmesi, RTÜK tarafından yapılmaktadır. Ancak bu denetim yeterli olamamaktadır. 6112 sayılı kanunda¹⁷⁴ yayın kuruluşları “kişileri fal veya batıl inançlar yoluyla istismar edemez” ilkesine rağmen Türk televizyonlarında yayımlanan bazı diziler ve bazı filmler büyü ile ilgili hurafeleri, bir takım programlar, nazar boncuğuyla alakalı batıl telâkkileri, kurşun dökme ile ilgili hurafe adetleri¹⁷⁵ adeta topluma dayatmaktadır. Özellikle yılbaşlarında ve belli

---

¹⁷¹ Abdurrahman Kurt, “Televizyonda Misyonerlik”, **UÜ. İFD.**, c. 18, S. 1, 2009, s. 3-4.

¹⁷² Bkz. Televizyonun zararlarıyla ilgili geniş bilgi için: Abdülkerim Bahadır, “Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **SÜ. İFD.**, S. 20, 2005, s. 40-46.

¹⁷³ Bkz. <http://www.burclar.gen.tr>; www.gunlukfal.gen.tr; www.astroloji.org/ vd.

¹⁷⁴ 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, **Resmî Gazete**, Yayın. T. 03/03/2011, S. 27863.

¹⁷⁵ Bkz. Muhteşem Yüzyıl dizisi 54. Bölüm Cihangir Şehzade’nin Kurşun dökme sahnesi. <http://www.youtube.com/watch?v=XZE39yRXbZg>, (07.08.2012)

zamanlarda astrologların, medyumların görüşlerine yer vermek suretiyle gaybla ilgili hurafeler bilerek veya bilmeyerek halka aktarılmaktadır.¹⁷⁶

Anlaşıldığı üzere televizyon kanalları, kendi çıkarları, reyting kaygıları uğruna hedef kitleyi yönlendirme işlevi görmekte, bunu yaparken bazen, o kitlenin kutsalı dâhil, hiçbir özellik ve değerlerini göz önünde bulundurma gereksinimi duymamaktadır.¹⁷⁷ Bidat ve batıl inançların yayılmasında basının desteği de önemli bir faktördür. Otorite sahipleri, otoritelerinin devam edebilmesi için halkın bilinçsiz ve cahil kalmasını desteklerler. Bilinçsiz toplum süregelen otoriteyi irdelemez ve ona başkaldırmaz.¹⁷⁸

Ramazan aylarında türbe ve yatırlara gidip bir takım hurafeleri icra eden halkla ilgili haberler yapılmakta, hatta oralara giden kişilerle röportajlar yapıp dilekleri gerçekleşmiş gibi yansıtılmaktadır. Bu tür haberler insanları türbelerden medet umar duruma getirmektedir. Kitle iletişim araçları, ziyarete ilişkin uygulamaları kamuoyunun önüne taşıdıkça, ziyaretçilerde ziyaret fenomenine İslamî din anlayışının yönelttiği olumsuz ve eleştirel tavrından kaynaklanan sakınma ve çekinme tutumları ortadan kalkmaktadır.¹⁷⁹

Özellikle günlük gazete, haftalık ya da aylık şeklinde yayınlanan aktüel dergilerde yer alan fal köşeleri, cep telefonu operatörlerinin müşterilerine sunduğu fal hizmetleri, televizyonda sunulan medyum programları, din adına yazılmış birtakım vaaz kitapları, batıl inanç ve hurafelerin devamına vesile olmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde yazılı ve görsel medyada hurafelerin bir anlamda reklâmı yapılmış olmaktadır.¹⁸⁰

Televizyon, internet ve basın-yayın çocuklar üzerinde daha etkili olmakta, yanlış yönlendirmeler, özentiler, taklit etmeler yetişkinleri ve çocukları istenmeyen sonuç ve

---

¹⁷⁶ Çobanoğlu, **a.g.t.**, s. 24-25.

¹⁷⁷ Mustafa Doğan Karacoşkun, “Bireysel ve Toplumsal Çözümde Televizyon Faktörü Üzerine Düşünceler”, **CÜ. İFD.**, c. 6, S. 1, 2002, s. 228.

¹⁷⁸ Abdülcelil Candan, **Bid’at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi**, İstanbul: Düşün Yay., 2010, s. 99.

¹⁷⁹ Çelik, C., **a.g.m.**, s. 235.

¹⁸⁰ Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 23; Nilüfer Voltan Acar, İbrahim Yıldırım, Tuncay Ergene, “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler açısından İncelenmesi”, **HACÜ. İFD.**, S. 12, 1996, s. 56.

davranışlarla karşı karşıya bırakabilmektedir.¹⁸¹ Hem ses, hem de görüntü olarak etkileyici bir araç olan televizyonu, artık ilk çocukluk dönemindeki çocuklar dahi, üstelik çift kumanda kullanarak yalnız başlarına açabilmekte; bu kadar erken bağlandıkları televizyon, adeta en yakın arkadaşları konumuna gelerek, onları diğer tüm kitle iletişim araçlarından daha çok etkilemektedir.¹⁸² Bu durum da gelecek açısından kaygı uyandırmaktadır.

Netice olarak ifade etmek gerekirse, kitle iletişim araçları iyi niyetle kullanıldığı takdirde çok güzel imkânlar sunmakta, bilgi akışını ve paylaşımını artırmaktadır. Öğrenmeyi kolaylaştırmakta, toplumu bütünleştirmektedir. Ancak art niyetli kullanıcıların veya yayımcıların eline geçtiğinde hiçbir hedef ayırt etmeksizin tehlike arz etmekte, toplumu yozlaştırmakta ve kültürel çözülmeye kapı aralamaktadır.

3. Aile büyükleri

Toplumda dil, örf ve adetler, bazı meslekî etkinlikler, dinî uygulamalar ve ahlâkî değerler genellikle başkalarının davranışlarını gözlemlemek, taklit etmek ve model olarak benimsemek suretiyle öğrenilmektedir.¹⁸³ Aile, konumu itibarıyla çocukların sosyokültürel kişiliğini etkileyen birincil sosyal çevre grubudur. Çünkü çocuk dünyaya gözlerini açtığı anda çevresinde güvenilir varlık olarak aileyi bulmakta, onun davranışlarını gözlemlemekte, onu taklit etmekte ve model almaktadır. Bu yönüyle din, ailede sevgi, saygı, itaat, fedakârlık, paylaşma, yardımlaşma gibi değerlerle aynı anda kazanılmaktadır. Kimliğin şekillenmesinde başlıca faktör olması sebebiyle kuşaklararası aktarım taklit yoluyla gerçekleşmekte ve inançların şekillenmesinde temel faktörü oluşturmaktadır.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Mustafa Önder, “Medya Kıskaçındaki Çocuklar”, *Dinbilimleri AAD*, c. 7, S. 4, 2008, s. 185.

¹⁸² Ayça Çamlıbel İrkin, “Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri”, (*Uzmanlık Tezi, RTÜK., Ankara, 2012*), s. 49.

¹⁸³ M. Akif Kılavuz, “Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”, *UÜ. İFD.*, c. 14, S. 2, 2005, s. 42.

¹⁸⁴ Abdurrahman Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *UÜ.İFD.*, c. 18, S. 2, 2009, s. 3-4.

İnsana, çocukluğundan itibaren bakıldığında çocuklar dini hayata taklitle girmektedir. Taklitle başlayan dini hayat çocuğun kabiliyetlerine göre gelişip derinleşmektedir.¹⁸⁵ Çocuk öğrendiği bilgilerin temelini model aldığı ailede atmakta, çevrede ve okulda şekillendirmekte ve kendi merakları doğrultusunda da çeşitlendirmektedir. Bilgilerini genelde güvendiği kişilerden öğrendiği için doğruluğunu veya yanlışlığını sorgulama ihtiyacı hissetmez. Onları olduğu gibi alır ve taklit eder. Taklit “başka birinin fikir ve görüşlerine mahiyetini, hakikatini araştırıp soruşturmadan, doğruluğunu ispat etmeden, doğrulamadan (tahkiksiz) uyma, onun gibi hareket etmek”¹⁸⁶ anlamına gelmektedir. Yani düşünmeden kabul etmek, doğruluğunu araştırmaya gerek duymamak, kısaca akıl süzgecinden geçirmeden, üzerinde düşünmeden kabul etmek demektir.

Düşünmek, aklın işlevsel oluşunun en belirgin ölçütü durumundadır. Düşüncenin terki ya da kullanılmaması bilinçsizce taklit, hurafe ve vehimlere inanmayı beraberinde getirecektir.¹⁸⁷ Kur’ân, ataların körü körüne taklit edilmesini eleştirdiği gibi, insan düşüncesini donduran kuruntu ve hurafelerin peşine düşmeyi de akılsızlık olarak nitelendirmektedir.¹⁸⁸ Bu nedenledir ki, Kur’an-ı Kerim’de bir taraftan aklın kullanılması öğütlenirken hatta emredilirken¹⁸⁹ diğer taraftan aklın kullanılmayıp başkalarının bilinçsizce taklit edilmesi yerilmiştir. Nitekim “Onlara: “Allah’ın indirdiğine uyun.” denilince, “Hayır” atalarımızı yapar bulduğumuz şeye uyarız.” derler; ya ataları bir şey akledemeyen ve doğru yolda olmayan kimseler idiyseler?” (Bakara, 170) ayetinde bu hususa işaret edilmektedir.

Ne yazık ki bugün Müslümanlar Allah’ın insana verdiği düşünme ve akletme özelliğini bir tarafa bırakıp taklit bataklığına saplanmış durumdadırlar. Bu durum ana babada, akrabalarda ve çevrede görülen İslâm’a aykırı telâkkilerin benimsenmesinde önemli rol

---

¹⁸⁵ Kemal Güran, “Halk İçin Din Eğitimi”, **Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlmi Seminer**, Ankara: 9-10 Mayıs 1981, s. 316.

¹⁸⁶ Doğan, **a.g.e.**, s. 1039.

¹⁸⁷ Yaşar Yiğit, “Var Oluşu Anlama ve Anlamlandırma Zemini: Tefekkür”, **Diyanet Aylık Dergi**, Ocak 2011, S. 241, s. 11.

¹⁸⁸ Abdülbaki Güneş, “Kur’ân Işığında Düşünce, İnanç ve İfade Hürriyeti”, **FÜ. İFD.**, c. 10, S. 1, 2005, s. 8.

¹⁸⁹ Bkz. Bakara 164, 170, 171; Sebe 46; Rûm 8; Yûnus 101; Târik 5, 6; Âl-i İmrân 7.

oyunmaktadır. Türbe ve yatırlarda tevhit akidesini zedeleyen bir takım uygulamalar içerisinde olan insanlara, yaptıklarının hurafe olduğu söylenince genellikle “Olsun, biz büyüklerimizden böyle gördük” cevabını verdikleri görülmektedir. Bu durum toplum içerisinde dinî konulardaki cehaletin ve taassubun hangi boyutta olduğunu göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Bugün insanların okumadan, araştırmadan ana babalarından, çevrelerinden ve örnek aldıkları kişilerden gördüklerini kabullenip yapmaları hurafe ve bâtıl inançların toplum içerisinde yaşamasına zemin hazırlayan önemli faktörlerdendir.¹⁹⁰ Öğrenilen bilgiler aileye de doğru kaynaklardan ulaşmamış ise, aile de kulaktan dolma bilgilerle beslendiyse ister istemez gerçek bilgi boşluğu, cehalet oluşacak, ne yazık ki bu da batıl inanç ve hurafelerin yayılmasını tetikleyecektir.

Taklitçilikte insanların atalarının etkisi kadar gelişmiş toplumların ve baskın kültürlerin etkisi de vardır. Buna örnek olarak Kur'an ve sünnet ile örtüşmediği halde dövme yaptırma, erkeklerin küpe takması, müstehcenlik, teşhircilik, burçların insan karakterinde etkili olduğu inancı, medyumların gayb alemi ve gelecek ile ilgili verdiği bilgilere inanma ve benzeri hurafeler verilebilir.¹⁹¹

D. BATIL İNANÇLARIN ZARARLARI

İnsanın kaygı ve korkularından veya doğrudan doğruya din hakkında doğru bilgi eksikliğinden kaynaklanan, atalarından miras aldığı din anlayışını sorgulamadan kabulüyle yayılan batıl inanç ve davranışlar dünya genelinde yaygın olarak görülmektedir. Hayatın hemen hemen her alanında ve en önemlisi insanların kalplerinde yer eden çeşitli uydurmalar kişinin sadece inanç dünyasını yıkmakla kalmayıp aynı zamanda onu şirke kadar götürebilmektedir.

İslam'ı doğru kaynaklarından öğrenme çabasında bulunmadan kendisine verilenle yetinen ve de onun doğruluğunu araştırmayan insanlar, dinin gerçek bazı öğretilerini efsane ve batıl inanç kabul etmekte; dine göre batıl inançları, uydurma ve hurafeleri ise gerçek zannetmektedirler. Bu zanları sonucunda da hem kendilerini hem de

---

¹⁹⁰ Çobanoğlu, **a.g.t.**, s. 24.

¹⁹¹ Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 27.

çevresindeki insanları olumsuz etkilemekte, kendilerine veya çevresindeki insanlara zarar verebilmektedirler.

İnsanların batıl inançları nedeniyle uğradığı psikolojik, sosyolojik ve ekonomik zararları göstermesi açısından konuyu Türkiye’de ve dünyada yaşanmış örnekler üzerinde incelemek yerinde olacaktır.

Örneğin; İtalya’da her yıl 60 bin kadar kara kedinin, uğursuz olduğu gerekçesiyle katledildiği belirtilmektedir. İtalya’daki hayvan hakları derneği “AIDA & A”dan¹⁹² yapılan yazılı açıklamada, batıl inançları olan insanlar tarafından öldürülen ya da satanik ayinlerde katledilen kara kedi vakaları olduğu ve kara kedilerin en çok Cadılar Bayramı (Halloween) gecesi ortadan kaybolduğu ifade edilmektedir.¹⁹³

Hindistan’ın doğusundaki Jharkhand eyaletinin Cemşidpur şehrine bağlı bir köyde 7 yaşındaki Puşpa isimindeki kızın, dişlerindeki anormallikten dolayı uğursuzluk getirmemesi için köpekle evlendirilmesi ve kızın ailesi tarafından, evliliğin kendilerine huzur getireceğine ve kendilerini kötülöklere karşı koruyacağına inanılması¹⁹⁴ batıl inançların zararının hangi boyutlara ulaştığını çok net bir şekilde göstermektedir

Dünyada okuma yazma oranının en düşük olduğu bölgelerden biri olan Hindistan’ın Tamil Nadu Eyaleti’nde, hayata doğal olarak batıl inançlar ve hurafeler yön vermektedir. Her yıl düzenlenen geleneksel Ayudha festivalinde aralarında küçük yaşlardaki kızların da bulunduğu yüzlerce kadın, kendilerini Açapan Tapınağı rahiplerine kırbaçlatmaktadır. Rahipler tarafından defalarca kırbaçlanan kadınlar, bu sayede kendilerini kötü ruhlardan arındırdıklarına inanmaktadır. Kırbaçlama sırasında kadınların çıkardığı her inilti ile bir kötü ruhun daha bedenden uzaklaştırdığına inanılmaktadır. Her türlü büyüün yapıldığı, batıl inançların son derece yaygın olduğu

---

¹⁹² Associazione Italiana Difesa Animali & Ambiente (İtalyan Hayvanları ve Çevreyi Savunma Derneği) <http://www.aidaea.it/default.php>. (07.08.2012)

¹⁹³ **Zaman**, “İtalya’da Her Yıl 60 Bin Kara Kedi Batıl İnanç Kurbanı”, (Gündem) 19 Ağustos 2007 <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=577756> (31.07.2010).

¹⁹⁴ **Mynet haber**, “7 Yaşındaki Kız Bir Köpekle Evlendirildi”, (Dünya), 19 Şubat 2008, <http://haber.mynet.com/7-yasindaki-kiz-bir-kopek-evlendirildi-377966-dunya/> (31.07.2010).

Hindistan'ın Tamil Nadu Eyaleti'nde insanların büyük bölümü hastalıklarının tedavisi için Ojha adı verilen büyücülerden medet ummaktadır.¹⁹⁵

İslam inancına göre gerçek olmayan uğur/uğursuzluk inancı, kimilerine göre gerçek sayılabilmekte ve hayat düzeni o inanca göre şekillendirilebilmektedir. Kimisi bu inancı benimseyip kabul ederek gönülden uygularken, kimisi de zorla uygulamak mecburiyetinde kalmaktadır. Hiçbir şeyden haberi olmayan hayvanlar ise bu uydurma inancın zararlarından kurtulamamaktadır. Dünyanın bir yerinde uydurma bir inanç yüzünden binlerce kedi katledilirken, bir başka yerinde bir kız kendi elinde olmayan çaresizliğiyle köpekle evlendirilmektedir. Yine dünyanın bir başka yerinde inanç olarak benimsenmiş kabullere göre pek çok kadın kendini kırbaçlatmakta ve büyücülerden medet ummaktadır.

Aynı boyutta olmasa bile farklı boyutlarıyla ülkemizde de batıl inançları yüzünden zarar gören insanlar bulunmaktadır. Adana'da üç kadının büyü bozma bahanesiyle dolandırıcılık yaptığı iddia edilmektedir. Habere göre insanların dini duygularını kullanmak suretiyle onlarla yakınlaşan bu kişilerin “bizim erkek çocuğumuz olmadığı için adak adamıştık. 40 kapıdan 40 kaşık şeker toplayıp, helva yapıp, 40 kapıya dağıtacağız. Hayrınıza şeker verir misiniz?” diyerek ev sahiplerine yaklaştıkları, onları ikna ettikten sonra da “Sende büyü var, bozalım” diyerek kadınların altın, yüzük, bilezik ve kolyelerini çaldığı saptanmıştır.¹⁹⁶

Yine benzer bir olay medyum olduğunu iddia eden bir kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. Habere göre İsviçre'de işleri yolunda gitmeyen bir kadın, arkadaş önerisiyle Facebook'tan temas kurduğu bir medyuma gitmektedir. Medyum bu kişiyi üzerinde domuz büyü, papaz büyü vb. büyüler olduğuna ve bu nedenle işlerinin ters gittiğine inandırmaktadır. Büyüyü bozmak için farklı farklı zamanlarda kadının 500 gr. altın ve parmağındaki tek taş pırlanta yüzüğünü almaktadır. Bunları bir

---

¹⁹⁵ **TRT Haber**, “Batıl İnancın Böylesi”, 21 Ekim 2010, <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=37c3ecf6-1976-48fa-ad54-4638803ec2b6> (23.07.2012).

¹⁹⁶ **DHA**, “Büyü Bozma Bahanesiyle Dolandırıcılık”, 30 Haziran 2012, <http://www.dha.com.tr/buyu-bozma-bahanesiyle-dolandiricilik-yapan-kadinlar-adanada-yakalandi-333627.html> (23.07.2012).

keseye koyup okuyacağını, sonrasında keseyi kendisine iade edeceğini, ancak keseyi büyü bozulana kadar açmaması gerektiğini söylemektedir. Bir süre sonra işleri hala kötü gitmeye devam eden kadın keseleri açmakta ve bakmakta, içinden ise çakıl taşları çıkmaktadır. Suç duyurusunda bulunmak için geldiği adliyede ise medyum hakkında bu gibi suçlardan 12 dava açılmış olduğunu öğrenmektedir.¹⁹⁷

Ülkemizde kaygı ve korku kaynaklı batıl inançların kişinin psikolojik ve fiziksel sağlığını etkileyecek boyutlarda yaşananları mevcuttur. Buna örnek olarak “gebe kadın hangi hayvana bakarsa, doğacak çocuğun o hayvana benzeyeceği kaygısının taşındığı, yine hamilelikte tırnak-saç kesilirse çocuğun ömrünün kısa olacağı düşüncesiyle hareket edilmesi verilebilmektedir. Bu ve benzeri inançların ise kadın sağlığı ve özellikle de hamilelik konusunda, insanların hayatlarını etkilediği vurgulanmaktadır.¹⁹⁸

Bir de psikolojik olarak uğur uğursuzluktan korunmayla ilgili ilginç örnekler bulunmaktadır ki, bunlar kimi zaman maddi külfete neden olan, kimi zaman ise sadece yersiz korkuları yenmek için üretilmiş basit çözümler olarak göze çarpmaktadır.

Rus uzay ajansı Roskosmos’un, Soyuz uzay aracının Uluslararası Uzay İstasyonu’na (UUI) yakında yapacağı “13 numaralı” seferi batıl inanç nedeniyle iptal ederek, doğrudan “14 numaralı” sefer olarak adlandırmayı planlaması;¹⁹⁹ İstanbul’da Cevizlibağ’da bulunan Yeşil Plaza adlı iş merkezinde 13. katın bulunmaması 13’e denk gelen kata 14. kat isminin verilmesi;²⁰⁰ uçaklarda 13. sıra koltuklarına üretimde bile yer verilmemesi, uçaklara nazar boncuğu takılması gibi batıl inançlar bulunmaktadır.

---

¹⁹⁷ **Hürriyet**, “Papaz Papaz Olalı Böyle Büyü Görmedi”, (Gündem) 25 Haziran 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20836730.asp>, (23.07.2012).

¹⁹⁸ **Haber7**, “Batıl İnanç Gebe Kadına Zarar Veriyor”, (Kadın) 24 Nisan 2006 <http://www.haber7.com/haber/20060424/Batil-inanc-gebe-kadina-zarar-veriyor.php> (31.07.2010).

¹⁹⁹ **Star**, “Batıl İnanç Uzay Seferini İptal Ettirdi”, (Dünya) 14 Nisan 2008, <http://www.stargazete.com/dunya/batil-inanc-uzay-seferini-iptal-ettirdi-96795.htm>, (31.07.2010).

²⁰⁰ M. Fatih Gediman, “13 Fobisinin Türkiye’yle İlgisi Ne?”, <http://www.selamhaber.com/haber?id=3602>, (31.07.2010).

Bakıldığında bir anlamda psikolojik rahatlama gibi gözükse de bilinçaltına korkunun yerleşmesine, böyle bir uygulamanın olmadığı yerde o korkunun açığa çıkmasına neden olmaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse; batıl inanışlardan herhangi birine inanan bir insan kendi imanını zedelemekle kalmayıp kendinden sonraki kuşaklara da bu aktarımda bulunarak dine zarar vermektedir. Bununla beraber, batıl inançlara bağlı uygulamalar çevre kirliliğine, doğal hayatın dengesizleşmesine de neden olmaktadır. Kişilerin ekonomik olarak istismar edilmesine, gönül rızasıyla almak veya dolandırmak suretiyle insanların zarara uğramasına, birilerinin de üretmeden kolay yoldan para kazanmasına neden olmaktadır. Son olarak ise, bu tip inanışları kullanıp, örgütlenen kötü niyetli kişi ve grupların ağına düşen gençlerimiz, daha hayatlarının baharında solmakta ve toplumumuz en önemli dinamiği olan gençlerden çok acı bir şekilde mahrum kalmaktadır.²⁰¹

E. BATIL İNANÇ İLE DİN ÖĞRETİMİ İLİŞKİSİ

Tarihte ve günümüzde yaygın anlamda herhangi bir dini benimsemeyen insanlara rastlanmakla birlikte, dini olmayan hiçbir topluma rastlanmamaktadır. Bu gerçek bize dinin toplumlar ve insanlar için tabii bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.²⁰² Bu ihtiyacın giderilmesi gerekmektedir. Eğitimden ve öğretmenden beklenen ise, bireye ihtiyaçlarını karşılamasında yardımcı olmasıdır. Bir birey olarak insanın kendini tanımaya başlamasından itibaren, zihninde var olan, “Ben kimim? Nereden geldim? Nereye gideceğim? Ölüm bir yok oluş mudur? gibi” sorular farklı branşlarca çeşitli şekilde cevaplanmakta, din eğitimi yoluyla da bireye aktarılmaktadır.²⁰³ Böylelikle din, bireyin sosyalleşmesine, ahlaki değerlerin tesisine, tam olarak bilinmeyen bir geleceğe

---

²⁰¹ Taha Ünal, “Bir Toplumsal Yara Batıl İnançlar”, 24 Ocak 2012, <http://www.samanyoluhaber.com/yazar/taha-unal/Bir-toplumsal-yara-Batil-inanclar/729233/>, (31.07.2010).

²⁰² Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta: Fakülte Kitabevi Yay., 2004, s. 1.

²⁰³ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, **Din Öğretiminde Öğretmenin Rolü Ve Din Dersi Öğretmeni Yeterlilikleri (Türkiye Örneği)**, CÜ. İFD., c. 15, S. 1, 2011, s. 8.

hazırlık olması ve insanı tanımaya imkân vermesi yönüyle hayatın tamamına yayılan bir yapı olarak kendisini hissettirmektedir.

Din eğitiminin ve öğretiminin bireysel ve sosyal pek çok amacı vardır. Din eğitiminin öncelikli amacı; bireyin ruh, beden, duygu, zihin ve heyecan dinamizmini bozmadan, onu kendi iç dünyasında tutarlı, sorumluluklarının bilincinde ve başarılı bir genç olarak topluma kazandırmaktır. Bir başka ifadeyle din eğitimi ve öğretimi, yetişmekte olan nesli bilgilendirerek dinî ihtiyaçlara, sorulara ve beklentilere doğru cevaplar vermeyi, bireylere hurafe ve batıl inançlardan uzak bir din anlayışını kazandırmayı hedeflemektedir.²⁰⁴ Bu nedenle birey, hayatında ihtiyaç duyacağı her türlü bilgiyi okulda, sistemli ve pedagojik esaslara uygun bir şekilde öğretmenlerinden almalıdır. Din ile ilgili bilgiyi de pedagojik esaslara uygun verecek kişi din dersi öğretmenidir. Bu alanın boş bırakılması halinde hurafe bilgiler, boşluğu bir şekilde dolduracak, yetişme döneminde bireyin zihni aslı olmayan hurafe ve yanlış bilgilerle meşgul olacaktır.²⁰⁵ Kişiyi dinden soyutlamak, maddi ve manevi bir bütünlük olan bu yapıyı tek bir alanda sınırlandırmak demektir. Bütün tecrübeler göstermektedir ki, dini insan hayatından soyutlama faaliyetlerinin tamamı başarısızlıkla sonuçlanmış ve büyük felaketlere yol açmıştır.²⁰⁶

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nde bir dönem akıl ile din iki düşman gibi karşı karşıya getirilmiş, akıl yeniliğin, gelişmenin ve ilerlemenin, din ise eskinin ve geriliğin temsilcisi sayılmıştır.²⁰⁷ Dini, gerilemenin temsilcisi sayanlar din eğitimi de engellemişlerdir. Bu dönemde yaygın bir din öğretimi de yapılamadığı için yetişmekte olan nesillerin büyük bir kısmı din konusunda bilgisizliğe ve cahilliğe düşmüştür. Bu durum; dini alanda bir boşluk oluşturmuş, hurafelerin ve hakikatlerin birbirine karışmasına neden olmuştur. Bu boşluk nedeniyle çok zararlı ve menfi ideolojilerin toplumda benimsendiği görülmüştür. Milletin birlik ve beraberliğini zedeleyici

---

²⁰⁴ M. Akif Kılavuz ve Hüseyin Yılmaz, Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi, **UÜ. İFD.**, c. 18, S. 2, 2009, s. 125.

²⁰⁵ Aşıkoğlu, **a.g.m.**, (2011), s. 8.

²⁰⁶ Cemil Oruç, Din Kişisel ve Sosyal Bir İhtiyaçtır, **FÜ. İFD.**, Y. 13, S. 2, 2008, s. 139-140.

²⁰⁷ Erşahin, **a.g.m.**, s. 11.

cereyanlar ve gruplar ortaya çıkmış, bunun sonucunda idari ve adli pek çok olay meydana gelmiştir.²⁰⁸ Olaylar esnasında yanlış ideolojilere bağlı olanla, ibadetini yapan vatandaş ayırt edilememiştir.²⁰⁹

Halk, din eğitiminin ve öğretiminin yasaklandığı o günlerde din ve ibadet faaliyetlerinde çok ciddi sıkıntı yaşamış, çocukları için gerekli din bilgisi ihtiyacını, gözetim ve denetimden yoksun bazı yerlerden karşılamaya yönelmiştir.²¹⁰ Yani dinini yeraltında öğrenmeye ve öğretmeye çalışmıştır.²¹¹ Vatandaşlar, çocuklarına dini bilgiler verecek sorumlu bir kaynak bulamamışlardır. Din eğitimi ve öğretimi hizmetlerini yerine getirebilecek gerçek din bilginlerinin bulunamaması, bulunsa bile devletin müdahale riskini göze almamaları sebebiyle, bu hizmetler ehliyetsiz kişilerin ellerine geçmiştir. Bu yüzden halk, dini eğitim ve öğretimi düzensiz bir şekilde, çoğu zaman ve çoğu yerde gizli olarak sürdürmüştür. Artık din elden gidiyor anlayışı hâkim olmuş ve gerçek ile hurafe ayrımı yapılmaksızın elde kalana bağlanılmış, her duyulana inanılmıştır.²¹² Yetişmekte olan nesiller kulaktan duyma bilgilerle kendisinden bir ölçüde daha fazla dini bilgiye sahip olan insanlara müracaat ederek, din hakkında bilgiler almaya çalışmıştır. Ülkenin her tarafında dindar geçinen bazı insanlar, din hakkında yeterli bilgisi olmadığı halde çevresine din konusunda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Birçok insan bunu iyi niyetle yaparken bazıları da bu ortamı istismar etmiştir.²¹³

---

²⁰⁸ Halis Ayhan, Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitimi, **Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlmi Seminer**, Ankara, 9-10 Mayıs 1981, s. 261-262.

²⁰⁹ Beyza Bilgin, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, **AÜ. İFD.**, c. 24, s. 481.

²¹⁰ Yıldız, İ., **a.g.m.**, (2009), s. 244.

²¹¹ Emin Akdağ, “Din Eğitimi Siyasete Kurban”, **Aksiyon Dergisi**, 2003, S. 466, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-10164-26-din-egitimi-siyasete-kurban.html>, (07.08.2012).

²¹² Yıldız, **a.g.m.**, (2009), s. 244.

²¹³ Ayhan, **a.g.e.**, s. 93.

Halkın din konusunda cehalete kanalize edilmiş olması, zorla ya dinsizliğe veya batıl ve hurafeye din diye sarılmasına neden olmuştur.²¹⁴

Din ve ahlak öğretimine duyulan ihtiyaç meclisteki Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerine de yansımıştır. Görüşmelerde Trabzon milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu toplumda din ve ahlak eğitiminin olmadığından yakınlardan bu eğitim ve öğretimin verilmesi gerekliliğini “Efendim biz her nedense ilkokuldan itibaren bütün müesseselerimizden ahlaki görüşmeleri, ahlaka ilişkin bilgileri çıkarmış bulunuyoruz. ...Çocukların baba ve anaya karşı hürmeti, kardeşler arasındaki samimiyeti, komşulara karşı muhabbeti, memlekete karşı olan borçlar ve hulusa ahlak kavramının altında topladığımız şeylerin her derecedeki okullarda yüksekokullar hariç, ilk, orta, liselerde bol bol verilmesi lazım gelir. ...” sözleriyle ifade etmiştir.²¹⁵ .

Kastamonu milletvekili Muzaffer Ali Mühto’nun meclis kürsüsünden dile getirdiği seçim çalışması esnasında başından geçen bir olay halkın din öğretimine duyduğu ihtiyacı göstermesi açısından değerli görülmektedir. Mühto, konuşmasında “Demokrat Parti’nin iktidarı ele alınca işe köyden ve ihmal edilen köylüden başlanarak evvelâ köy sonra kasaba ve dolayısıyla şehirleri kalkındıracağız ve bu suretle Türk köylüsünü ve milleti hürriyet ve refaha kavuşturacağımızı vadediyorduk. Bir köylü hemşerim bana şöyle dedi; bizler Demokrat Parti’den iktidara geçer geçmez milleti refaha kavuşturacağınızı beklemiyoruz, bu zamanla olacak iştir. Bizlerin birden çarıklarımızı kunduraya (dönüştüremez) bez pantolon ve ceketlerimizi kumaştan yapamazsınız. Bunu beklemiyoruz. Yalnız bizleri dinî ve manevi sahada hürriyet ve refaha kavuşturun bu kâfidir.” dediğini anlatmakta ve Türk Milleti’nin din öğretimine duyduğu ihtiyacı dile getirmektedir.²¹⁶

Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki, 12 Aralık 1950 günü dönemin Başbakanı Adnan Menderes’e sunduğu “Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında

---

²¹⁴ Ahmet Gürtaş, “Milli Eğitim Bünyesinde Din Eğitimi Nasıl Verilmelidir?”, **Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**, 23-25 Nisan 1981, İlahiyat Vakfı Yay., s. 122.

²¹⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, D. VIII, Yy. 2, c. 3, 22. Birleşim, 24.12.1946, s. 431.

²¹⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, D. IX, Yy. 2, c. 5, 51. Birleşim, 25.02.1951, s. 786.

Rapor”uyla din öğretiminin engellenmesiyle ortaya çıkan buhran ve karmaşaya dikkat çekerek din eğitimi ve öğretimine duyulan ihtiyaca vurgu yapmıştır.²¹⁷

“... memleketin birçok yerlerinde hakiki ve münevver bir din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek halka namaz kıldırarak, minbere çıkıp hutbe okuyacak bir imam ve hatip bile bulunmamaktadır. Hatta bazı köylerimizde, ölenlerin teçhiz ve tekfini ile ebedi istirahatlarına tevdi gibi en basit dini bir vazifeyi ifa edecek kimseler dahi bulunmamakta ve cenazelerin kaldırılmadan günlerce ortada kalmakta olduğu senelerden beri işitilmekte ve görülmektedir. ...İslâmî ilimlere usul ve fîrûu ile vakıf olmayan ve zamanın icaplarını, halkın ihtiyaçlarını idrak etmeyen kimseleri din mürşidi sıfatıyla vaiz veya müftü tayin edip de halk arasına salıvermekteki milli ve manevi mesuliyeti düşünerek adeta hayal inkisarına uğruyor, bun alıyor, vicdan azabı duyuyoruz.”

Akseki, ayrıca müşahede ve kanaatler başlığı altında memleketin dini ve ahlaki durumunu adeta özetlemektedir. Bu başlık altında şu ifadeler yer vermektedir:

“1. Yirmi altı seneden beri çocuklarımız hakiki bir din ve ahlak terbiyesinden mahrum olarak içi bomboş ve herhangi menfi bir tesisi kabule müsait bir halde yetişmektedir.

2. Çocuklarımızın ve gençlerimizin başka dinlerin ve muhtelif şekillerdeki misyoner propagandalarının ictimai, siyasi herhangi bir muzır mezhep veya tarikat ve akidelerin menfi tesirlerinden uzak tutulması için çare düşünülmelidir.

3. Hakiki din adamlarına, mabetlerimizi şenlendirecek bilgili, fazilet sahibi vaizlere, imam ve hatiplere olan ihtiyacın bir an evvel sağlanması lazımdır.”²¹⁸

---

²¹⁷ İsmail Kara, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yay., 2009, s.138-152; Ayhan, **a.g.e.**, s. 561-580.

Akseki bu raporunda memleketteki dini müesseselerin kapatılmasının ve din eğitiminin engellenmesinin neticesinde memlekette batıl akide ve tarikatlerin ürediğini de belirterek şu bilgilere yer vermektedir.

“... Gittikçe çoğalan ve din namına uydurdıkları bir takım hurafelerle köylü ve şehirliyi istismar eden, saf halkımızın arasına tefrikalar sokan, karıyı kocasından ayıran bu muzır unsurların tesirlerini önleyebilmek için de her şeyden evvel esaslı din terbiyesi ve bilgisi almış, müsbet ilimlerle de mücehhez kudretli din adamlarına münevver vaizlere şiddetle ihtiyacımız vardır.”²¹⁹

İfade edildiği üzere din eğitiminin yeterli düzeyde verilmeyişi ve yeterli donanıma sahip din adamı bulunmayışı sebebiyle yanlış inançlar düzeltilememiş, hatta topluma yayılmıştır. Bu ve benzeri durumlar halkı rahatsız etmiş ve halk tepkisini dile getirmeye başlamıştır.

Sosyal hayata ve özellikle gençlerin davranışlarına ahlaki buhran olarak yansıyan bu sorunlar, dönemin eğitimcilerini dinin en azından ahlaki yönüyle öğretilmesi düşüncesine sevk etmiştir. 1943 yılında toplanan II. Milli Eğitim Şûrası’nda bu husus gündeme alınmış ve “okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi ve bu ilkelerin gerçekleşmesini sağlayacak tedbirlerin alınması” hususu vurgulanmıştır.²²⁰

Halkın din öğretimi ihtiyacının giderilmemesi sonucu din eğitimine duyulan ihtiyacı vurgulayan raporlar, ortaya çıkan batıl inanç ve hurafelerin yanında değer tanımazlık ve ahlaki buhran, din öğretimi tartışmalarını ateşlemiştir. TBMM’de de zaman zaman bu konu üzerinde konuşulmuş, halkın din öğretime duyduğu ihtiyaç milletvekilleriyle dile getirilmiştir.

---

²¹⁸ Ahmet Hamdi Akseki, Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Rapor, Akt.: Kara, **a.g.e.**, s. 144.

²¹⁹ Kara, **a.g.e.**, s. 143.

²²⁰ Mehmet Şanver, “ TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye’de Din Eğitimi”, **SAKÜ. İFD.**, 1996, S. 1, s. 335-336.

Ankara Milletvekili Ömer Bilen, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçe görüşmelerinin yapıldığı esnada bu kurumun önemine dikkat çekerek halk arasında yayılan hurafeleri önlemek için Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinin iyileştirilmesini, maddi imkânların esirgenmemesini istemiştir.²²¹

Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan, din eğitimi eksikliğinden yakınmış, birilerinin köy köy dolaşarak din adına söyledikleri hurafelerle halkı hak dinden, iman ve İslam'dan saptırmaya çalıştığını, bunlardan etkilenen bazı cahillerin de bu zehirlerle zehirlendiğini belirtmiştir.²²²

O yıllarda edinilen tecrübeler göstermektedir ki, dini eğitim engellendiğinde vicdanlarda oluşan boşluğu dolduracak alternatiflerin toplumun ve devletin faydasına şeyler olmayacağıdır. En basit izahıyla bir yaratıcı ve ahiret inancı olmadığında vicdanları yanlışlar karşısında harekete geçirecek, doğru ile yanlış ayırt edecek bir mekanizma kalmadığı görülmektedir.

Din eğitimi ile ilgili yukarıda bahsedilen durumlar sadece ülkemizin problemi olmamış başka ülkelerde de din ve dini eğitim devre dışı bırakıldığında benzer sorunlar ortaya çıkmıştır.

Örneğin, 1917 yılından itibaren, Sovyet yönetiminin yaklaşık 70 yıllık din karşıtı saldırgan siyasetinden, diğer halklar gibi Kırgızlar da nasiplerini almışlardır. Bu süre içerisinde, resmi yollardan verilen din eğitimi ve öğretimi yasaklanmış, inançsızlık (ateizm) okullarda bir ders olarak okutulmuş, din ile ilgili sadece olumsuz bilgilere yer verilmiştir. Bunun neticesinde, halk uzun süre müspet ve sağlıklı bir din eğitiminden mahrum kalmış, yeterli ve ehliyetli din görevlisi olmadığından, halkın dini ihtiyaçları karşılanamamış, kulaktan dolma, çeşitli rivayetlere dayalı, hurafelerle karışmış bir dini

---

²²¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, D. IX, Yy. 4, c. 20, 47. Birleşim, 19.02.1953, s. 522-523.

²²² **TBMM Tutanak Dergisi**, D. IX, Yy. 4, c. 20, 47. Birleşim, 19.02.1953, s. 483.

hayat oluşmuş ve yeni yetişen neslin önemli ölçüde dinden uzaklaşması kaçınılmaz olmuştur.²²³

Görülüyor ki insan her yerde insandır. İnsan, kutsal bir varlığa inanma ihtiyacı duymaktadır. İnsanın kutsal ile ilgili ihtiyaçları, uygun ve doğru bir şekilde karşılanmaz ise, kişi bu ihtiyaçlarını kendi imkânları ölçüsünde değişik yollardan karşılamaya çalışacaktır. Bu ise, onun her an yanlış ve asılsız inançlara yönelme tehlikesiyle karşı karşıya kalması demektir.²²⁴ İnsanları bu tür akımlardan kurtarmak, onları ilahi gerçeğe bağlı kılmak için dinin aslını öğretecek bir din eğitimi ihtiyacı ortadadır.²²⁵

Netice olarak ifade etmek gerekirse, yukarıda bahsedilen hususlardan da anlaşılacağı üzere dinin insan hayatında doğru anlaşılıp uygulanması gereği, onun eğitimi de beraberinde önemli kılmaktadır. Çünkü diğer bütün alanlarda olduğu gibi din konusunda da yanlış yollara yönelme ve insan doğasıyla bağdaşmayan inanç ve davranışlara meyiletme muhtemel sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle insanın dini hayatının huzur ve mutluluk kaynağı olması, onun eğitiminin de sağlıklı temellerde yapılmasını gerektirmektedir. O halde insanı her iki varlık alanında mutlu kılacak din, bu amacı gözeterek ve bunu kendisine hedef olarak belirleyecek din eğitimi ile mümkündür.²²⁶ Yine dini olanla dini olmayanın ayırt edilememesinden kaynaklı her türlü olumsuzluğun önüne geçilebilmesi toplumun bütün bireylerine dinin doğru bir şekilde öğretilmesi ile mümkün gözükmektedir.²²⁷

O halde şunu söyleyebiliriz ki, din eğitimi ve öğretimi, yanlış ideolojilere, batıl inanç ve hurafelere saplanmayı önlemektedir. Yeterli düzeyde din eğitimi alınmadığı takdirde din

---

²²³ Hasan Dam, “Oş İlahiyat Fakültesi Öğrencileri İle İlgili Bazı Tespitler Ve Teklifler”, **Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi**, S. 14-15, 2011, ss. 27-72.

²²⁴ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, “Kutsal ve Toplum”, **CÜ. İFD.**, c. 2, S. 1, 1998, s. 2, PDF Versiyonu, (<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr>).

²²⁵ Mikail Çolak, “Din Eğitiminde İnsanın Merkezileşmesi”, **Yeni Dünya**, S. 70, 1999, <http://www.egitim.aku.edu.tr/colak1.htm>, (07.08.2012).

²²⁶ Oruç, **a.g.m.**, s. 139-140.

²²⁷ Recep Kılıç, “Din Öğretimi Temellendirme Problemi”, **AÜ. İFD.**, c. 40, 1999, s. 218.

konusunda yanlış inançlara, asılsız hurafelere saplanma tehlikesi bulunmaktadır. Bu tehlike de ancak sağlam temelli bir din eğitimi sayesinde giderilebilmektedir.²²⁸

F. DKAB ÖĞRETİM PROGRAMINDA BATIL İNANÇ

Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlatılıp 2007 yılında bastırılan ve Türkiye genelindeki İlköğretim DKAB Öğretmenlerine ulaştırılan (4, 5, 6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuz kitabında, DKAB Öğretim Programının vizyonu, yapısı, temel yaklaşımı, özellikleri ve yapısı açıklanarak sınıf düzeyinde çeşitli etkinlik örnekleri verilmiştir.²²⁹

Öğretim programının yapısı başlığı altında programın genel amaçları sıralanırken, batıl inanç ve uygulamalarla ilgili öğrencilerin;

1. Dini inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştirebilmeleri,
2. Dini kavramları doğru anlayabilmeleri,
3. Doğru dini bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt edebilmeleri,
4. Dinin emirleriyle toplumsal beklenti ve alışkanlıklara dayalı olan davranışları ayırt edebilmeleri,
5. Toplum içindeki sağlıklı, hurafelere dayalı dini oluşumları ayırt edebilmeleri,
6. İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımaları gerektiğini kavrayabilmeleri,²³⁰ bireysel ve toplumsal açıdan amaçlar arasında ifade edilmiştir.

---

²²⁸ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi”, CÜ. İFD., c. 2, S. 1, 1998, s. 4, PDF Versiyonu, (<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr>).

²²⁹ 28.12.2006 tarihinde 328 sayı numarasıyla Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından karara bağlanan bu öğretim programında çalışmamız esnasında 30.12.2010 tarihinde 410 sayı numarasıyla değişiklik yapılmış ve 2011-2012 Eğitim Öğretim Yılı içerisinde uygulamaya konulmuştur. Anket ve ölçeğin uygulanması esnasında 2006 yılında yayımlanan program uygulandığından değerlendirmeler bu program dikkate alınarak yapılmıştır.

²³⁰ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2007, s.11-12.

Öğretim programında yer verilen “Açıklamalar” kısmında ise “Melek ve Ahiret İnancı” ünitesinin bütününde dinin insan hayatına anlam kazandırması, inanç-davranış ilişkisi üzerinde durulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca İslam’ın hurafelerden uzak, akla uygun ve evrensel bir din olduğunun öğrencilere kavratılacağı belirtilmiştir. Öğrencilerin ünite ile ilgili okul dışından getirdiği yanlış veya eksik dini bilgi ve anlayışlar bilimsel bir yaklaşımla ele alınarak öğrencilere bilimsellik ve sorumluluk değerleri kazandırılmak istenmiştir. Bu üniteye verilecek beceriler ise; eleştirel düşünme, Kur’an-ı Kerim mealini kullanma, araştırma, mekân, zaman ve kronolojiyi algılama olarak sıralanmıştır.²³¹

Yedinci sınıf DKAB öğretim programının “İnanç” öğrenme alanında yer alan etkinlik örneklerinden bir tanesi de “Sakın ha!”²³² başlığıyla verilen toplumdaki yanlış, batıl inanç ve uygulamalardan sakındırmayı hedefleyen etkinlik örneğidir. Bu örnek şu şekilde planlanmıştır.

---

²³¹ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2007, s.53.

²³² Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2007, s.137.

Tablo 1: DKAB öğretim programında batıl inançlar ile ilgili verilen etkinlik örneği

SAKIN HA!

DERS	: DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
SINIF	: 7
YAKLAŞIK SÜRE	: Bir ders saati
ÖĞRENME ALANI	: İNANÇ
ÜNİTE	: MELEK VE AHİRET İNANCI
KAZANIMLAR	: Ruh çağırma, falcılık, sihir ve büyü gibi batıl inançların toplum üzerindeki olumsuz etkilerini fark eder.
TEMEL BECERİLER	: Eleştirel düşünme, araştırma, Kur'an-ı Kerim meali kullanma
KAYNAKLAR	: Kur'an-ı Kerim meali
MATERYALLER	: Projeksiyon, yazılı ve görsel materyal

SÜREÇ

- Bir önceki derste öğrencilerden toplumda görülen; ağaçlara bez bağlama, türbelere adak adama gibi batıl inanç ve hurafelerin zararlarını içeren yazılı ve görsel materyaller toplamaları istenir.
- 1- Getirilen bu materyaller üzerinde öğrencilerin düşünmeleri ve görüş belirtmeleri sağlanır.
  - 2- Konuşmalardan sonra öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltilerek batıl inançların birey ve toplum üzerindeki etkilerini fark edebilecekleri bir tartışma ortamı oluşturulur.
    - İnsanların bu gibi yanlış uygulamalara yönelme sebepleri nelerdir?
    - Batıl inançların birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri hangi şekilde ortaya çıkıyor?
    - İslam dininin batıl inançlara yaklaşımı nasıldır?
    - Halk arasındaki batıl inançların önlenmesinde ne gibi eğitici önlemler alınabilir?
  - 3- Yapılan konuşma ve tartışmalardan sonra öğrencilerden batıl inançların birey ve toplum üzerindeki etkilerine ilişkin beş ilke belirlemeleri istenir.

Öğretim programında verilen bu etkinlik örneği, öğretmene batıl inançlarla ilgili ders içinden nasıl bir etkinlik yapabileceğinin ipuçlarını verirken öğretmene başka etkinliklere yer vermesi hususunda da ufuk açmaktadır.

1. DKAB Ders Kitabında Batıl İnanç

DKAB öğrenci ders kitabında batıl inançlarla ilgili konu incelendiğinde yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına uygun olarak hazırlandığı, öğrenciyi merkeze aldığı görülmektedir.

Konuya “*Batıl inanç ve hurafe kavramları sizlere neleri çağrıştırıyor?*” sorusuyla başlanmış, ardından hurafe kavramının sözlük anlamı ve dindeki kavramsal anlamı verilerek tanımı yapılmıştır.

Bu tanıma göre; “*Hurafe, gerçek olmadığı halde sonradan uydurulan, aslı esası olmayan ve dinde varmış gibi kabul edilen inançlardır. Ayrıca dinin aslından olmayan bir şeyi ibadet diye yapmak, ondan sevap beklemek de hurafe sayılır. Batıl inanç ise hak din olan İslam’a sonradan ilave edilen, yalan, yanlış, akıl dışı söylentilere inanmak ve buna uygun davranmaktır.*” şeklinde ifade edilmiştir.

Batıl inançların çoğunun bilgisizlikten ve dini konuların yanlış anlaşılıp yorumlanmasından kaynaklandığı ifade edilerek, hurafelerin ve batıl inanışların daha çok sağlık, din ve gelecek kaygısıyla ilgili olduğu belirtilmiştir.

Sonrasında batıl inançlara yönelme sebepleri, “*Özellikle insanların gelecek hakkında bilgi edinme merakı ve gizemli olan şeylere ilgisi batıl inançlara yönelmenin başlıca sebeplerindendir. Ayrıca dini eğitimin yetersiz olmasının da bu tür inanışların yaygınlaşmasında önemli etkisi vardır. Bütün bunlara bir de başka din ve kültürlerin efsaneleri eklenince toplumda birçok batıl inanç yaygınlaşmaya başlamıştır.*” şeklinde sıralanmıştır.

“*Yazalım*” başlığı altında verilen Hz. Muhammed’in, sözlerin ve yolların en güzeliyle, işlerin en kötüsünü ve zararlısını tarif ederek batıl’ı tanımladığı hadis-i şerifine yer verilmiş ve öğrencilerden anladıklarını yazmaları istenmiştir.

Sonrasında ölen kişilerin ruhlarıyla iletişim kurduklarını söyleyen kişilerin varlığından ve bu düşüncenin batıl inanış olduğundan bahsedilmiş, böyle bir şeyin mümkün olmayacağı Mü'minûn suresinin 99-100. Ayetleriyle açıklanmıştır.

Bir sonraki paragrafta insanların bilinmeyene karşı duydukları ilgi ve merak ifade edilmiş, bu merakın falcılık ve büyücülük gibi uğraşların yaygınlaşmasına neden olduğu ifade edilmiştir.

“Bilgi Kutusu” adı altında verilen tabloda ise toplumda yaygın olan bazı batıl inanışlar aşağıda gösterileceği gibi üç gruba ayrılarak örneklendirilmiştir.

Tablo 2: DKAB ders kitabındaki “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnanışlar” tablosu

BİLGİ KUTUSU		
TOPLUMDA YAYGIN OLAN BAZI BATIL İNANIŞLAR		
Sağlıkla ilgili olanlar	Dinle ilgili olanlar	Görülmeyen varlıklarla ve gelecekler ilgili olanlar
Gece tırnak kesilirse ömür kısalır.	İki bayram arası nikâh kıymak.	Ruh çağırma
Ev süpürülürken süpürge birine dokunursa uyuz olur.	Türbelere adak adamak, çaput bağlayarak dilek tutmak.	Sihir, büyü ve falcılık

Tablonun altında falcıların çeşitli söylemlerle insanların ilgi ve meraklarını istismar ederek haksız kazanç elde ettiklerinden bahsedilmiş ve falcılığın dinimizce hoş görülmediği ifade edilmiştir. Maide Suresi'nin 90. ayeti ile Sahih-i Müslim'in Selam bahsinde geçen bir hadis-i şerife de yer verilerek fal baktırmanın da fala inanmanın da İslam dinince yasaklandığı ifade edilmiştir.

Sihir ve büyüün tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek için çeşitli yöntemler kullanılarak insanları aldatmak olduğu ifade edilmiş, sihir ve büyüün gerçek dışı olduğu Tâhâ Suresi'nin 69. Ayetiyle açıklanmıştır.

Sihir ve büyü ile uğraşanların insanları aldattığına, haksız kazanç elde ettiğine değinilmiş, bu tür uğraşların peygamber tarafından büyük günahlardan sayıldığı

belirtilmiş ve Allah tarafından sihirbaz ve büyücülerin ahirette cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

“Tartışalım” başlığı altındaki kutucukta öğrencilerden “Sihir ve büyü ile uğraşmanın niçin büyük günahlardan sayıldığı, bunların kişiye ve topluma zararlarının neler olabileceğini” tartışmaları istenmiştir.

Sonrasında toplumda bir inanç veya işlev olarak var olan ruh çağırma, fal, sihir ve büyüün dinin temel inançlarına aykırı olduğu, genel ifadesiyle hurafe ve batıl inançların İslam’ın tevhit inancına aykırı olduğu belirtilmiş, yardımın hiçbir aracı olmaksızın yalnızca Allah’tan beklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Geleceğin sadece Allah tarafından bilinebileceği, onun dışında hiçbir varlığın gaybı bilemeyeceği üzerinde durulmuş, İslam dininin hastalıkların tedavisinin tıbbi yollarla yapılmasını öğütlediği Hz. Muhammed’in bir hadis-i şerifiyle açıklanmıştır.

Batıl inançlar yoluyla insanların iyi niyetlerinin ve gizemli varlıklara olan ilgisinin istismar edildiği ve duygularının sömürüldüğü vurgulanmış, böylelikle bazı insanların haksız kazanç elde ettiği belirtilmiştir.

İnsanların gaybı ve geleceği yalnızca Allah’ın bilebileceğini unutmamaları gerektiği vurgulanarak başlanan paragrafta sadece Allah’tan yardım istemesi ve sadece Allah’a sığınılması gerektiği ifade edilmiştir. Allah tarafından insanlara verilen sağlık nimetinin özenle korunması gerektiği, hastalanıldığı zaman da doktora başvurmak gerektiği ifade edilmiş, cahil insanların, fal sihir ve büyü gibi işlerle uğraşanların tuzağına düşmekten sakınılması öğütlenmiştir. Böyle batıl inançlarla zamanın boşa harcanmaması tavsiye edilirken, insanın dinini temel kaynaklarından doğru bir şekilde öğrenmesi, geleceğini şansa ve kötü niyetli insanların eline bırakmadan, araştırarak, düşünerek, öğrenerek, çalışarak hazırlaması gerektiği üzerinde durulmuştur.

“Şiir-Yorum” başlığı altında, Milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy’un hurafelerden söz ettiği dizelerine yer verilmiş ve bu tür hurafelerden kurtulmak için neler önerdiği sorulmuş, öğrencilerden yorumlamaları istenmiştir.

Konuyla ilgili ders kitabında mealen verilen ayetler:

“Nihayet onlardan birine ölüm geldiği zaman der ki: ‘Rabbim! Beni geri önder, belki terk ettiğim dünyada yararlı bir iş yaparım’ Hayır, bu onun söylediği (boş) bir sözdür. Önlerinde dirilecekleri güne kadar (dönmelerine engel olan) bir perde vardır.” (Mü’minun suresi 90-100. Ayet)

“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları, şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide Suresi 90. Ayet)

“...Yaptıkları sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa (ne yapsa) başarıya ulaşamaz.” (Tâhâ Suresi 69. Ayet)

Konuyla ilgili ders kitabında kaynak olarak verilen ayetler:

“(Allah’ım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.” (Fatiha Suresi 5. ayet)

“Süleyman’ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil’deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, “Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme” demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar, Allah’ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi.” (Bakara Suresi 102. ayet)

Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir

tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın. (En'am suresi 59. ayet)

De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlah'ına sığınırım." (Nas suresi 1-6. ayetler)

Konuyla ilgili ders kitabında verilen hadisler:

"Onların haberleri güvenilecek haberler değildir. Geçmişteki olaylara ilişkin sözleri geleceğe de uyarlayarak yüzlerce yalanla aktarırlar." (Müslim, Selam, 123)

"Sözlerin en güzeli Allah'ın kitabı; yolların en doğrusu Hz. Muhammed'in yoldur. İşlerin en kötü ve zararlısı, dinden olmadığı halde sonradan uydurulup dine sokuşturulanlardır. Böyle uydurulmuş her şey batıldır, her batıl inanç ise kişiyi doğru yoldan çıkarır." (Buharî, İ'tisam, 2: Edeb, 70)

Konuyla ilgili ders kitabında kaynak olarak verilen hadisler:

"Mahveden yedi günahıtan sakınınız. Onlar: Allah'a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı yemek, ribâ (faiz), savaştan kaçmak, iffetli ve iman sahibi bir kadına zina iftirasında bulunmaktır" (Buhari, Vesaya, 23)

2. DKAB Öğretmen Kılavuz Kitabında Batıl İnanç

Batıl inançlar konusu için iki ders saati uygun görülmüş ve planlaması o şekilde yapılmıştır. Kazanımlar "Ruh çağırma, falcılık, sihir ve büyü gibi batıl inançların toplum üzerindeki olumsuz etkilerini fark eder" olarak belirlenmiştir. Kazandırılacak değer ise, bilimsellik ve sorumluluk olarak ifade edilmiştir. Konuya hazırlık olarak "Çevrenizde gördüğünüz batıl inanç veya hurafeler nelerdir" sorusunun öğrenciye yöneltilmesi ve gelen cevaplar doğrultusunda konunun işlenmeye başlanması tavsiye edilmiştir.

Konunun işlenişi şu şekilde örneklendirilmiştir.

Öğrencilerden “Batıl inanç” ve “Hurafe” kavramlarının anlamlarını sözlükten bularak bir örnekle açıklamalarını isteyiniz.

Sayfanın üst tarafındaki figürleri batıl inançlar ve hurafeler açısından yorumlayınız.

Öğrencilerden metni sorgulayarak okumalarını isteyiniz. Sayfa sonunda okumaya ara vererek şu soruları yöneltiniz.

-Hurafe ve batıl inançlar daha çok hangi konularla ilgilidir?

-Bu tür inanışlardan insanların beklentileri nelerdir?

-İnsanların bu beklentilerine ulaşmaları mümkün müdür?

-Hurafe ve batıl inançların toplumda yaygınlaşmasının sebepleri neler olabilir?

Bu sorulara yeterli cevap aldıktan sonra öğrencilere “*Yazalım*” etkinliğini yaptırınız. Hurafe ve batıl inanışların İslam dini açısından niçin kabul edilemez olduğu sorusunu da yönelterek öğrencilerinizden düşüncelerini yazmalarını isteyiniz.

Öğrencilerin düşüncelerini aldıktan sonra özellikle İslam dininin temel kaynaklarının Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in hadisleri olduğunu vurgulayınız. Bu iki kaynak dışında elde edilecek bilgilerin doğru kabul edilemeyeceğine dikkat çekiniz.

Mü’minun suresi 99-100. Ayetleri vererek ölen insanın ruhunun yaşayan insanlarla iletişim kuramayacağına dikkat çekiniz.

Öğrencilerle bazı batıl inanışları sınıflandıran “*Bilgi Kutusu*” üzerinde birlikte konuşunuz. Metnin kalan kısmını da okuyanı takip ederek dinlemelerini isteyiniz. Okuma bittiğinde;

-Falcılık nedir ve nasıl ortaya çıkmıştır?

-Falcılık, dinimizce niçin batıl inançlar arasında sayılmıştır?

-Sihir ve büyü niçin batıl inançlardan sayılmıştır?

-Sizce batıl inanışların çoğu niçin sağlık, din ve görülmeyen varlıklarla ilgili olabilir? soruları üzerinde öğrencilerle konuşunuz. Ulaştıkları sonuçları not etmelerini isteyiniz.

Sonrasında “*Değerlendirelim*” etkinliğini yaptırınız. Hadisi değerlendirirken falcıların başvurdukları sahtekârlıklara dikkat çekerek onların söylediklerinin tamamen birer aldatmaca olduğunu vurgulayınız.

Ardından “*Tartışalım*” etkinliğini yaptırınız. Öncelikle öğrencilerinizden sihir ve büyü gibi batıl inanışların kişi ve topluma zararlarını tartışmalarını ve vardıkları sonuçları not etmelerini isteyiniz. Daha sonra kişiye ve topluma zararlı olan her söz ve davranışın dinimizce günah sayıldığını söyleyerek konu hakkındaki görüşlerini alınız.

Öğrencilerinizden ders kitabının 20. Sayfasındaki metni sessizce okumalarını isteyiniz. Daha sonra hurafe ve batıl inanışların İslam inancına hangi yönlerden ters düştüğünü belirtmelerini isteyiniz. Özellikle bu tür inanışların İslam’ın tevhit inancıyla bağdaşmayacağına dikkat çekiniz. Her bir madde için birer örnek siz veriniz. Birer örnek de onların vermesini isteyiniz.

Daha sonra öğrencilerinize aşağıdaki soruları yönelterek onların konu hakkındaki düşüncelerini alınız.

-Bu tür inanışlardan kurtulmak için nelere dikkat etmeliyiz?

-Bu tür inanışlardan uzak durmada dini eğitimin nasıl bir katkısı vardır?

Siz de aşağıdaki ayet meallerini hatırlatarak konuyu daha iyi anlamalarını sağlayınız.

“(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız” (Fatiha Suresi 5. ayet)

“Gaybın anahtarları Allah’ın yanındadır; onları O’ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O’nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.” (En’am suresi 59. Ayet)

“*Şiir-Yorum*” etkinliğini yaptırınız. Öğrencilerinizden öncelikle şiirde yer alan hurafe ve batıl inançları ve bunlardan kurtulmak için şairin önerilerini tespit etmelerini

isteyiniz. Daha sonra öğrencileri, kendi önerilerini söylemeye yönlendirilmesi istenmektedir.

Değerlendirme başlığı altında ise Öğretmene, “İslam dini falcılık, sihir ve büyü gibi batıl inançları niçin yasaklamıştır” sorusuyla ders değerlendirmesini gerçekleştirmesi önerilmektedir.

BÖLÜM II - YÖNTEM VE UYGULAMA

Bu bölümde araştırmanın yöntemi ile ilgili bilgi verilmekte, araştırmanın evren ve örnekleme belirtilerek, bilgi toplama araçları, verilerin toplanması, çalışmanın zamanlaması ve kaynakça ifade edilmektedir. Ayrıca araştırmada kullanılan “Batıl İnanç Ölçeği” ek olarak sunulmaktadır.

A. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Samsun ilinin İlkadım ilçesinde faal durumda olan elli (50) ilköğretim okulunda eğitim-öğretim gören (7.) yedinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklem grubunu ise; Samsun ili, İlkadım ilçesinde bulunan ilköğretim okullarından seçilen dokuz (9) okulun yedinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu okullar şu şekildedir:

Tablo 3: Anketin uygulandığı okullar ve toplam/uygulanan öğrenci sayıları tablosu

Anketin Uygulandığı Okullar ve Toplam/Uygulanan Öğrenci Sayıları													
OKULLAR			Toplam		Uygulanan		OKULLAR			Toplam		Uygulanan	
1-	23 Nisan İÖÖ	7.Sınıf	Şube	10	3	A/B/C/D	6-	Gazi İÖÖ	7.Sınıf	Şube	5	3	A/B/D/E
			Öğrenci	430	124					7.Sınıf	120	71	
2-	Ticaret ve Sanayi Odası İÖÖ	7.Sınıf	Şube	6	3	C/E/F	7-	İlyasköy Türk-İş İÖÖ	7.Sınıf	Şube	7	3	B/C
			Öğrenci	225	91					7.Sınıf	200	60	
3-	75. Yıl İÖÖ	7.Sınıf	Şube	2	2	A/B	8-	Subaşı İÖÖ	7.Sınıf	Şube	2	2	A/B
			Öğrenci	60	60					7.Sınıf	75	75	
4-	Belediye İÖÖ	7.Sınıf	Şube	6	3	A/B/E	9-	Alparslan İÖÖ	7.Sınıf	Şube	6	3	B/C/E/G
			Öğrenci	200	93					Öğrenci	240	123	
5-	Çatalarmut İÖÖ	7.Sınıf	Şube	3	3	A/B/C	Toplam Öğrenci		1630				
			Öğrenci	80	80		Uygulanan Öğrenci		777				

Örneklem grubu İlkadım ilçesinde bulunan ilköğretim okullarından tesadüfî örnekleme yoluyla seçilmiş 777 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem olarak seçilen okullarda eğitim gören öğrencilerin; demografik, sosyokültürel ve ekonomik bakımdan evreni temsil edici nitelikte olmasına özen gösterilmiştir.

B. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Araştırmamızda veri toplama araçlarından anket yöntemi tercih edilmiştir. Bu nedenle araştırmanın problemlerine uygun cevap niteliği taşıyacak “Kişisel Bilgi Anketi” ile “Batıl İnanç Ölçeği” 2010-11 eğitim öğretim yılı Eylül ve Ekim ayları içerisinde uygulanmıştır. Anket uygulamaları; Samsun ili İlkadım ilçesinde örneklem grubuna dâhil edilen okullarda, ön test/son test şeklinde yapılmıştır. Ön test uygulaması “Batıl İnançlar” konusu işlenmeden Eylül ayının üçüncü ve dördüncü haftalarında uygulanmıştır. Son test uygulaması ise; ilgili konunun işlenmesinden üç hafta sonra, Ekim ayının üçüncü ve dördüncü haftalarında yapılmıştır.

Anketler örneklem olarak seçilen okullarda idarenin uygun gördüğü bir ders saatinde araştırmacı rehberliğinde, ders öğretmenleri tarafından öğrencilere aynı ders saatinde cevaplanmak üzere dağıtılmış ve cevaplandıktan sonra toplanmıştır. Anketlerin güvenilirliği açısından ön test uygulamasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dâhil herhangi bir ders tercih edilirken, son test uygulamasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında okul idaresinin uygun gördüğü bir ders olmasına dikkat edilmiştir. Son test uygulamasının DKAB dersi dışında bir derste yapılmasına özen gösterilmesi, konuyu işleyen öğrencilerin, öğretmenleri tarafından denetlendiği hissine kapılmalarını engellemek, cevapların samimi bir şekilde verilmesini temin etmek içindir.

Uygulamanın yapıldığı sınıflarda öğrencilere araştırmacı tarafından araştırmanın amacı anlatılmıştır. Anketlerde tanıtıcı herhangi bir bilgi istenmediği, öğrencilerin verdikleri cevapların başka bir amaçla kullanılmayacağı ifade edilerek güven tesis edilmeye çalışılmıştır. Anketlerin nasıl doldurulacağı ile ilgili gerekli açıklamalar yapılmış,

öğrencilerin verdikleri cevaplara kendi inanç ve düşüncelerini özgürce yansıtabilmeleri için, anketi uygulayan öğretmenin ve öğrencilerin birbirlerini sosyal ve psikolojik baskı altına alması önceden yapılan uyarılarla önlenmeye çalışılmıştır.

C. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu araştırmada veri toplama amacıyla “Kişisel Bilgi Anketi” ile “Batıl İnanç Ölçeği” kullanılmıştır.

1. Kişisel Bilgi Anketi

Öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeylerini etkilediği düşünülen ancak ne yönde etkilediği tam olarak kestirilemeyen bağımsız değişkenlerden oluşan 8 anket maddesi “Kişisel Bilgi Anketi”ni oluşturmaktadır.

Anketin hazırlanmasında konu ile direkt veya yakından ilgili yapılmış çalışmalar taranmış, konunun uzmanları ile görüş alışverişinde bulunulmuştur. Batıl inançlara inanma düzeylerinde etkili olabileceği düşünülen faktörler soru haline dönüştürülerek ankete konulmuştur. Hazırlanan anket formu örneklem grubuna benzer bir gruba uygulanarak denenmiş, soruların anlaşılmasında önemli güçlüklerle karşılaşılmamıştır. Sorunla karşılaşılacak maddeler ya çıkarılmış ya da düzeltilerek yeniden ilave edilmiştir.

2. Batıl İnanç Ölçeği

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin batıl addedilen inanışları üzerindeki etkisini ölçmek üzere Likert tipi “Batıl İnanç Ölçeği” geliştirilmiştir. Konuyla doğrudan ilgili yapılmış çalışma bulunmadığından ölçek, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Ölçek hazırlanırken; Samsun yöresinde batıl olarak nitelendirilen inançlar²³³ kaynak taraması yapılarak tespit edilmiş, 100’ün üzerinde batıl inanç maddesi derlenmiştir. Derlenen batıl inanç maddelerinden seksen beşi (85) “Yaygın Batıl İnançlar Tespit Anketi” adı altında örneklem grubunda bulunan okullardan Çatalarmut İÖ, 23 Nisan İÖ, Subaşı İÖ Okullarındaki 6. sınıf öğrencisi 83 öğrenciye 2009-2010 eğitim öğretim yılı Mayıs ayında uygulanmıştır. Bu uygulamada öğrencilerden bildikleri veya duydukları inanç maddelerinin karşısını işaretlemeleri istenmiştir.

Yaygın Batıl İnançlar Tespit Anketinde bulunan maddelerin yüzde (%) dağılımları ise şu şekilde olmuştur.

Tablo 4: Yaygın batıl inanç tespit anketi

Anket Nu.	Yaygın Batıl İnanç Tespit Anketi	Duymadım (Sayı)	Duymadım (% yüzde)	Duydum (Sayı)	Duydum (% yüzde)
1	İki bayram arasında nikâh yapılırsa uğursuzluk olacağına inanılır	51	61,4	32	38,6
2	“Bu mesajı 10 kişiye yollarsan dileklerin kabul olur” diye gelen mesajlar mutlaka gönderilmelidir	25	30,1	58	69,9
3	Kızların kısmeti açılsın diye, türbeler dolaştırılıp mum yakılır	34	41,0	49	59,0
4	Ay veya güneş tutulduğunda teneke çalmak uğur getirir	76	91,6	7	8,4
5	Kötü bir haber duyulduğunda kulak çekilerek tahtaya tıklanırsa benzer kötülükle karşılaşılmaz	21	25,3	62	74,7
6	Çocuklara mavi boncuk veya nazar boncuğu takılırsa nazar değmez	3	3,6	80	96,4
7	Hidrellez günü salıncakta sallandıkça günahların döküleceğine inanılır	71	85,5	12	14,5
8	Kırpık yanağa düştüğünde dilek tutulur ve doğru tahmin edilirse dileğin kabul edileceğine inanılır	23	27,7	60	72,3
9	Gece tırnak kesmek uğursuzluktur	23	27,7	60	72,3
10	Gece sakız çiğnemek ölü eti çiğnemek anlamına gelir	49	59,0	34	41,0
11	Bazı hayvanlar (baykuş, karga, kara kedi vs.) uğursuzdur	26	31,3	57	68,7
12	Çocuğun üstünden geçilirse boyu kısa kalır	15	18,1	68	81,9

²³³ Varlı, **a.g.e.**; Çakan, **a.g.e.**; Şişman, **a.g.m.** (1996); Bekir Şişman, Samsun Yöresi’nde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) ilgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar, Erdem (**Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III**), 2001, c.13, S.39; İnan, **a.g.e.**; vd.

13	Sağ gözün seğirmesi iyilik, sol gözün seğirmesi kötülük anlamına gelir	58	69,9	25	30,1
14	Sağ avuç kaşırırsa, bir yerden para geleceğine, sol avuç kaşırırsa o kişiden para çıkacağına inanılır	13	15,7	70	84,3
15	El tırnaklarının üzerinde beyaz lekeler meydana gelen kişinin yeni bir şeyler giyeceğine inanılır	70	84,3	13	15,7
16	Kulağın çınlaması, o kişinin başka bir yerde anıldığı anlamına gelir	9	10,8	74	89,2
17	İş yerini açmak için sabah yola çıkan esnafın önünden bir kadının geçmesi uğursuzluk sayılır	78	94,0	5	6,0
18	Üzerindeki elbiseye düğme diktirirken, ağzında metal bir şey tutmayanın aklında gerileme olacağına inanılır	61	73,5	22	26,5
19	Kollar göğüs üzerinde çaprazlama kavuşturularak koltuk altına sokulursa o kişinin kısmetinin kapanır	54	65,1	29	34,9
20	Gece bir yere 'destur tu tu' demeden küçük abdest yapanın çarpılacağına ve ağzının eğileceğine inanılır.	49	59,0	34	41,0
21	Yılan öldürülüp, bir ağaç dalına asılırsa yağmur yağacağına inanılır	72	86,7	11	13,3
22	Bir evin etrafında baykuş öterse, o evden birisinin öleceğine inanılır	60	72,3	23	27,7
23	Yolda bir kişinin önüne tavşan çıkması uğursuzluktur	72	86,7	11	13,3
24	Ateşe tükürmek, tırnak atmak, su dökmek uğursuzluk getirir	58	69,9	25	30,1
25	Bağ ve bahçelere kuru hayvan kafası takmanın ürünleri nazardan koruyacağına inanılır	63	75,9	20	24,1
26	İncir ağacından düşen iflah olmaz (dert ve sıkıntıdan kurtulmaz)	59	71,1	24	28,9
27	Hamile kadın aş erdiği sırada neye bakarsa doğacak çocuğun ona benzeyeceğine inanılır	42	50,6	41	49,4
28	Aynı isimli iki kişi arasında bulunulduğunda tutulan dileğin gerçek olacağına inanılır	21	25,3	62	74,7
29	Gece aynaya bakanın ömrü kısılır	69	83,1	14	16,9
30	Kara kedinin insanın önünden geçmesi uğursuzluk sayılır	15	18,1	68	81,9
31	Gece ıslık çalmak şeytanı çağırmak anlamına gelir	24	28,9	59	71,1
32	Akşam, kapı önünün süpürülmesi uğursuzluk sayılır	59	71,1	24	28,9
33	Bir erkek iki kız arasından geçerse köse olur (sakalı çıkmaz)	73	88,0	10	12,0
34	Genç kızın çemberi alınıp bir erkeğin yüzüne sürülürse cildi güzelleşir	68	81,9	15	18,1
35	Gökkuşağının altından geçeninin cinsiyet değiştireceğine inanılır	74	89,2	9	10,8
36	Kuş pisliği bir kişinin başına düşerse onun şansının açıldığına inanılır	17	20,5	66	79,5
37	Merdiven altından geçilmesi uğursuzluk sayılır	48	57,8	35	42,2
38	Hamile kadın balık yerse doğacak çocuğun derisinde pullar oluşur	69	83,1	14	16,9
39	Parmak çıtlatmanın şeytanın tespihini çekmek olduğuna inanılır	63	75,9	20	24,1
40	Nişan kurdelesinden bir parça alan kızın kısmeti açılır	46	55,4	37	44,6
41	Dört yapraklı yonca bulmak veya taşımak uğur getirir	46	55,4	37	44,6

42	Nikâh kıyılırken gelin veya damat hangisi önce eşinin ayağına basarsa onun sözü geçer	26	31,3	57	68,7
43	Çaydan kalın çay çöpü çıkarsa misafir geleceğine inanılır	49	59,0	34	41,0
44	Yemek tabağının dibini temiz sıyırsan nişanlın güzel olur	61	73,5	22	26,5
45	Yıldız kayarken dilek tutarsan, dileğin kabul olur	11	13,3	72	86,7
46	At nalı evin herhangi bir yerine asılırsa uğur getirir	44	53,0	39	47,0
47	Ayna kırılması uğursuzluktur	46	55,4	37	44,6
48	Bir şeyi kırk kere söylersen olur	15	18,1	68	81,9
49	Boyu ölçülen çocuk kısa kalır	67	80,7	16	19,3
50	Eğer gece sakız çiğnenirse ölmüş bir kimsenin etinin çiğnendiği söylenir	50	60,2	33	39,8
51	Sünnet olurken çocuğun acısını azaltmak için annesi ve diğer hanımlar tarafından oklava çevrilir	76	91,6	7	8,4
52	Yeni doğan çocuğun dindar olması için göbek bağı kesilerek cami avlusuna bırakılır	47	56,6	36	43,4
53	Kırkı çıkmamış bir bebeğin tırnakları kesilirse o çocuğun hırsız olacağına inanılır	71	85,5	12	14,5
54	Babanın çocuğuna, çocuğun da babasına selâm veremeyeceğine inanılır	75	90,4	8	9,6
55	Yeni doğan çocuğun kırkı çıkmadan evden çıkarılması uğursuzluktur	52	62,7	31	37,3
56	Yeni gelinin kucağına erkek çocuk verilince çocuğunun erkek olacağına inanılır	55	66,3	28	33,7
57	Nikâh esnasında gelin ve damadın birbirlerinin ayağına basması hâlinde, önce basanın sözünün geçer	35	42,2	48	57,8
58	Gelinin ağzına bal çalınmasının, kaynana gelin ilişkilerini düzeltceğine inanılır	62	74,7	21	25,3
59	Mübarek gecelerde türbelerde mum yakanın duasının kabul olacağına inanılır	32	38,6	51	61,4
60	Cuma ve arife günlerinde çamaşır yıkamak, dikiş dikmek ve temizlik yapmak uğursuzluk sayılır	62	74,7	21	25,3
61	Gece ev süpürmenin fakirlik getireceğine inanılır	68	81,9	15	18,1
62	Salı günü temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, dikiş dikmek ve nikâh kıymak uğursuzluk sayılır	72	86,7	11	13,3
63	Gece dışarıya sıcak su dökmek uğursuzluk kabul edilir	66	79,5	17	20,5
64	Elden ele sabun, makas, bıçak verilirse alan kişi ile veren kişinin arasının bozulacağına inanılır	58	69,9	25	30,1
65	Kapı eşiğinde oturan kimsenin iftiraya uğrayacağına, borcunun artacağına ve fakir olacağına inanılır	63	75,9	20	24,1
66	Ayakaltı kaşındığında yola çıkılacağına inanılır	51	61,4	32	38,6
67	Ceviz diken kimsenin ömrünün kısa olacağına inanılır	74	89,2	9	10,8
68	Cam ve porselen gibi eşyanın aniden düşüp kırılmasını, bir belâyı ortadan kaldırdığına inanılır	47	56,6	36	43,4
69	Kafaları yanlışlıkla çarpan iki kişinin kel kalmamaları için tekrardan kafalarını çarpıştırmaları gerekir	26	31,3	57	68,7
70	Bir insanın önünden kara kedi geçerse uğursuzluk sayılır	15	18,1	68	81,9
71	İnsanın sağ kulağı çınılarsa hakkında iyi şeyler söylendiğine, sol kulağı çınılarsa kötü şeyler söylendiğine	34	41,0	49	59,0

	inanılır				
72	Ölen kişinin ruhu gelir diye cenaze evinin sürekli ışıklandırılması gerektiğine inanılır	52	62,7	31	37,3
73	Kefen arasına dua, ayet, vasiyetname, iman kâğıdı yazıp koymanın ölüye yardımcı olacağına inanılır	66	79,5	17	20,5
74	Esnafların ilk sifitahını yere atarsa kazancının bereketleneceğine inanılır	64	77,1	19	22,9
75	Nazarcı olarak bilinen bir kişinin yanından geçerken kalça kaşınırsa nazar değmeyeceğine inanılır	69	83,1	14	16,9
76	Gökten yıldız kaydığında bir kişinin öleceğine inanılır	63	75,9	20	24,1
77	Mezar parmak işaretiyle gösterilirse parmağın çürümemesi için o parmağın ısırılması gerektiğine inanılır	53	63,9	30	36,1
78	Cinlere üç harfli yerine cin denirse geleceklerine inanılır	27	32,5	56	67,5
79	Bazı ağaçlara bez bağlandığında isteklerin gerçekleşeceğine inanılır	16	19,3	67	80,7
80	Türbelere adakta bulunulduğunda dileklerin kabul olacağına inanılır	27	32,5	56	67,5
81	Dilek taşlarına yapıştırılan taşların yapışması hâlinde tutulan dileklerin yerine geleceğine inanılır	45	54,2	38	45,8
82	Türbelere para atmanın bereket getireceğine inanılır	30	36,1	53	63,9
83	Hıdırellez günü sahile gidilerek kuma ev, araba veya kadın resimleri çizilirse ileride onlara sahip olunur	51	61,4	32	38,6
84	Hıdırellez günü yeşil ot koparmanın uğursuzluk getireceğine inanılır	67	80,7	16	19,3
85	Açık kalan seccadenin üzerinde şeytanın namaz kılacağına inanılır	54	65,1	29	34,9
86	Açık kalan Kur'an'ı şeytanın okuyacağına inanılır	58	69,9	25	30,1
87	Araba alındığında, çocuk doğduğunda kesilen kurbanın kanını arabanın bir yerine veya çocuğun alnına sürülür	58	69,9	25	30,1
88	Askere gidenin veya yola çıkanın arkasından su dökülürse kazasız belasız geri döneceğine inanılır	50	60,2	33	39,8
89	Bir kimse sattığı hayvanın yularını vermezse bereketinin gitmeyeceğine inanılır	67	80,7	16	19,3

Geliştirilen “Batıl İnanç Ölçeği”nin maddeleri, örneklem grubuna dâhil edilen ilköğretim okullarından tesadüfi olarak seçilen altıncı sınıf öğrencilerinin işaretledikleri maddelerin SPSS veri analiz programında yüzde olarak hesaplanmasıyla belirlenmiştir. Öğrencilerin “Duydum” seçeneğini işaretledikleri maddelerden %50’nin üzerinde işaretlendiği tespit edilen aşağıdaki 23 madde “Batıl İnanç Ölçeği”ne alınmıştır.

Tablo 5: Yaygın Batıl İnançlar Tespit Anketi’nden Batıl İnanç Ölçeği’ne alınan maddeler tablosu

Madde Sayısı	Madde No	Yaygın Batıl İnanç ve Hurafe Tespit Anketinden Ölçeğe Alınan Maddeler	Duymadım (Sayı)	Duymadım (%yüzde)	Duymum (Sayı)	Duymum (%yüzde)
1	6	Çocuklara mavi boncuk veya nazar boncuğu takılırsa nazar değmez	3	3,6	80	96,4
2	16	Kulağın çınlaması, o kişinin başka bir yerde anıldığı anlamına gelir	9	10,8	74	89,2
3	45	Yıldız kayarken dilek tutarsan, dileğin kabul olur	11	13,3	72	86,7
4	14	Sağ avuç kaşınırsa, bir yerden para geleceğine, sol avuç kaşınırsa o kişiden para çıkacağına inanılır	13	15,7	70	84,3
5	12	Çocuğun üstünden geçilirse boyu kısa kalır	15	18,1	68	81,9
6	30	Kara kedinin insanın önünden geçmesi uğursuzluk sayılır	15	18,1	68	81,9
7	48	Bir şeyi kırk kere söylersen olur	15	18,1	68	81,9
8	79	Bazı ağaçlara bez bağlandığında isteklerin gerçekleşeceğine inanılır	16	19,3	67	80,7
9	36	Kuş pisliği bir kişinin başına düşerse onun şansının açıldığına inanılır	17	20,5	66	79,5
10	5	Kötü bir haber duyulduğunda kulak çekilerek tahtaya tıklanırsa benzer kötülükle karşılaşılmaz	21	25,3	62	74,7
11	28	Aynı isimli iki kişi arasında bulunulduğunda tutulan dileğin gerçek olacağına inanılır	21	25,3	62	74,7
12	8	Kırpık yanağa düştüğünde dilek tutulur ve doğru tahmin edilirse dileğin kabul edileceğine inanılır	23	27,7	60	72,3
13	9	Gece tırnak kesmek uğursuzluktur	23	27,7	60	72,3
14	31	Gece ıslık çalmak şeytanı çağırmak anlamına gelir	24	28,9	59	71,1
15	2	“Bu mesajı 10 kişiye yollarsan dileklerin kabul olur” diye gelen mesajlar mutlaka gönderilmelidir	25	30,1	58	69,9
16	11	Bazı hayvanlar (baykuş, karga, kara kedi vs.) uğursuzdur	26	31,3	57	68,7
17	42	Nikâh kıyılırken gelin veya damat hangisi önce eşinin ayağına basarsa onun sözü geçer	26	31,3	57	68,7
18	69	Kafaları yanlışlıkla çarpan iki kişinin kel kalmamaları için tekrardan kafalarını çarpıştırmaları gerekir	26	31,3	57	68,7
19	78	Cinlere üç harfli yerine cin denirse geleceklerine inanılır	27	32,5	56	67,5
20	80	Türbelere adakta bulunulduğunda dileklerin kabul olacağına inanılır	27	32,5	56	67,5
21	82	Türbelere para atmanın bereket getireceğine inanılır	30	36,1	53	63,9
22	59	Mübarek gecelerde türbelerde mum yakanın duasının kabul olacağına inanılır	32	38,6	51	61,4
23	71	İnsanın sağ kulağı çınlarsa hakkında iyi şeyler söylendiğine, sol kulağı çınlarsa kötü şeyler söylendiğine inanılır	34	41,0	49	59,0

Ölçeğe alınması kararlaştırılan maddeler anlamlı birer inanç ifadesi haline dönüştürülmüştür. Öğrencilerin duyduklarını ifade ettikleri batıl inanç maddelerinden birbirine benzer olanlar birleştirilerek, birbiriyle iç içe girmiş olanlar ise ayrıştırılarak inanç ifade eden maddeler haline getirilmiş ve ölçeğe eklenmiştir. Hazırlanan ölçek bir grup öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Yapılan deneme anketinde, anket maddelerine dönük gelen eleştiriler ve danışılan uzmanların görüşleri de dikkate alınarak ölçeğe son şekli verilmiştir.

Batıl İnanç Ölçeği, otuz bir (31) inanç maddesinden oluşmaktadır. Bu inanç maddelerinin yirmi beş (25) tanesi (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31 numaralı maddeler) batıl kabul edilen inanç maddeleri, altı (6) tanesi (4, 10, 16, 19, 24, 29 numaralı maddeler) ise doğru kabul edilen dini inanç maddeleridir. Dini inanç maddeleri öğrencilerin ölçeğe önyargıyla yaklaşmalarını önlemek, ölçeği daha objektif, daha samimi cevaplandırmalarını sağlamak amacıyla batıl kabul edilen inanç maddeleri arasına serpiştirilerek ölçeğe konulmuştur. Değerlendirme yapılırken de değerlendirme dışı tutulmuştur.

Öğrenciden; “Batıl İnanç Ölçeği”nde kendisine verilen maddelerin her biri için “Fikrim yok”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum” seçeneklerinden bir tanesini işaretleyerek inanç düzeyini ifade etmesi istenmiştir.

Ölçeğin puanlanmasında “Fikrim yok” seçeneğini işaretleyen öğrencinin böyle bir inançla karşılaşmadığı düşünülerek “0” puan verilirken, “Katılmıyorum” seçeneğini işaretleyen öğrenciye “1” puan, “Kararsızım seçeneğini işaretleyen öğrenciye “2” puan, “Katılıyorum” seçeneğini işaretleyen öğrenciye de “3” puan verilmiştir. Buna göre her öğrencinin işaretlediği seçeneğe göre maddeler puanlanarak batıl inanç puanı hesaplanmıştır.

Batıl İnanç Ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan her maddeye “Katılıyorum” cevabını vermek suretiyle alınabilen ($25 \times 3 = 75$) puandır. Her maddeye “Katılmıyorum” cevabını vermek suretiyle alınabilen ($25 \times 1 = 25$) puan ise en düşük batıl inanç düzeyini göstermektedir. Her maddeye “Fikrim yok” seçeneğini işaretleyenlerin ise ölçekte ifade

edilen batıl inançlarla hiç tanışmadığı için bu cevabı verdiği düşünülerek değerlendirme dışı tutulması ve “0” puan alması sağlanmıştır.

a. Batıl İnanç Ölçeğinin Güvenirliği

Güvenirlik; aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılık, ölçülmek istenen belli bir şeyin, sürekli olarak aynı süreçlerin izlenmesi ve aynı ölçütlerin kullanılması ile aynı sonuçları vermesi, ölçmenin tesadüfi yanlışlardan arınık olması²³⁴ ve bireylerin test maddelerine verdikleri cevaplar arası tutarlılık²³⁵ olarak kabul edilmektedir. Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilir olması bilimsel olmasının bir gereğidir.

Güvenirliği belirlemeye yönelik pek çok test ve yöntem geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları, “Test-Tekrar test güvenilirliği”, “Paralel form güvenilirliği”, “İki yarı test (Test-yarı test) güvenilirliği”, “Kuder Richardson-20 (KR-20) ve Cronbach Alpha (α) güvenilirliği”dir.²³⁶

Batıl İnanç Ölçeğinin güvenilirliğini tespit etmek amacıyla ön test ve son test uygulamalarının ayrı ayrı “Test-yarı test” güvenilirliğine ve “Cronbach Alpha” güvenilirliğine bakılmıştır. Yapılan test sonuçlarına göre “Alpha” ve “Test-yarı test” güvenilirlik katsayılarının yüksek olduğu görülmüştür. Güvenirlik testlerine ilişkin veriler aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Tablo 6: Batıl İnanç Ölçeği güvenirlilik tablosu

Güvenirlilik	Alpha (α)	İki yarı test
Ön Test	0,79	0,72
Son Test	0,84	0,80

²³⁴ Karasar, **a.g.e.**, s. 148.

²³⁵ Şener Büyüköztürk, **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı**, 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2009, s. 169.

²³⁶ Şener Büyüköztürk, **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı**, 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2009, s. 170,171.

Bilimsel araştırmalarda psikolojik bir test için hesaplanan güvenirlik katsayısının 0,70 ve daha yüksek olması güvenirlik için yeterli görülmektedir.²³⁷ Bu nedenle hazırlanan ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilmektedir.

b. Batıl İnanç leğinin Geçerliği

Ölçmede geçerlik, bir lme aracının ölçülmek istenen Şeyi başka Őeylerle karıştırmadan lbilmiş olma derecesi²³⁸ olarak ifade edilmektedir. lme aracının, ölçülmek istenilen niteliği başka Őeylerle karıştırıp karıştırmadığını tespit etmek için kullanılan tekniklerden biri “Madde puanı-Toplam puan korelasyonu”, bir diğeri ise “Faktör analizi”dir.

Batıl İnanç leğinin yapı geçerliğini tespit etmek için önce ntest ve sonteste ait maddelerin faktör analizi yapmaya müsait olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testiyle kontrol edilmiştir.

Tablo 7: Batıl İnanç leği Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) tablosu

	KMO	KMO ltleri ve anlamları²³⁹
n Test	0,82	$1,00 \leq KMO \leq 0,90$ = Mkemmek
Son Test	0,87	$0,90 < KMO \leq 0,80$ = İyi $0,80 < KMO \leq 0,70$ = Orta Düzey

n test KMO=0,82>0,70; Son test KMO=0,87>0,70 olduğundan Batıl İnanç leği, faktör analizi yapmaya istatistiksel olarak “iyi” düzeyinde uygun bulunmuştur. Bu sonuçlara dayanarak faktör analizi yapılmıştır. Ayrıca, ölçeğin madde puanları ile toplam puanları arasında korelasyon katsayıları (r) hesaplanarak madde analizi de yapılmıştır. Faktör analizi ve madde analizi sonucunda ön test ve son teste ait

²³⁷ şener Büyüköztürk, **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı**, 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2009, s. 171.

²³⁸ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 19. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009, s. 151.

²³⁹ Halil Yurdugül, Faktör Analizinde KMO ve Bartlett Testleri Neyi ler?, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/belgeler.html> (27/02/2011).

maddelerin birinci faktör yükleri ile madde puanı-toplam puan korelasyon katsayıları (r) 0,30'dan küçük madde bulunmadığından ölçekten hiçbir madde çıkarılmamıştır. Batıl İnanç Ölçeğinin faktör analizi sonucu ortaya çıkan birinci faktör yükleri ile madde analizi sonucu ortaya çıkan madde puanı-toplam puan korelasyon katsayıları (r) aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 8: Batıl İnanç Ölçeği madde puanı-toplam puan korelasyon katsayıları tablosu

Madde numaraları	ÖN TEST				SON TEST			
	Faktör Analizi		Korelasyon Madde P-Toplam P		Faktör Analizi		Korelasyon Madde P-Toplam P	
	1. Faktör	2. Faktör	Batıl İnanç	Dini İnanç	1. Faktör	2. Faktör	Batıl İnanç	Dini İnanç
1	0,32		0,30		0,30		0,27	
2	0,30		0,31		0,40		0,40	
3	0,34		0,36		0,47		0,48	
4		0,44		0,45		0,51		0,53
5	0,30		0,30		0,42		0,38	
6	0,33		0,33		0,37		0,36	
7	0,34		0,37		0,41		0,43	
8	0,47		0,46		0,52		0,52	
9	0,57		0,55		0,52		0,53	
10		0,56		0,63		0,65		0,70
11	0,47		0,48		0,52		0,56	
12	0,44		0,43		0,45		0,45	
13	0,52		0,50		0,52		0,52	
14	0,48		0,50		0,52		0,56	
15	0,43		0,43		0,46		0,47	
16		0,51		0,59		0,60		0,66
17	0,51		0,49		0,47		0,47	
18	0,53		0,52		0,54		0,56	
19		0,48		0,54		0,63		0,66
20	0,44		0,43		0,48		0,48	
21	0,41		0,42		0,42		0,44	
22	0,40		0,39		0,53		0,50	
23	0,44		0,46		0,39		0,46	
24		0,48		0,61		0,66		0,74
25	0,44		0,46		0,40		0,47	
26	0,41		0,34		0,39		0,37	
27	0,40		0,33		0,44		0,43	
28	0,44		0,30		0,41		0,39	
29		0,50		0,63		0,62		0,70
30	0,30		0,30		0,44		0,41	
31	0,36		0,39		0,47		0,49	

Batıl İnanç Ölçeği madde puanlarının faktör analizi yapıldığında, maddelerin faktör yüklerinin iki faktörde yığıldığı görülmüştür. Bu da aynı faktörde toplanan maddelerin aynı özelliği ölçtüğünü göstermektedir. Birinci faktörde toplanan maddeler batıl inanç

maddelerinden oluşmakta, ikinci faktörde toplanan maddeler ise dini inanç maddelerinden oluşmaktadır.

Batıl İnanç Ölçeği madde puanları ile toplam batıl inanç puanları arasındaki korelasyon katsayılarının ve maddelerin 1. faktör yüklerinin, ölçeğin geçerli sayılabilmesi için yeterli düzeyde olması, bize “Batıl İnanç Ölçeği”nin geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir.

D. VERİLERİN ANALİZİ

Anketler, örneklem olarak seçilen okullarda yedinci sınıfta öğrenim gören 777 öğrenciye uygulandıktan sonra tek tek incelenmiş, hatalı veya eksik cevaplandığı tespit edilen 32 anket formu ayrılarak değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Hatasız ve tam doldurulduğu tespit edilen 745 anket formu numaralandırılarak SPSS’ye girilmiştir.

Verilerin analizinde bağımsız iki grup arasında puan ortalamalarının farkının önemli olup olmadığına “t-testi”, ikiden fazla grubu olan değişkenlerde ise tek yönlü “ANOVA testi” kullanılmıştır. Verilerin bir kısmı ise yüzdelerle değerlendirilmiştir.

Görüş ve değerlendirmeler için toplanan veriler, örneklemdeki öğrencilere yöneltilen kanaat ve inanç belirten maddelere “Fikrim yok”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum” türünden dereceleme ölçeği ile sayısal veri haline dönüştürülmüştür.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilirken öntest ve sontest sonuçları ayrı ayrı ele alınmıştır. Öntest sonuçları, kurulan hipotezlerden DKAB dersinde “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusu işlemeden önceki mevcut durumlarına yönelik önermeler için değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Sontest sonuçları ise eğitim-öğretim faktörünün de etkisi göz önüne alınarak DKAB dersinde “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusu işlendikten sonraki durumlarına yönelik önermeler ve DKAB dersinin öğrencilerin batıl inançlarını değiştirmede etkililik derecesini tartışmak için kullanılmıştır.

BÖLÜM III - BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmektedir. Bulgular çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır. Kurulan hipotezler sınanmakta, sonuçların tartışması yapılmaktadır.

A. ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL NİTELİKLERİNE GÖRE DAĞILIMLARI

Ankete katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara, cinsiyetlerine, ailelerinin gelir durumuna, çoğunlukla yaşadıkları yerleşim yerine, annelerinin ve babalarının öğrenim durumuna ve aile büyükleriyle (büyükanne-büyükbaba) görüşme sürelerine göre dağılımları maddeler halinde aşağıda verilmiştir.

1. Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Okullara Göre Dağılımı

Ankete katılan öğrencilerin okullarına ve sınıflarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 9: Öğrencilerin öğrenim gördüğü okullara göre frekans dağılımı

Okullar	Mevcut 7. Sınıf		Uygulanan	Öntest		Sontest	
	Şube	Öğrenci	Şubeler	N	%	N	%
1- 75. Yıl İÖO	2	60	7- A-B	55	7,4	55	7,4
2- Belediye İÖO	6	200	7- A-B-E	93	12,5	93	12,5
3- Gazi İÖO	5	117	7- A-B-D-E	71	9,5	71	9,5
4- Alparslan İÖO	6	240	7- B-C-E-G	123	16,5	123	16,5
5- Ticaret ve Sanayi İÖO	6	225	7- C-E-F	91	12,2	91	12,2
6- 23 Nisan İÖO	10	430	7- A-B-C-D	124	16,6	124	16,6
7- İlyasköy Türk-İş İÖO	7	200	7- B-C	51	6,8	51	6,8
8- Subaşı İÖO	2	72	7- A-B	70	9,4	70	9,4
9- Çatalarmut İÖO	3	80	7- A-B-C	67	9,0	67	9,0
Toplam	47	1624	27 Sınıf	745	100,0	745	100,0

Tablo 9'da görüldüğü gibi, okul dağılımına göre öntest ve sontest anketini hatasız ve eksiksiz cevaplayan 745 öğrencinin; % 7,4'ü 75. Yıl, % 12,5'i Belediye, % 9,5'i Gazi, % 16,5'i Alparslan, % 12,2'si Ticaret ve Sanayi, % 16,6'sı 23 Nisan, % 6,8'i İlyasköy Türk-İş, % 9,4'ü Subaşı ve % 9'u Çatalarmut İlköğretim Okullarındandır. Bu durumda örnekleme en yüksek oranda temsil edilen okul %16,6 ile 23 Nisan İlköğretim Okulu

iken, en az oranda temsil edilen okul % 6,8 ile İlyasköy Türk-İş İlköğretim Okulu olmaktadır.

Öntest ve sontest uygulamasında ankete katılan öğrencilerin oranları korunmaya çalışılmıştır. Öntest uygulamaları gibi sontest uygulamaları da 7. sınıf düzeyindeki öğrencilere uygulanmıştır. Aynı öğrencilerin batıl inanç düzeylerindeki değişme belirlenmek istenildiğinden, öntest uygulamasının yapıldığı sınıf ve şubelerde sontest uygulaması yapılmıştır. Belirlenen sınıf ve şubeler evreni temsil gücüne sahip olacak şekilde tesadüfî yöntemle belirlenmiştir.

Örnekleme yapılırken 75. Yıl, Subaşı ve Çatalarmut İlköğretim Okullarının 7. sınıfta öğrenim gören tüm öğrencileri örneklem grubuna dâhil edilirken, Belediye İÖ. Okulu'nun mevcut 6 şubesinden 3'ü, Gazi İÖ. Okulu'nun 5 şubesinden 4'ü, Alparslan İÖ. Okulu'nun 6 şubesinden 4'ü, Ticaret ve Sanayi İÖ. Okulu'nun 6 şubesinden 3'ü, 23 Nisan İÖ. Okulu'nun 10 Şubesinden 4'ü, İlyasköy Türk-İş İÖ. Okulu'nun 7 şubesinden 2'si, okullardaki öğrenci yoğunluğu da dikkate alınarak örnekleme dâhil edilmiştir.

2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Ankete katılan kız ve erkek öğrencilerin sayıları ve öntest-sontest yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 10: Öğrencilerin Cinsiyetine göre frekans dağılımı

Cinsiyet	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Erkek	352	47,2	367	49,3
2- Kız	393	52,8	378	50,7
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 10'da görüldüğü gibi, öntest uygulamasındaki anketi cevaplayan 745 öğrencinin % 47,2'si Erkek, % 52,8'i Kız öğrencidir. Sontest uygulamasındaki 745 öğrencinin ise % 49'u Erkek, % 50,7'si Kız öğrencidir. Bu tabloya göre öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarının oransal olarak birbirine yakın olduğu söylenebilir. Ancak anket

uygulanan okulların, sınıfların ve şubelerin aynı olmasına karşılık öntestteki oranların sontestte değişmesi dikkat çekicidir.

Öntest uygulaması ile sontest uygulamasında arasında cinsiyet oranlarında farklılık oluşmasında:

- Öntest uygulamasında sınıfta var olan öğrencilerden bazılarının sontest uygulamasının yapıldığı gün okula gelmemiş olmaları ya da öntest uygulaması yapılırken sınıfta bulunmayan öğrencilerin sontest uygulaması yapıldığı esnada sınıfta bulunmaları,
- Öntest uygulamasına da sontest uygulamasına da katılmış ancak birinden birinde hatalı işaretleme yapan ve anket güvenilirliği için kâğıdı değerlendirmeye alınmayan öğrencilerin var oluşu,
- Öntest veya sontest uygulamasından herhangi birinde cinsiyet ile ilgili sorunun unutulup boş bırakılması,
- Okullar ve şubeler bazında değerlendirmeye alınan anketlerde aynı sayının ve oranın korunması amacıyla araştırmacı tarafından tesadüfi yöntemle aradan çekilen kâğıtların herhangi bir cinsiyet türünün sayısını azaltması gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Aşağıda diğer değişkenlerle ilgili tablolardaki dağılımlarda görülecek öntest-sontest verileri arasındaki farklılıkların bu sebeplerin birinden ya da birkaçından kaynaklandığı söylenebilir.

3. Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Ankete katılan öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine göre öntest-sontest sayı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11: Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine göre frekans dağılımı

Gelir Durumu	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- 0-300 TL	53	7,1	49	6,6
2- 301-850 TL	213	28,6	179	24,0
3- 851-1500 TL	251	33,7	261	35,0
4- 1501-2000 TL	132	17,7	151	20,3
5- 2001 TL üstü	96	12,9	105	14,1
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 11’de görüldüğü gibi ailelerinin gelir düzeyine göre öntestte öğrencilerin; % 7,1’i ailelerinin 0-300 TL, % 28,6’sı 301-850 TL, % 33,7’si 851-1500 TL, % 17,7’si 1501-2000 TL, % 12,9’u 2001 TL ve üzeri gelire sahip olduklarını belirtmiştir.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin; 6,6’sı ailelerinin 0-300 TL, % 24’ü 301-850 TL, % 35’i 851-1500 TL, % 20,3’ü 1501-2000 TL, % 14,1’i de 2001 TL üstü gelire sahip olduğunu belirtmiştir.

Öntest ve sontest uygulamalarında oranların değişiklik arz etmesi cinsiyet değişkenindeki farklılıkların olası nedenlerinden kaynaklanmakla beraber öntest uygulamasında öğrencinin aile gelir durumu hakkında net bir bilgisinin olmayışından da kaynaklanmış olabilir.

Tablodaki verilere göre örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin çoğunluğunun ekonomik olarak orta seviye gelire sahip ailelerin çocukları olduğu söylenebilir.

4. Öğrencilerin Çoğunlukla Yaşadığı Yerleşim Yerine Göre Dağılımı

Öğrencilerin çoğunlukla yaşadığı yerleşim yerine göre öntest-sontest sayı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12: Öğrencilerin çoğunlukla yaşadığı yerleşim yerine göre frekans dağılımı

Çoğunlukla Yaşanılan Yerleşim Yeri	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Köy	54	7,2	55	7,4
2- Kasaba/Belde	4	0,5	4	0,5
3- İlçe	48	6,4	39	5,2
4- Şehir	639	85,8	647	86,8
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 12’de görüldüğü gibi öntest uygulamasındaki 745 öğrencinin; % 7,2’si köyde, % 0,5’i kasaba veya belde, % 6,4’ü ilçede, % 85,8’i şehirde yaşadığını belirtmiştir.

Sontest uygulamasındaki öğrencilerin ise; % 7,4’ü köyde, % 0,5’i kasaba veya belde, % 5,2’si ilçede, % 86,8’i şehirde yaşadığını belirtmiştir.

Bu tablodaki verilere dayanarak örneklem grubundaki öğrencilerin çoğunlukla şehirde yaşayan ailelerin çocuklarından oluştuğu söylenebilmektedir. Oranın şehir lehinde yüksek çıkmasında, uygulamanın Samsun’un Merkez İlçesi konumunda bulunan İlkadım ilçesi sınırlarında yapılmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

5. Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeylerine göre öntest-sontest sayı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 13: Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre frekans dağılımı

Anne Öğrenim Durumu	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Okuryazar değil	19	2,6	21	2,8
2- İlkokul	344	46,2	351	47,1
3- Ortaokul	133	17,9	131	17,6
4- Lise	176	23,6	167	22,4
5- Üniversite	73	9,8	75	10,1
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 13'te görüldüğü gibi annelerinin öğrenim düzeyine göre, öntest uygulamasındaki 745 öğrenciden; % 2,6'sı annesinin okuryazar olmadığını, % 46,2'si annesinin ilkökul, % 17,9'u ortaokul, % 23,6'sı lise, % 9,8'i üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin; % 2,8'i annesinin okuryazar olmadığını, % 47,1'i ilkökul, % 17,6'sı ortaokul, % 22,4'ü lise, % 10,1'i de üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir.

6. Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Öğrencilerin babalarının öğrenim düzeylerine göre öntest-sontest sayı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 14: Öğrencilerin babalarının öğrenim düzeyine göre frekans dağılımı

Baba Öğrenim Durumu	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Okuryazar değil	5	0,7	6	0,8
2- İlkokul	227	30,5	214	28,7
3- Ortaokul	160	21,5	161	21,6
4- Lise	212	28,5	222	29,8
5- Üniversite	141	18,9	142	19,1
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 14'te görüldüğü gibi babalarının öğrenim düzeyine göre öntest uygulamasındaki 745 öğrenciden; % 0,7'si babasının okuryazar olmadığını, % 30,5'i ilkökul, % 21,5'i ortaokul, % 28,5'i lise, % 18,9'u üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir.

Sontest uygulamasındaki öğrencilerin ise; % 0,8'i babasının okuryazar olmadığını, % 28,7'si ilkokul, % 21,6'sı ortaokul, % 29,8'i lise, % 19,1'i de üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir.

7. Öğrencilerin Aile Büyükleriyle Görüşme Sıklığına Göre Dağılımı

Ankete katılan öğrencilerin aile büyükleriyle görüşme sıklığına göre öntest-sontest sayı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 15: Öğrencilerin aile büyükleriyle (Büyükanne/Büyükbaba) görüşme sıklığına göre frekans dağılımı

Aile Büyükleriyle Görüşme Sıklığı	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Her gün	190	25,5	202	27,1
2- Birkaç günde bir	127	17,0	133	17,9
3- Haftada bir	156	20,9	148	19,9
4- Ayda bir	73	9,8	78	10,5
5- Birkaç ayda bir	83	11,1	71	9,5
6- Bayramdan bayrama	56	7,5	51	6,8
7- Yılda bir	40	5,4	29	3,9
8- Vefat etmiş	20	2,7	33	4,4
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 15'te görüldüğü gibi aile büyükleriyle görüşme sıklığına göre öğrencilerin öntest uygulamasındaki dağılımları şu şekilde olmuştur. Öğrencilerin % 25,5'i her gün görüştüğünü, % 17'si birkaç günde bir, % 20,9'u haftada bir, % 9,8'i ayda bir, % 11,1'i birkaç ayda bir, % 7,5'i bayramdan bayrama, % 5,4'ü yılda bir görüştiklerini ifade etmişken; % 2,7'si aile büyüklerinin vefat ettiğini ifade etmiştir.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin % 27,1'i aile büyükleriyle her gün görüştüğünü, % 17,9'u birkaç günde bir, % 19,9'u haftada bir, % 10,5'i ayda bir, % 9,5'i birkaç ayda bir, % 6,8'i bayramdan bayrama, % 3,9'u yılda bir görüştiklerini ve % 4,4'ü de aile büyüklerinin vefat ettiğini belirtmiştir.

B. ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI ÖĞRENDİKLERİ KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMLARI

Araştırma kapsamında ankete katılan öğrencilerin uydurma inanç kalıplarını yani batıl inanç ve hurafeleri nereden öğrendiği hususu da cevap aranan hususlar arasında yer almaktadır. Bu amaca hizmet etmek üzere çocuğun doğumundan ilköğretim 7. sınıf çağına kadar içinde bulunduğu ve etkileneceği tahmin edilen ortamlardan bazıları öğrencilere sunulmuş ve bu yolla öğrencilerin batıl inançlarını daha çok hangi kaynaklardan edindiklerine dair ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır.

1. Öğrencilerin Batıl İnançları Aileden Öğrenme Durumuna Göre Dağılımı

Öğrencilerin batıl inançları aileden öğrenme düzeyine göre öntest-sontest sayı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16: Öğrencilerin batıl inançları aileden öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı

Aileden Öğrenme	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Hiç birini	129	17,3	135	18,1
2- Bir kısmını	253	34,0	262	35,2
3- Çoğunu	336	45,1	227	30,5
4- Hepsini	27	3,6	121	16,2
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 16’da görüldüğü gibi öntest sonuçlarına göre öğrencilerin % 17,3’ü öğrendiği inançlardan batıl olanların hiç birini aileden öğrenmediğini, % 34’ü bir kısmını, % 45,1’i çoğunu, % 3,6’sı hepsini ailesinden öğrendiğini ifade etmiştir.

Sontest sonuçlarına bakıldığında ise öğrencilerin % 18,1’i hiçbirini ailesinden öğrenmediğini, % 35,2’si bir kısmını, % 30,5’i çoğunu, % 16,2’si ise hepsini ailesinden öğrendiğini belirtmiştir.

2. Öğrencilerin Batıl İnançları Arkadaşlarından Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme düzeyine göre öntest-sontest sayı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 17: Öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı

Arkadaştan Öğrenme	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Hiç birini	338	45,4	280	37,6
2- Bir kısmını	320	42,9	371	49,8
3- Çoğunu	86	11,6	84	11,2
4- Hepsini	1	0,1	10	1,4
Toplam	745	100	745	100

Tablo 17’de görüldüğü gibi öntest sonuçlarına göre öğrencilerin % 45,4’i mevcut batıl inançlarının hiç birini arkadaşlarından öğrenmediğini, % 42,9’u bir kısmını, % 11,6’sı çoğunu, % 0,1’i hepsini arkadaşlarından öğrendiğini ifade etmiştir.

Sontest sonuçlarına bakıldığında ise öğrencilerin % 37,4’ü mevcut batıl inançlarının hiç birini arkadaşlarından öğrenmediğini, % 49,8’i bir kısmını, % 11,2’si çoğunu, % 1,4’ü hepsini arkadaşlarından öğrendiğini belirtmiştir.

3. Öğrencilerin Batıl İnançları Akraba ve Komşularından Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrencilerin batıl inançları akraba ve komşularından öğrenme düzeylerinin öntest-sontest yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 18: Öğrencilerin batıl inançları akraba ve komşularından öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı

Akraba/Komşudan Öğrenme	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Hiç birini	290	38,9	226	30,3
2- Bir kısmını	317	42,6	396	53,2
3- Çoğunu	138	18,5	110	14,8
4- Hepsini	-	-	13	1,7
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 18’de görüldüğü gibi öğrencilerin batıl inançları akraba ve komşulardan öğrenme düzeyine göre dağılımları şu şekildedir. Öntest sonuçlarına göre öğrencilerin % 38,9’u hiç birini akraba ve komşulardan öğrenmediğini, % 42,6’sı bir kısmını, % 18,5’i çoğunu akraba ve komşularından öğrendiğini ifade etmişken, hepsini akraba ve komşularından öğrendiğini belirten öğrenci çıkmamıştır. Sontest sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin % 30,3’ü hiçbirini akraba ve komşularından öğrenmediğini, % 53,2’si bir kısmını, % 14,8’i çoğunu, % 1,7’si ise hepsini ailesinden öğrendiğini belirtmiştir.

4. Öğrencilerin Batıl İnançları Okuduğu Eserlerden Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrencilerin batıl inançları hikâye, roman, öykü gibi eserlerden öğrenme düzeylerinin öntest ve sontest yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 19: Öğrencilerin batıl inançları okuduğu hikâye, roman, öykü gibi eserlerden öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı

Eserlerden Öğrenme	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Hiç birini	465	62,4	458	61,5
2- Bir kısmını	203	27,2	189	25,4
3- Çoğunu	76	10,2	85	11,4
4- Hepsini	1	0,1	13	1,7
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 19’da görüldüğü gibi öğrencilerin batıl inançlarını okuduğu hikâye, roman, öykü gibi kitaplardan öğrenme düzeyine göre dağılımları şu şekildedir. Öntest sonuçlarına göre öğrencilerin % 62,4’ü hiç birini okuduğu kitaplardan öğrenmediğini ifade etmişken, % 27,2’si bir kısmını, % 10,2’si çoğunu, % 0,1’i hepsini kitaplardan

öğrendiğini ifade etmiştir. Sontest sonuçlarına bakıldığında ise öğrencilerin % 61,5'i hiç birini okuduğu kitaplardan öğrenmediğini, % 25,4'ü bir kısmını, % 11,4'ü çoğunu, % 1,7'si hepsini kitaplardan öğrendiğini ifade etmiştir.

5. Öğrencilerin Batıl İnançları Medya Organlarından Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrencilerin batıl inançları medyadan öğrenme düzeylerinin öntest ve sontest yüzdeleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 20: Öğrencilerin batıl inançları televizyon, radyo, internet gibi medya ortamından öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı

Medyadan Öğrenme	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Hiç birini	373	50,1	348	46,7
2- Bir kısmını	253	34,0	255	34,2
3- Çoğunu	119	16,0	112	15,0
4- Hepsini	-	-	30	4,0
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 20'de görüldüğü gibi öğrencilerin batıl inançları televizyon, radyo, internet gibi medya ortamından öğrenme düzeyine göre dağılımları şu şekildedir. Öntest sonuçlarına göre öğrencilerin % 50,1'i hiç birini medya organlarından öğrenmediğini ifade etmişken, % 34'ü bir kısmını, % 16'sı çoğunu medyadan öğrendiğini ifade etmiştir. Hepsini medyadan öğrendiğini ifade eden öğrenci olmamıştır. Sontest sonuçlarına bakıldığında ise öğrencilerin % 46,7'si hiç birini medyadan öğrenmediğini, % 34,2'si bir kısmını, % 15'i çoğunu, % 4'ü hepsini medya organları vasıtasıyla öğrendiğini ifade etmiştir.

6. Öğrencilerin Batıl İnançları Öğretmenlerinden Öğrenme Düzeyine Göre Dağılımı

Öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme düzeyinin öntest-sontest yüzdeleri aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo 21: Öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme düzeyine göre frekans dağılımı

Öğretmenlerden Öğrenme	Öntest		Sontest	
	N	%	N	%
1- Hiç birini	722	96,9	716	96,1
2- Bir kısmını	7	0,9	6	0,8
3- Çoğunu	16	2,1	17	2,3
4- Hepsini	-	-	6	0,8
Toplam	745	100,0	745	100,0

Tablo 21’de görüldüğü gibi öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerden öğrenme düzeyine göre dağılımları şu şekildedir. Öntest sonuçlarına göre öğrencilerin % 96,9’u hiç birini öğretmenlerden öğrenmediğini belirtmişken, % 0,9’u bir kısmını, % 2,1’i çoğunu öğretmenlerden öğrendiğini belirtmiştir. Hepsini öğretmenlerinden öğrendiğini ifade eden öğrenci olmamıştır. Sontest sonuçlarına bakıldığında ise öğrencilerin % 96,1’i hiç birini öğretmenlerden öğrenmediğini, % 0,8’i bir kısmını, % 2,3’ü çoğunu, % 0,8’i hepsini öğretmenlerinden öğrendiğini ifade etmiştir.

7. Öğrencilerin Batıl İnançları Öğrendikleri Kaynaklara Göre Öğrenme Düzeylerine Dağılımı

Öğrencilerin batıl inançları öğrendikleri kaynaklara göre dağılımına dair araştırma bulgularına yer vermeden önce, öğrencilerin dini inanç ve tutumlarını nasıl belirlediklerini, bu inanç ve tutumları benimsemede hangi faktörlerin etkisinin bulunduğunu kısaca açıklamada fayda görülmektedir.

Öğrenme yaşantı sonucu davranışta meydana gelen nispeten sürekli bir değişiktir. İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri de insandaki öğrenme yeteneğinin daha üst düzeyde oluşudur.²⁴⁰ Wolpert, çocukların birçok inancı ebeveynlerinden, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından çeşitli yollarla öğrendiğini ifade ederek, temel dini inanışların da bu yoldan geldiğini ve geliştiğini söylemektedir.²⁴¹

²⁴⁰ Mustafa Kılıç, **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Binnur Yeşilyaprak (ed.), Ankara: Pegem A Yay., 2003, s. 143.

²⁴¹ Lewis Wolpert, **İnanılmaz İnanmak**, Füsün Elioğlu (çev.), İstanbul: Güler Yay., 2011, s. 62.

Wolpert bu söylemiyle inanışların oluşmasında ve gelişmesinde çocuğun tecrübesinden ziyade çevre etkenine dikkat çekmektedir.

Çocuk, ruhsal yapısı itibariyle inanmaya çok yatkın ve hazır olduğundan, kendisine din ile ilgili öğretilenlerin veya duyduklarının kolayca tesiri altında kalarak onlara hemen inanmaktadır. Bu nedenle çocuğun dini inancının uyandırılması ve geliştirilmesinde çevrenin çok önemli katkısının var olduğu bilimsel bir kabuldür.²⁴²

Çevre çocuğu etkileme derecesi bakımından yakın ve uzak çevresi olarak gruplara ayrılabilir. Ancak bir bütün halinde düşünüldüğünde onu etkileyen çevre, başta anne-babası, ailenin öteki büyükleri, kardeşleri, oyun ve okul arkadaşları, öğretmeni, okulu, komşuları, cami, okuduğu kitap, dergi, gazete, izlediği televizyon programları, gördüğü filmler, dinlediği radyo programları, mahalle, köy, kasaba, şehir hayatı ve benzerlerinden oluşmaktadır. Çocuğun çevresi arasında gün geçtikçe daha çok bireyin hayatına giren bilgisayar ve bilgisayarın açtığı geniş dünyanın rolünü de unutmamak gerekmektedir.²⁴³ Çocuk oralarda gördüğü, duyduğu, öğrendiği, tecrübe ettiği, izlediği ve buna benzer ne varsa hepsini algılamaktadır. Çocuk dini inancını çevresinin kendine verdiği şekilde algılamakta, kendi ruhsal güçleriyle geliştirmeye çalışmaktadır.²⁴⁴ O nedenle çocuğun dini inancı görünüşte yakın çevresinin inancına çok benzemektedir.²⁴⁵

Çocuk, çevresel etkilerden gerçek dini inanç unsurlarını öğrenebildiği gibi yanlış inanç ve uygulamaları da kültürel öğeler adı altında öğrenebilmektedir. Öğrendiklerinin kimisini kendi araştırmaları, kimisini eğitim-öğretim süreci içerisinde, kimisini aklına ve mantığına oturtamama gerekçesi ile değiştirebilmekte, kimilerini de pekiştirerek sürdürebilmektedir.

---

²⁴² Kerim Yavuz, **Çocuk ve Din**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay., 1994, s. 156-159.

²⁴³ Talip Atalay, **İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)**, İstanbul: DEM Yay., 2005, s. 82.

²⁴⁴ Yavuz, **a.g.e.**, s.156-159.

²⁴⁵ Yavuz, **a.g.e.**, s. 117.

Öğrencinin çevresi içerisinde dini inanç ve tutumlarını belirleyen çeşitli unsurlardan bahsettikten sonra, bu inanç ve tutumlar arasında kendine yer bulmuş batıl inançların daha çok hangi kaynaktan öğrenildiğine dair araştırma bulgularına yer verilecektir.

Öğrencilerin, batıl inanç aktarımında bulunan kaynaklardan batıl inanç öğrenme düzeylerini bir arada gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 22: Öğrencilerin batıl inançları öğrenme kaynaklarına göre frekans dağılımı

Öğrenme Kaynağı		Hiçbirini	Bir kısmını	Çoğunu	Hepsini
1- Aile	N	135	262	227	121
	%	18,1	35,2	30,5	16,2
2- Akraba	N	226	396	110	13
	%	30,3	53,2	14,8	1,7
3- Arkadaş	N	280	371	84	10
	%	37,6	49,8	11,2	1,4
4- Medya/TV	N	348	255	112	30
	%	46,7	34,2	15,0	4,0
5- Kitap	N	458	189	85	13
	%	61,5	25,4	11,4	1,7
6- Öğretmen	N	716	6	17	6
	%	96,1	0,8	2,3	0,8
X ² =1516		Sd=15	p=0,000	p<0,001	

Tablo 22’de öğrencilerin, inandıkları batıl inançların ne kadarını verilen kaynaklardan öğrendiklerini toplu halde gösteren sayısal ve yüzdesel bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgulara göre öğrendikleri batıl inançların hiçbirini verilen kaynaklardan öğrenmediklerini belirten öğrencilerin oransal dağılımı en yüksekten en düşüğe doğru şu şekilde gerçekleşmektedir: Öğrencilerin % 96,1’i öğretmenlerinden, % 61,5’i okuduğu kitaplardan, % 46,7’si medya organlarından, % 37,6’sı arkadaş çevrelerinden, % 30,3’ü akrabalarından ve % 18,1’i de ailelerinden hiçbir şekilde batıl inanç öğrenmediklerini belirtmektedir.

Öğrendiği batıl inançların bir kısmını verilen kaynaklardan öğrendiğini ifade eden öğrencilerin oransal dağılımı ise yüksekten düşüğe doğru şu şekilde olmaktadır: Öğrenciler öğrendikleri batıl inançların bir kısmını % 53,2 oranında akrabalarından, % 49,8 oranında arkadaşlarından, % 35,2 oranında ailelerinden, % 34,2 oranında medya organlarından, % 25,4 oranında okuduğu kitaplardan, % 0,8 oranında öğretmenlerinden öğrendiklerini belirtmektedir.

Öğrencilerin öğrendiği batıl inançların çoğunu öğrendiği kaynaklara oransal dağılımı da şu şekilde olmaktadır: Öğrenciler öğrendikleri batıl inançların çoğunu % 30,5 oranında ailelerinden, % 15 oranında medya organlarından, % 14,8 oranında akrabalarından, % 11,4 oranında okuduğu kitaplardan, % 11,2 oranında arkadaşlarından, % 2,3 oranında öğretmenlerinden öğrendiklerini belirtmektedir.

Öğrencilerin öğrendiği batıl inançların hepsini öğrendiklerini ifade ettikleri kaynaklara oransal dağılımları da şu şekilde olmaktadır: Öğrenciler öğrendikleri batıl inançların hepsini % 16,2 oranında ailelerinden, % 4 oranında medya organlarından, % 1,7 oranında okuduğu kitaplardan ve akrabalarından, % 1,4 oranında arkadaşlarından, % 0,8 oranında öğretmenlerinden öğrendiklerini belirtmektedir.

Yapılan ki-kare testi sonucunda, öğrenme kaynaklarına göre öğrencilerin batıl inançları öğrenme düzeylerinde önemli bir farklılaşma görülmektedir.

Öğrencilerin batıl inançları öğrendiği kaynaklardan öğrenme düzeylerine göre dağılımlarında, çoğunu ve hepsini bahsedilen kaynaklardan öğrendiğini ifade eden öğrenciler bir arada değerlendirilebilir. Bu durumda öğrencilerin batıl inançları en fazla öğrendiği kaynak olarak ilk sırayı (% 46,7 ile) “aile” almaktadır. Aileyi, (% 19 ile) “medya organları”, (% 16,5 ile) “akrabalar”, (% 13,1 ile) “okunan kitaplar”, (% 12,6 ile) “arkadaş çevresi” ve (% 0,8 ile) “öğretmen” izlemektedir. Dolayısıyla araştırma bulgularına göre öğrencilerin batıl inançları en fazla aileden en az ise öğretmenlerden öğrendiği söylenebilmektedir.

Yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin, Cebeci (2005) tarafından 11-15 yaş grubundaki ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada²⁴⁶ öğrencilerin, % 55,7’sinin doğru yanlış kararlarında annesinin, % 28,1’i babasının, % 4,9’u arkadaşının, % 4,8’i Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin, % 3’ü büyük kardeşlerinin, % 2,4’ü Komşu, dede, babaanne, kuzen, akraba gibi yakınlarının, % 1,1’i de diğer öğretmenlerinin etkili olduğunu belirtmiştir.

---

²⁴⁶ Aylin Cebeci, İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi Ve Öğretimi, (Yüksek Lisans Tezi, UÜ. SBE., 2005), s. 57.

Genel olarak yaşları 12-20 arasında değişkenlik gösteren ve ilköğretimin orta kısmında öğrenim gören ve % 90'ı 12-14 yaş grubundaki öğrencilerden oluşan bir gruba uygulanan araştırmada²⁴⁷ ise öğrencilerin doğru yanlış konusunda güvendiği kaynakların başında % 78,7 ile aile gelmiştir. Bunu % 7,4 ile öğretmen, % 5,5 ile arkadaş, % 3,5 ile ders kitapları, % 2,1 ile din adamları, % 1 ile de televizyon takip etmiştir.

Yılmaz (2006) kadınlarla yaptığı mülakatta kadınlara; “hurafeleri nereden öğrendiniz?” sorusu yöneltmiştir. Kadınların %47,5'i ilk sırada anne, büyükanne, kayınvalide derken, % 20'si ikinci sırada akrabaları, % 17,5'i de komşuları kaynak olarak göstermiştir.²⁴⁸

Araştırmamızda elde edilen bulgular ve yapılmış çalışmalarda varılan sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde çocuğun batıl inançlarının oluşmasında ailenin önemi ön plana çıkmaktadır. Aile çocuğun doğumundan yetişkinliğine kadar en çok güvendiği kurumlar arasında ilk sırayı teşkil etmektedir. Bu da ailede öğrenilen yanlış bilgilerin ve tutumların öğrencilerin daha az güvendiği kurumlar arasında yer alan okul ve öğretmenler tarafından değiştirilmesini güçleştirmektedir.

C. ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL NİTELİKLERİNE GÖRE BATIL İNANÇ DÜZEYLERİ

Araştırmanın bu başlığı altında ankete katılan öğrencilerin kişisel nitelikleri arasında yer alan değişkenlerden öğrenim gördükleri okullara, cinsiyetlerine, ailelerinin gelir durumuna, çoğunlukla yaşadığı yerleşim yerine, annelerinin ve babalarının öğrenim durumuna ve aile büyükleriyle görüşme sıklığına göre öntestteki batıl inanç düzeyleri arasında önemli farklılık olup oluşmadığına değinilmekte ve kurulan hipotezler sınanmaktadır. Bununla beraber öğrencilerin yine kişisel niteliklerine göre öntest ve sontest batıl inanç düzeyleri karşılaştırılarak DKAB dersinin batıl inançlar üzerindeki etkisi tartışılmaktadır.

---

²⁴⁷ Hüseyin Emin Öztürk, Çocuğun Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi, **(Doktora Tezi, SAKÜ. SBE., 1999)**, s. 96.

²⁴⁸ Fatma Yılmaz, “Kadınlar Arasındaki Hurafeler ve İslam'ın Hurafelere Bakışı”, **Diyanet İlmi Dergi**, 2006, c. 42, S. 1, s. 30.

Öğrencilerin kişisel niteliklerine ve batıl inançları öğrendikleri kaynaklara göre batıl inanç düzeyleri ile ilgili araştırma bulgularına ait tablo bulguları yorumlanırken iki sonuç üzerinde durulmuştur. Bu sonuçlardan:

“Sonuç-1” ile ifade edilecek hususlar, kurulan hipotezlerin sınanmasına yönelik olacaktır. Yani öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre (batıl inançları aileden, arkadaştan, medyadan öğrenme vb.) öntest batıl inanç puan ortalaması arasında önemli bir fark olup olmadığı belirlenecektir. Bunun yanında “Sonuç-1”de sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığına da bakılacaktır.

“Sonuç-2”de ise öğrencilerin öntestteki ve sontestteki batıl inanç puan ortalamaları arasında önemli bir fark olup olmadığına bakılacaktır. Yani DKAB dersinde batıl inançlarla ilgili konu işlenmeden önceki (öntestteki) batıl inanç puan ortalamaları ile DKAB dersinde batıl inançlarla ilgili konu işlendikten sonraki (Sontestteki) batıl inanç puan ortalamaları karşılaştırılacaktır. DKAB dersinin öğrencilerin batıl inançlarında herhangi bir farklılaşma meydana getirip getirmediği incelenecektir.

1. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Ankete katılan öğrencilerin hangi okullardan seçildikleri, okullara göre öğrenci dağılımı, öntest-sontest puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 23: Öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Okullar	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- 75. Yıl İO	55	34,13	8,890	55	30,29	8,997	108	2,249	0,027
2- Belediye İO	93	29,35	8,352	93	28,09	8,554	184	1,024	0,307
3- Gazi İO	71	34,17	8,898	71	30,49	8,594	140	2,504	0,013
4- Alparslan İO	123	31,05	8,653	123	29,06	8,293	244	1,843	0,067
5- Ticaret ve Sanayi İO	91	33,21	8,981	91	30,00	8,949	180	2,414	0,017
6- 23 Nisan İO	124	31,44	9,296	124	30,93	11,923	246	0,374	0,709
7- İlyasköy Türk-İş İO	51	31,08	10,262	51	26,84	8,031	100	2,321	0,022
8- Subaşı İO	70	32,37	9,999	70	28,00	6,554	138	3,059	0,003
9- Çatalarmut İO	67	32,87	8,660	67	27,79	7,761	132	3,572	0,000
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=8/736	F=2,469	p=0,012	Sd=8/736	F=1,927	p=0,053			
Tukey	Gazi İO-Belediye İO								

Tablo 23'te okullara göre öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına Anova testiyle bakılmıştır.

Anova testi sonuçlarına göre öntest uygulamasında öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları 75. Yıl İlköğretim Okulunda ($\bar{X}$ =34,13), Belediye İO ($\bar{X}$ =29,35), Gazi İO ($\bar{X}$ =34,17), Alparslan İO ($\bar{X}$ =31,05), Ticaret ve Sanayi İO ($\bar{X}$ =33,21), 23 Nisan İO ($\bar{X}$ =31,44), İlyasköy Türk-İş İO ($\bar{X}$ =31,08), Subaşı İO ($\bar{X}$ =32,37), Çatalarmut İO ($\bar{X}$ =32,87) olarak tespit edilmiştir.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları 75. Yıl İlköğretim Okulunda ($\bar{X}$ =30,29), Belediye İO ($\bar{X}$ =28,09), Gazi İO ($\bar{X}$ =30,49), Alparslan İO ($\bar{X}$ =29,06), Ticaret ve Sanayi İO ($\bar{X}$ =30,00), 23 Nisan İO ($\bar{X}$ =30,93), İlyasköy Türk-İş İO ($\bar{X}$ =26,84), Subaşı İO ($\bar{X}$ =28,00), Çatalarmut İO ($\bar{X}$ =27,79) olarak bulunmuştur.

Sonuç-1

Okullara göre öntest batıl inanç puan ortalamaları arasında ($p<0,05$) düzeyinde önemli bir fark görülmüştür. Farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunu görmek için çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tukey çoklu

karşılaştırma testine göre Gazi İO ile Belediye İO öntest puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülmüştür.

Sontest uygulamasında ise okullara göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunmuştur. Sontest puanları arasındaki farkın önemsiz bulunması DKAB dersinde batıl inançlarla ilgili konunun işlenmiş olmasından ileri gelebilir.

Bu sonuçlara göre örnekleme dâhil edilen okullardaki öğrencilerin batıl inanç yönünden birbirlerinden pek de farklılık göstermedikleri, batıl inanışların puan ortalamaları açısından kısmi farklılıklar gözükse de, uygulama yapılan tüm okullarda benzer şekilde görüldüğü söylenebilmektedir.

Gazi İlköğretim Okulu'nda okuyan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ile Belediye ilköğretim okulunda okuyan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarının anlamlı bir şekilde farklılık arz etmesinde kültürel çevrenin etkili olduğu düşünülmektedir. Gazi İlköğretim Okulu hem kenar mahalle okulu oluşu nedeniyle hem de kültürel çevre olarak eğitim ve sosyoekonomik düzeyi daha düşük ailelerin öğrencilerinden oluşması nedeniyle Belediye İlköğretim Okulundan farklılık arz etmektedir. Buna karşılık Belediye İlköğretim Okulu ise ilçenin en işlek caddelerinden 100. Yıl bulvarı üzerinde bulunması ve daha çok memur kesimin ikamet ettiği, eğitim ve sosyoekonomik düzeyi Gazi İlköğretim Okuluna göre daha yüksek ailelerin öğrencilerinden teşekkül etmektedir.

Bu nedenle Gazi İlköğretim Okulu ile Belediye İlköğretim Okulu öğrencilerinin batıl inanç puanları arasında anlamlı fark oluşmasında Gazi İlköğretim Okulunun kenar mahalle okulu olması, öğrenci potansiyeli olarak daha çok kırsal kesimden göç yoluyla kente yerleşen ailelerin çocuklarından oluştuğu ve batıl inançlara inanma düzeylerinin yüksekliğinin bu gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç-2

Okulların öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farkın önemine t-testi ile bakılmıştır. Yapılan t-testi sonucunda 75. Yıl, Gazi, Ticaret ve Sanayi, İlyasköy Türk-İş İlköğretim Okullarının öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,05$) düzeyinde önemli bulunurken; Subaşı İlköğretim okulunun öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,01$) düzeyinde, Çatalarmut İlköğretim Okulunun batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ise ($p<0,001$) düzeyinde önemli bulunmuştur. Ancak t-testi sonuçlarına göre Belediye, Alparslan ve 23 Nisan İlköğretim Okullarının öntest ve sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

Bu sonuçlara göre 75. Yıl, Gazi, Ticaret ve Sanayi, İlyasköy Türk-İş, Subaşı ve Çatalarmut İlköğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerde DKAB dersi, Batıl İnançlara inanma düzeyleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bu okullarda “Toplumda Yaygın Görülen Bazı Batıl İnançlar” konusu işlendikten sonra yapılan sontest sonuçlarındaki batıl inanç puan ortalamaları, öntest sonuçlarındaki batıl inanç puan ortalamalarına göre istatistiksel olarak önemli ölçüde azalmıştır.

Belediye, Alparslan ve 23 Nisan İlköğretim Okullarında yapılan öntest ve sontest uygulamalarındaki batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farkta kısmi bir azalma söz konusu olsa da istatistiksel olarak önemli bulunmamıştır.

Bu okulların merkezi okullar olması nedeniyle gelir düzeyi yüksek ailelerin öğrencilerinden oluştuğu düşünülmekte, öğrencilerin gerek ailelerinden kaynaklı, gerek öğretmenlerinden kaynaklı gerekse bireysel ilgilerinden kaynaklı bir önyargıya sahip oldukları düşünülmektedir. Ayrıca hangi öğretmenin hangi öğretim yöntem ve tekniklerini kullandığı bilinmemektedir. Farklılığın istatistiksel olarak önemli görülmeişinin nedenleri arasında uygulanan yöntem ve tekniklerin de olabileceği düşünülmektedir.

2. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyete göre sayıları, öntest-sontest puan ortalamaları, standart sapmaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 24: Öğrencilerin cinsiyetlerine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Cinsiyet	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Erkek	352	31,77	9,146	367	29,25	9,343	717	3,652	0,000
2- Kız	393	32,17	9,118	378	29,20	8,743	769	4,609	0,000
Sonuç-1	Sd=743 t=0,586 p=0,55			Sd=743 t=0,083 p=0,93					

Tablo 24’te görüldüğü gibi, erkek öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{x}=31,77$); kız öğrencilerin ise ($\bar{x}=32,17$) olarak bulunmuştur. Sontest verilerine göre de erkek öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{x}=29,25$); kız öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları da ($\bar{x}=29,20$) olarak bulunmuştur.

Sonuç-1

Cinsiyete göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farkın önemli olup olmadığına t-testi ile bakılmıştır. Tablodaki verilere bakıldığında her ne kadar kızların batıl inanç puan ortalamalarının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülse de cinsiyet faktörü açısından inanç ve tutumlar değerlendirildiğinde öntest sonuçlarına göre kız ve erkek öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunmuştur. Aynı durum sontest sonuçlarında da görülmektedir.

Tablodan elde edilen bu sonuçlara göre “*kız öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi erkek öğrencilere göre daha yüksektir*” şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.

Hipotezin doğrulanmayışında, öğrencilerin mevcut yaşları itibarıyla çocukluktan ergenliğe yeni girmiş ve cinsiyetlerinin karakterize özelliklerini ve inançsal yansımalarını tam olarak şekillendirememiş olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü ergenliğin sonlarında gencin yaşadığı şüphe ve kararsızlıklar yatışmaya

başlamakta, gencin zihnî ve duygusal olgunluğa ulaşması sonucunda da, inanç konusundaki net tutumu ortaya çıkmaktadır.²⁴⁹

Hipotez kurulurken inanç ve tutumlarda kadınlarla erkekler arasında yaratılış bakımından farklılık olduğu, kadınların merak düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu düşünülmüş, ülkemiz şartlarında kadının toplumdaki aktivitesi ve eğitim faktörü de dikkate alınarak önermeler bu şekilde oluşturulmuştur. Bu düşüncenin oluşmasında ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalar da pay sahibidir.

Gerek ülkemizde gerekse batılı ülkelerde batıl inanç cinsiyet ilişkisini tespit etmeye yönelik çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalarda kadınların batıl inançlara daha eğilimli oldukları tespit veya iddia edilmiştir²⁵⁰. Ancak yapılan araştırmalar genellikle lise çağında veya yetişkin bireyler üzerinde yapıldığı için ilköğretim düzeyindeki öğrencilere genelleme yapılabilecek nitelikte görülmemektedir.

Çobanoğlu (2006) çalışmasında fal baktıran kadınların oranının erkeklerden daha yüksek olduğunu, fal baktırmayan erkeklerin sayısının da kadınların yaklaşık iki katı olduğunu tespit etmiştir.²⁵¹ Yine aynı çalışmada yaygın hurafelerin erkeklere göre daha çok kadınların ilgisini çektiğine yönelik bulgular elde etmiştir.²⁵²

Güngör (2005) de araştırmasında fal baktırmaya gidenlerin yüzde 76'sının kadın; yüzde 24'ünün erkek olduğunu belirtmiştir.²⁵³

Arslan (2002) batıl inanışların popüler olarak uygulanan yönü olan popüler dindarlığın, kadınlarda erkeklerden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.²⁵⁴ Yine Arslan bir başka

---

²⁴⁹ Baksen Özdemir, “13-20 Yaşları Arasında Dini Gelişim ve Eğitimi (James W. Fowler’ın İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma)”, (**Yüksek Lisans Tezi, MÜ. SBE., İstanbul: 2008**), s. 31.

²⁵⁰ Emin Köktaş, **Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği**, İstanbul: İşaret Yay., 1993, s. 105; Gustav Mensching, **Dini Sosyoloji**, Mehmet Aydın (çev.), Konya: Tekin Kitabevi Yay., 1994, s. 140; Galip Atasağun, “Ziyaret Fenomeni”, **SÜ. İFD.**, 2006, S. 21, s. 51.

²⁵¹ Çobanoğlu, **a.g.t.**, s. 65.

²⁵² Çobanoğlu, **a.g.t.**, s. 96.

²⁵³ Güngör, **a.g.m.**, s. 183-184.

çalışmasında (2004) halkın batıl inanç kaygı düzeylerinin cinsiyete göre değişip değişmediğini incelemiştir. Bu çalışmasında kadınların batıl inanç kaygı düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir.²⁵⁵

Ögenler ve Yapıcı (2012) Mersin Üniversitesi'ne bağlı Tıp Fakültesi ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu'nda eğitim gören birinci sınıf öğrencilerine yapılan bir ankette öğrencilerin batıl inanışları cinsiyet faktörüne göre karşılaştırıldığında; burcunun özelliğini bilenlerin daha çok kızlar (%69,9) korktuğu şey başıma gelmesin diye tahtaya vururum diyenlerin daha çok kızlar (%76,3) nazar boncuğu olanların daha çok kızlar (%79,7) ve uğur için yaptığı davranışların kendilerini şanssızlıklara, hastalıklara, kötü habere karşı koruduğunu belirtenlerin de daha çok kızlar (%56,4) olduğunu aktarmaktadır.²⁵⁶

Batıda yapılan çalışmalarda da kadınların batıl inançlar ve olağanüstü olaylara inanma eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu gösteren bulgular elde edilmiştir. Köse ve Ayten (2009) New York'ta 132 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada “tahtaya vurmanın uğur, merdiven altından geçmenin uğursuzluk getireceğine” kadınların erkeklere oranla daha fazla inanma eğilimi gösterdiklerini aktarmıştır.²⁵⁷

Arslan (2004) da çalışmasında batıdaki araştırmacılardan alıntılar yaparak, batıl inanç eğilimi ile cinsiyet farklılıkları arasında muhtemel bir ilişkinin varlığını gösterdiğini belirtmektedir.²⁵⁸

Kadınlarda batıl, paranormal²⁵⁹ ya da popüler inançların yüksek olmasına araştırmacılar tarafından çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Blackmore bunun sebebini, erkeklere oranla

---

²⁵⁴ Mustafa Arslan, “Dinsel Boyutluluğun Sosyolojik Bağlamı: Faktör Analitik Bir Çalışma”, **Dinbilimleri AAD**, c. 2, S. 4, 2002, s. 175.

²⁵⁵ Arslan, **a.g.m.**, (2004), s. 20-21.

²⁵⁶ Oya Ögenler, Gülçin Yapıcı, “Bir Grup Üniversite Öğrencisinin Batıl İnanışlar ve Hastalıklara Karşı Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi”, **Cumhuriyet Tıp Dergisi**, c. 34, S. 1, 2012, s. 3.

²⁵⁷ Köse ve Ayten, **a.g.m.**, s. 62.

²⁵⁸ Bkz. Arslan, **a.g.m.**, (2004), s. 13.

kadınların daha fazla hayalci, düş gücü yüksek bir yaşam anlayışına sahip olmalarıyla açıklamaktadır.²⁶⁰ Patai ise batıl inançların kadınlarda daha fazla görülmesinin nedenini, erkeklerin daha bir önde sayıldığı resmi biçim ve ibadet törenlerinden kadının neredeyse tümünden hariç tutulmasından kaynaklandığını düşünmekte ve bu nedenle kadınların kendi dini pratiklerini halk tipi özelliklerle karışık halde geliştirip sürdürdüğünü düşünmektedir.²⁶¹

Arslan (2004) da kadınların batıl inanç eğilimine daha fazla sahip olmalarını, başkalarının telkinine kolay gelmeleri, hayal güçlerinin yüksek olması sebebiyle olağan üstü olaylara daha çok eğilim göstermeleri, eğitim seviyelerinin düşüklüğü gibi, bireysel/biyolojik özellikler ve toplumdaki kadın-erkek rol dağılımı da dâhil bir takım sosyokültürel etkenlerden kaynaklandığını düşünmektedir.²⁶²

Yılmaz (2006) ise hurafelere inanan bir grup kadına, kadınlar niçin hurafelere inanıyorlar sorusunu yöneltmiş kendi ifadeleriyle neden hurafeler inandıklarını ortaya koymuştur. Yılmaz'ın yaptığı mülakat sonunda kadınların % 32,5'i eğitimleri ihmal edildiğinden, % 17,5'i akılları az, saf, aciz olduklarından, % 15'i vakitleri boş olduğundan, % 10'u dedikodu ve meraktan, % 7,5'i de duygusal yapıda olduklarından hurafelere inandıklarını ifade etmiştir.²⁶³

Sonuç-2

Cinsiyete göre öntest-sontest batıl inanç puan ortalamalarının farkına bakıldığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde batıl inanç konusunun işlenmesinin hem kız hem de erkek öğrenciler üzerinde ($p<0,001$) düzeyinde önemli etkilerinin olduğu görülmüştür.

---

²⁵⁹ Paranormal: “rutin, normal bilinen ve tanınan kanunlar ve doğal güçlerin dışında ya da ötesinde olan ve bunlarla açıklanamayan” anlamına gelmektedir. Detaylı Bilgi için Bkz. Mustafa Arslan, “Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, **İNÜ. İFD.**, c. 1, S. 2, 2010, ss. 23-40.

²⁶⁰ Akt. Arslan, **a.g.m.**, (2004), s. 13.

²⁶¹ Raphael Patai, Halk İslamı, Mustafa Arslan (çev.), **Dinbilimleri AAD**, c. 2, S. 3, 2002, ss. 235-239.

²⁶² Arslan, **a.g.m.**, (2004), s. 26.

²⁶³ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 31.

Bu sonuçlara göre DKAB dersinin öğrencilerin batıl inançlarını azaltmada önemli etkilerinin olduğu söylenebilmektedir. Yani öğrenciler DKAB dersinde batıl inançlar konusu işlendikten sonra daha önceden inandıkları bazı batıl inanç unsurlarına inanmaktan vazgeçme eğilimi göstermişlerdir. Bu eğilim kız öğrencilerde de erkek öğrencilerde de belirgin bir şekilde görülmektedir. Buradan DKAB dersinin toplumdaki batıl inançları azaltmada önemli bir etken olduğu sonucu da çıkarılabilmektedir.

3. Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Durumuna Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Ankete katılan öğrencilerin gelirlere göre gruplanması, bu gelir grupları göre öntest-sontest puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 25: Öğrencilerin ailelerinin gelir durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Maddi Durum	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- (0-300 TL)	53	33,04	10,077	49	31,96	10,104	100	0,539	0,591
2- (301-850 TL)	213	32,43	8,857	179	30,02	9,157	390	2,643	0,009
3- (851-1500 TL)	251	32,32	9,736	261	28,38	8,019	510	5,001	0,000
4- (1501-2000 TL)	132	30,90	8,798	151	28,29	8,208	281	2,581	0,010
5- (2001+ TL)	96	31,00	7,854	105	30,04	11,290	199	0,695	0,488
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=4/740	F=1,130	p=0,341	Sd=4/740	F=2,670	p=0,031			
LSD					1-3,4				

Tablo 25'te öğrencilerin ailelerinin maddi durumuna göre batıl inanç puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Öntest uygulamasında ailesinin maddi durumunun 0-300 TL arasında olduğunu belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =31,96) iken, 301-850 TL arasında olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =30,02), 851-1500 TL arasında olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =28,38), 1501-2000 TL arasında olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =28,29), 2001 TL ve üzeri olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =30,04) olarak bulunmuştur.

Sontest uygulamasında ise ailesinin maddi durumunun 0-300 TL arasında olduğunu belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =33,04) iken 301-850 TL arasında olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,43), 851-1500 TL arasında olduğunu belirten

öğrencilerin ($\bar{X}=32,32$), 1501-2000 TL arasında olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}=30,90$), 2001 TL ve üzeri olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}=31,00$) olarak bulunmuştur.

Sonuç-1

Öğrencilerin ailelerinin maddi durumuna göre batıl inanç puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına Anova testiyle bakılmıştır. Öntestte, batıl inanç puan ortalamaları arasında ($p>0,05$) düzeyinde önemli bir fark görülmemiştir.

Elde edilen bu bulgulara göre ***“Maddi durumu düşük olan öğrencilerdeki batıl inançlara inanma düzeyi maddi durumu yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir.”*** şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.

Hipotez oluşturulurken batıl inanç, hurafe, paranormal inanç, dini tutum ve dindarlık üzerine yapılmış çalışmalar incelenmiş ve düşük gelir düzeyine sahip deneklerin, orta ve üst gelir düzeyine sahip deneklere göre daha yüksek dini tutum puan ortalamalarına sahip oldukları²⁶⁴ bununla beraber çeşitli türbe, taş, ağaç vb. yerleri ziyarete yönelen insan tipolojisinde düşük gelir düzeylerine mensup kişilerin ağırlıklı olarak bulunduğu²⁶⁵ buralara gidenlerin zenginlik, ev, araba sahibi gibi maddi isteklerinin olduğu²⁶⁶ görülmüştür.

Netice itibariyle bu sonuçlardan hareketle ailenin ekonomik durumunun öğrencilerin batıl inanç ve tutumları üzerinde etkili olduğu savunulamamaktadır. Sonuçların istatistiksel olarak önemsiz çıkması ailesinin maddi durumuna dair öğrencinin net bilgisinin olmayışından kaynaklanmış olabilir. Nitekim sontest uygulamasında işaretlenen maddi durum belirten düzeyler arasındaki sayısal farklılaşma da bunu destekler niteliktedir. Ayrıca öğrenciler, ailelerinin maddi durumunu farklı yansıtmış

---

²⁶⁴ Bkz. Köktaş, **a.g.e.**, s. 79; İhsan Çapcıoğlu, “Sosyo-Politik Tutumlar ve Dindarlık: İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Bir Alan Araştırması”, **FÜ. İFD.**, c. 14, S. 1, 2009, s. 175-176.

²⁶⁵ Ünver Günay, vd., **“Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması (Kayseri Örneği)”**, Kayseri, 2001, s. 92-93.

²⁶⁶ Atasagun, **a.g.m.**, s. 51-53.

veya farklı algılamış olabilir. Bu durum sonuçlar üzerinde yargıda bulunmayı güçleştirdiği gibi yanıltıcı da olabilir.

O nedenle bu konuda kesin bir yargıya varabilmek için benzer araştırmaların değişik gruplar üzerinde uygulanmasına ve değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sontest uygulamasında anlamlı bir fark var olup olmadığına bakıldığında ailelerin maddi durumuna göre batıl inanç puan ortalamalar arasındaki fark ($p<0,05$) düzeyinde önemli bulunmuştur. Ancak sontest uygulaması DKAB dersinde “Toplumda Yaygın Olarak Görülen Bazı Batıl İnançlar” konusu işlendikten sonra uygulandığı için, hipotez açısından değerlendirmeye tabi tutulmamaktadır. Çünkü sontest sonuçları öğrencilerin eğitim faktörüyle değişime uğramış batıl inanç puanlarına göre şekillenmektedir.

Sontest sonuçlarına göre öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarıyla ailelerinin maddi durumu arasında oluşan anlamlı farklılık DKAB dersinin etkisi açısından (Sonuç 2’de) değerlendirilmektedir.

Tespit edilen farklılaşmanın hangi gruplar arasında önemli olduğunu görmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe, Tukey ve LSD testi yapılmıştır. Scheffe ve Tukey bu farkı önemli göstermezken; LSD ailelerinin aylık geliri 0-300 TL olan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ile 851-1500 TL ve 1501-2000 TL gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının batıl inanç puan ortalamaları arasında önemli bir fark olduğunu göstermiştir.

Sonuç-2

Ailelerinin maddi durumuna göre öğrencilerin öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakılmıştır. Yapılan t-testi sonuçlarına göre aylık geliri 0-300 TL ile 2001 TL ve üzeri olan ailelerin çocuklarının öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunurken, 301-850 TL aylık gelire sahip olan ailelerin çocuklarının öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,01$) düzeyinde önemli bulunmuştur. 851-1500 TL

gelire sahip ailelerin çocuklarının öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,001$) düzeyinde, ailelerinin aylık geliri 1501-2000 TL arasında olan öğrencilerin öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark da ($p<0,05$) düzeyinde önemli bulunmuştur.

Bu bulgular ışığında DKAB dersinin maddi durumu düşük ve yüksek olan ailelerin öğrencileri üzerinde batıl inançları azaltmada istatistiksel olarak önemli bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle DKAB dersi mevcut batıl inançları azaltma hususunda en çok maddi durumu orta düzeydeki öğrenciler üzerinde etkili olurken yüksek ve düşük düzeyindeki öğrenciler üzerinde önemli bir etki göstermemiştir.

Oysa DKAB dersinin daha önce de (sonuç 1’de) ifade edildiği üzere öntestte görülmeyen bu farklılaşmayı koruması beklenirdi. Diğer bir ifadeyle DKAB dersi ile öğrenci daha önceden inandığı inançların veya sahip olduğu tutumların bazılarının yanlış olduğunu öğrenecek ve bunu değiştirme eğiliminde olması, böylelikle de batıl inanç puan ortalamalarının düşmesi beklenirdi. Ancak sonuç o şekilde gerçekleşmemiş, DKAB dersi maddi durumu düşük ve yüksek öğrencilerde beklenen etkiyi göstermemiştir.

Sonucun bu şekilde çıkmasında öğrenciden veya çevreden kaynaklanan pek çok sebep etkili olabilir. Maddi durumu düşük ailelerin çocukları ekonomik yetersizliklerden ötürü kendilerini derse verememiş ve bu nedenle de derste işlenenleri inanç ve tutum düzeyine yansıtamamış olabilir. Maddi durumu yüksek ailelerin çocuklarının da okuldan beklentilerinin olmaması, ailelerinin gelir düzeylerinin sürekli mevcut düzeyde devam edeceğini düşünmeleri ve şımarıklık yaparak derse yeterince ilgi göstermemiş olmaları öğretilenleri inanç ve tutum olarak yansıtamamasına neden olmuş olabilir. Yine maddi durumu düşük ve yüksek ailelerde ve aile çevrelerinde çocuğun üzerinde daha fazla etki bırakacak kişilerin varlığı da DKAB dersinin etkisini bu gruplar üzerinde düşürmüş olabilir. Ancak bu bulgulara göre kesin bir yargıya varmak mümkün gözükmemektedir. O nedenle konu üzerinde detaylı bir çalışma yapılmasına gerek duyulmaktadır.

4. Öğrencilerin Çoğunlukla Yaşadığı Yerleşim Yerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dağılımı, öntest-sontest puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 26: Öğrencilerin çoğunlukla yaşadığı yerleşim yerine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Yaşanılan Yer	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Köy	54	33,63	8,749	55	31,80	11,817	107	0,917	0,361
2- Kasaba	4	30,00	10,066	4	31,00	9,933	6	0,141	0,892
3- İlçe	48	32,31	9,402	39	29,51	8,802	85	1,421	0,159
4- Şehir	639	31,83	9,139	647	28,98	8,760	1284	5,708	0,000
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=3/741	F=0,730	p=0,534	Sd=3/741	F=1,719	p=0,162			

Tablo 26’da görüldüğü gibi öntest uygulamasında çoğunlukla köyde yaşadığını belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =33,63), çoğunlukla kasabada yaşadığını belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =30,00), çoğunlukla ilçede yaşadığını belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,31), çoğunlukla şehirde yaşadığını belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =31,83) olarak bulunmuştur.

Sontest uygulamasında ise çoğunlukla köyde yaşadığını belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =31,80), çoğunlukla kasabada yaşadığını belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,00), çoğunlukla ilçede yaşadığını belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,51), çoğunlukla şehirde yaşadığını belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =28,98) olarak bulunmuştur.

Sonuç-1

Öğrencilerin çoğunlukla yaşadığı yerleşim yerine göre batıl inanç puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına Anova testiyle bakılmıştır. Hem öntest batıl inanç puan ortalamaları arasında hem de sontest batıl inanç puan ortalamaları arasında ($p>0,05$) düzeyinde önemli bir fark görülmemiştir.

Bu sonuçlara göre “*Hayatının çoğunu köy ve kasabalarda geçiren öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi hayatının çoğunu şehirlerde geçiren öğrencilere göre daha yüksektir.*” şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde, öğrencilerin çoğunlukla yaşadığı yerleşim yerine göre batıl inanç puan ortalamaları arasında önemli farklılıkların bulunmayışı köyde yaşayan ile kasabada, ilçede veya şehirde yaşayanın batıl inançlarının genel olarak benzeşik olduğu sonucunu doğurmaktadır. Buna göre, batıl inanç ve uygulamaların, köy, kasaba, ilçe, şehir fark etmeksizin toplumun her kesiminden insanların ilgisini çektiği söylenebilir. Ancak kırsal kesimde öğrencilerin aile büyükleri açısından eğitim düzeyinin düşük olduğu²⁶⁷ da dikkate alınarak öğrencilerin çoğunlukla köyde yaşayanlarında batıl inanç düzeyinin daha yüksek olacağı düşünülmüştür.

Bu düşünceyi destekleyecek nitelikte kırsal bölgede geleneksel dini anlayışın ve yaşayışın daha yaygın olduğu, kentlerde ise bu anlayışın azaldığı yönünde bulguların²⁶⁸ da var olması hipotezin bu şekilde kurulmasına neden olmuştur. Ancak çalışmalarında farklı sonuçlara ulaşanlar da olmuştur.²⁶⁹

Kurulan hipoteze bakıldığında hipotez; pek çok dini antropoloji çalışmalarıyla paralellik arz etmektedir. Ancak köy, kasaba, şehir ayrımı her ne kadar kavramsal olarak bulunsa da eğitim düzeyindeki yükselme, kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon sayesinde köy ile kasaba, kasaba ile şehir arasındaki belirgin farklılıklar kaybolmuştur. Kurulan hipotezin bu gibi sebeplerden kaynaklı doğrulanmadığı düşünülmektedir.

---

²⁶⁷ Redfield’e göre her medeniyette “düşünen bir azınlık”ın büyük geleneği ile büyük oranda “düşünemeyen bir çoğunluk”un küçük gelenekleri var olagelmıştır. Büyük gelenek eğitim görenlerin geleneği iken küçük gelenek daha çok kendi küçük köy toplumlarında hâkim olan bir gelenektir. Akt.: Ali Murat Yel, “İslam’da Büyük ve Küçük Gelenekler (ya da İslam Din Antropolojisinde Yüksek Kültür ve Halk Kültürü)”, **Din, Toplum ve Kültür Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş**, Ali Coşkun (der. ve çev.), İstanbul: İz Yay., 2005, s. 141-142.

²⁶⁸ Çapcıoğlu, **a.g.m.**, s. 175; Celaleddin Çelik, Şehirleşme ve Din, Çizgi Kitabevi Yay., Konya: 2002, s. 213-214; Kurt, **a.g.m.**, (2009), S. 2, s. 16-17.

²⁶⁹ Kaya, **a.g.e.**, s. 120; Mustafa Arslan, “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Geç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, **AAD.**, S. 31, 2006, s. 71.

Yine kurulan hipotezin doğrulanmayışında araştırmanın evrenini temsil eden Merkez/İlkadım ilçesi sınırlarındaki okullarda öğrencilerin %50'si tarafından duyulan ve bilinen inançlara yer verilmiş olması köy veya kasaba kökenli öğrencilerin bildikleri, duydukları hatta inanç olarak kabul ettikleri batıl inançların göz ardı edilmesine neden olmuş olabilir.

Sonuç-2

Öğrencilerin çoğunlukla yaşadıkları yerleşim yerine göre öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakılmıştır. Yapılan t-testi sonuçlarına göre; çoğunlukla köy, kasaba veya ilçede yaşayan öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunurken, şehirde yaşayan öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,001$) düzeyinde önemli bulunmuştur.

Bu sonuçlara göre, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin batıl inançları azaltma hususunda çoğunlukla köy, kasaba ve ilçede yaşayanlara nazaran şehirde yaşayan öğrenciler üzerinde en çok etkiyi gösterdiği söylenebilir. Çoğunlukla köy ve ilçede yaşayan öğrencilerin batıl inançlarını azaltmada DKAB dersinin kısmi etkisinden söz edilebilirken çoğunlukla kasabada yaşayan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarında bir artışın olması düşündürücüdür.

DKAB dersinin çoğunlukla şehirde yaşayan öğrenciler üzerindeki etkisinin nedenleri şüphesiz araştırılmaya muhtaçtır. Ancak çoğunlukla şehirde yaşayan çocuğun ailesi ya köylü bir aileden gelmiyordur, ya görevi icabı köye gidemiyordur ya köy hayatını sevmiyordur, şehre yerleşmiştir ya da çocuğunu şehirde yetiştirmiş köye götürmemiştir. Bu ihtimaller birlikte değerlendirildiğinde o ailenin şehir kültürünü benimsemiş, değişime açık, farklılıklara saygılı bir aile olduğu düşünülebilir. Böyle bir kültürde yetişen çocuğun da değişime açık olması beklenmektedir. DKAB dersinin daha çok şehirde yaşamış çocuğun üzerinde etki bırakmasının, onun inanç dünyasında değişikliğe neden olmasının da bu sebepten kaynaklandığı düşünülmektedir.

DKAB dersinin daha az gelişmişlik ve kültürel düzeyi temsil eden ilçe, kasaba ve köyde çoğunlukla yaşamış öğrenciler üzerinde etkisinin zayıf olmasının da aile ve kültürel çevre kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Kültürel etkinliklerin fazla olduğu, eğitim imkânlarının iyi olduğu, yerleşim yerlerinde değişim hızlı olurken dışa kapalı yerleşim yerlerinde değişim daha yavaş olmaktadır. Bu durumun bireye de yansıdığı varsayılmaktadır.

5. Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumlarına göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 27: Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Anne Öğrenim Durumu	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1-Okuryazar değil	19	36,26	11,685	21	31,86	11,766	38	1,187	0,243
2- İlkokul	344	32,73	8,960	351	29,05	8,433	693	5,578	0,000
3- Ortaokul	133	32,78	10,459	131	28,37	8,906	262	3,684	0,000
4- Lise	176	30,35	8,227	167	30,29	10,034	341	0,054	0,957
5- Üniversite	73	29,79	7,690	75	28,41	8,692	146	1,023	0,308
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=4/740	F=4,422	p=0,002	Sd=4/740	F=1,507	p=0,198			
Tukey	1-4,5								

Tablo 27’de öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre batıl inanç düzeylerine bakılmıştır. Öntest uygulamasına göre annesinin okuryazar olmadığını belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =36,26) iken, annesinin ilkokul mezunu olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,73), annesinin ortaokul mezunu olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,78), annesinin lise mezunu olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =30,35), annesinin üniversite mezunu olduğunu belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =29,79) olduğu görülmüştür.

Sontest uygulamasına göre ise annesinin okuryazar olmadığını belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =31,86) iken annesinin ilkokul mezunu olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,05), annesinin ortaokul mezunu olduğunu belirten

öğrencilerin ($\bar{X}=28,37$), annesinin lise mezunu olduğunu belirten öğrencilerin ($\bar{X}=30,29$), annesinin üniversite mezunu olduğunu belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}=28,41$) olduğu görülmüştür.

Sonuç-1

Öğrencilerin anne öğrenim düzeyine göre batıl inanç puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına Anova testiyle bakılmıştır. Öntest sonuçlarında görüldüğü gibi öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,01$) düzeyinde önemli görülmüştür. Farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunu görmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe ve Tukey testi yapılmıştır. Scheffe bu farkı göstermezken; Tukey annesi okuryazar olmayan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ile annesi lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farkın önemli olduğunu göstermiştir.

Bu sonuçlara göre “*Anne öğrenim düzeyi yüksek öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi anne öğrenim durumu düşük olan öğrencilere göre daha düşüktür.*” şeklinde oluşturulan hipotezin doğrulandığı görülmüştür.

Çocukluk döneminde anne babanın ve özellikle de annenin çocuklarıyla daha fazla beraber olması nedeniyle, anne öğrenim düzeyinin önemi daha çok ortaya çıkmaktadır. Anne öğrenim düzeyi, çocuğa kazandırılacak alışkanlıklar, davranış kalıpları, tutum ve inançlar açısından önemli olduğu ve öğrenim düzeyi yüksek kişilerin mantıkdışı inançlara daha az inanmış olacağı görüşünden²⁷⁰ hareketle bu hipotez oluşturulmuştur.

Eğitim-öğretim seviyesi yüksek annelerin çocuklarını geleneksel eğitim sistemine göre değil de çocuk psikolojisini temele alan modern eğitim sistemine göre eğitmesi beklenmektedir. Öğrenim düzeyi düşük olan anneler ise çocuklarının ahlaki gelişimini daha çok doğaüstü güçlerle korkutarak sağlamaya çalışmaktadırlar. Yine öğrenim düzeyi düşük olan anne babaların çocuklarına daha çok dayığa ve baskıya dayalı bir

---

²⁷⁰ Bkz. Köse ve Ayten, **a.g.m.**, s. 64; Çobanoğlu, **a.g.t.**, s. 73; Güngör, **a.g.m.**, s. 185-186.

tutum ve davranış göstermektedirler. Anne öğrenim düzeyinin düşüklüğünden kaynaklanan bu tutum ve davranışlar çocuğun suça eğilimini de artırmaktadır.²⁷¹ Bu bağlamda araştırmada anne öğrenim düzeyine göre batıl inanç puan ortalamaları arasında önemli bir farkın bulunmuş olması da hem hipotezi hem de hipotez oluşturulurken düşünülen gerekçeleri doğrular niteliktedir.

Nitekim araştırma bulgularına göre annesi okuryazar olmayan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ile annesi lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Yani annesi lise ve üniversite mezunu olan öğrenciler, annesi okuryazar olmayan öğrencilere göre daha az batıl inanca sahip gözükmemektedir. Annesi lise ve üniversite mezunu öğrencilerin daha az batıl inanç puan ortalamasına sahip olması kuşkusuz annelerinden öğrendikleri batıl inanç öğelerinin azlığından kaynaklanmaktadır.

Çocuk kendi karar verecek, araştırıp öğrenecek düzeye gelmeden önce kendisine aktarılanların nedenini niçinini sorgulamaya başladığında kucağında büyüdüğü, zor zamanlarında yanında bulduğu, tek güvenilir varlık olarak gördüğü anne babasının gerekçelerini ve açıklamalarını kabul etmektedir. Bu açıklamaların ve gerekçelerin yerinde ve uygun yöntemlerle yapılması, çocuğun ileride kendi geliştirecek olduğu inanç ve tutumları destekleyici olması bakımından önemlidir. Bu bakımdan anne babanın, özellikle de toplumda üstlendiği rol bakımından annenin eğitim düzeyi bunu sağlayacak yeterlilikte olmalıdır.

Sontest sonuçlarına göre ise öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeyine göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür. Bu sonuçlara göre batıl inançlar ile ilgili ders işlenmeden önce (öntestte) öğrencilerin öğrenim düzeyi yüksek veya düşük bir ailede bulunuyor olmasının edindiği inançlar üzerinde etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak batıl inançlar konusu işlendikten sonra ailenin okumuşluk düzeyinin değil, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde edinilen bilgilerin etkisinin daha ağır bastığını ifade etmek mümkündür. DKAB dersinde batıl

---

²⁷¹ Haluk Yavuzer, **Çocuk ve Suç**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996, s. 150.

inançlarla ilgili konu işlenmeden önce aralarında farklılık tespit edilen okuryazar olmayan ailelerin çocukları ile lise ve üniversite mezunu ailelerin çocukları arasındaki batıl inanç puan ortalamaları farkı erimiş, öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları birbirine yaklaşmıştır. Öntest sonuçlarına göre önemli bulunan ilişkinin sontest sonuçlarında değişkenlik göstermesi DKAB dersinin etkililiğini doğrular niteliktedir.

Sonuç-2

Öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeyine göre öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakılmıştır. Yapılan t-testi sonuçlarına göre; annesi okuryazar olmayan öğrencilerle, annesi lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülürken, annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,001$) düzeyinde önemli görülmüştür.

DKAB dersi batıl inanç ve tutumları azaltma noktasında annesi okuryazar olmayan öğrencilerle annesi lise ve üniversite mezunu olan öğrenciler üzerinde önemli düzeyde etkili olamamıştır. Fakat annesi ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin batıl inanç ve tutumlarını azaltma noktasında bir etkiye sahip olmuştur.

6. Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Durumuna Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin babalarının öğrenim durumlarına göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 28: Öğrencilerin babalarının öğrenim durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Baba Öğrenim Durumu	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Okuryazar değil	5	40,20	8,497	6	37,50	9,793	9	0,483	0,641
2- İlkokul	227	32,64	9,629	214	29,97	9,969	439	2,862	0,004
3- Ortaokul	160	32,60	9,762	161	29,16	8,906	319	3,303	0,001
4- Lise	212	31,41	8,893	222	29,17	8,129	432	2,745	0,006
5- Üniversite	141	30,77	7,621	142	27,92	8,853	281	2,902	0,004
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=4/740	F=2,337	p=0,054	Sd=4/740	F=2,383	p=0,0501			

Tablo 28’de öğrencilerin baba öğrenim düzeyi ile batıl inanç puan ortalamaları gösterilmiştir.

Öntest sonuçlarına göre babası okuryazar olmayan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =40,20), babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,64), babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,60), babası lise mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,41), babası üniversite mezunu olan öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =30,77) olarak hesaplanmıştır.

Sontest sonuçlarına göre ise babası okuryazar olmayan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =37,50), babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,97), babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,16), babası lise mezunu olan öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,17), babası üniversite mezunu olan öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =27,92) olduğu görülmüştür.

Sonuç-1

Öğrencilerin baba öğrenim düzeyine göre batıl inanç puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına Anova testiyle bakılmıştır. Baba öğrenim düzeyine göre hem öntest hem de sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

Bu sonuçlara göre “*Baba öğrenim düzeyi yüksek öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi baba öğrenim durumu düşük olan öğrencilere göre daha düşüktür.*” şeklinde oluşturulan hipotezin doğrulanmadığı görülmüştür.

Baba öğrenim düzeyine göre öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyleri arasında istatistiksel olarak önemli farklılaşma gerçekleşmemiştir. Her ne kadar öntest sonuçlarında öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında babasının öğrenim düzeyi yüksek olan öğrencilerle babası okuryazar olmayan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark yüksek görülse de istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak konuyla benzerlik gösteren tutum araştırmalarında babanın öğrenim düzeyinin öğrencinin tutumlarını etkilediğini göstermektedir.²⁷²

Eroğlu (2006) ise bu tür inançlara eğitilmiş kimseler arasında rastlandığı gibi eğitim düzeyi düşük olanlar arasında da rastlandığını bunun da insanların geçmişe bağlılıklarından, beklentilerinden, kaygılarından, duygusallıklarından ya da batıl inançların “tarih aşan” özelliğinden kaynaklandığını belirtmektedir.²⁷³

Tablo 28’de görüldüğü üzere (p) değerinin kritik değer olan (0,05)’e yakın olması bu konunun farklı araştırmalara konu olmasını gerekli kılmaktadır. O nedenle bu sonuçlar üzerinden fikir yürütmenin, yargıda bulunmanın yanlış olacağı düşünülmektedir. Fakat mevcut bulgular ışığında ebeveynin çocuğunun inanç ve tutumları üzerinde önemli bir etkisi vardır denilemediği gibi yoktur da denilememektedir. Sadece şu söylenebilir ki; annenin, çocuk üzerindeki etkisi babaya göre daha fazla gözükmektedir.

Sonuç-2

Öntest-sontest batıl inanç puan ortalamalarına göre baba öğrenim düzeyi arasındaki farka t-testi ile bakılmış, babası okuryazar olmayan öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

---

²⁷² Bkz. Kaya, **a.g.e**, s. 27; Mehmet Bayyigit, “Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, UÜ. SBE., Bursa: 1989), s. 99, 105.

²⁷³ Eroğlu, **a.g.m**, s.88.

Babası ilkokul, lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ise ($p<0,01$) düzeyinde önemli görülmüştür. Babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark da ($p=0,001$) düzeyinde önemli görülmüştür.

Tablodaki sonuçlara bakıldığında babası okuryazar olmayan öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde işlenen batıl inançlar konusundan etkilenme oranının, babası herhangi bir seviyede öğrenim görmüş öğrencilere kıyasla daha düşük olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle DKAB dersi anne öğrenim durumunda olduğu gibi babası okuryazar olmayan öğrencilere batıl inançlarını değiştirme hususunda kısmi etki yapmaktadır. Buna karşılık babası ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite düzeyinde öğrenim görmüş öğrencilerin batıl inanç ve tutumları üzerinde ise önemli bir etkiye sahip olduğu gözükmemektedir. Ancak babası okuryazar olmayan öğrencinin sayıca azlığının da bulguları etkilemiş olacağı düşünülmektedir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse Ailenin öğrenim düzeyi arttıkça çocuklarında da yeni düşüncelere ve yeni bilgilere açık olma, hatalarından dönme eğilimi artmaktadır. Öğrenim düzeyi düşük ailelerde yetişen çocuklarda ise yeni bilgiler ışığında kendini değiştirmek biraz daha zaman almaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular bu yöndeki mevcut kanaatleri destekler niteliktedir.

7. Öğrencilerin Aile Büyükleriyle Görüşme Sürelerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin aile büyükleriyle görüşme sıklığına göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 29: Öğrencilerin aile büyükleriyle (büyükanne-büyükbaba) görüşme sürelerine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Görüşme Süresi	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Her gün	190	31,27	8,700	202	28,53	9,297	390	3,007	0,003
2- 2-3 günde bir	127	32,24	9,554	133	29,86	9,741	258	1,987	0,048
3- Haftada bir	156	32,55	9,219	148	29,92	7,648	302	2,702	0,007
4- Ayda bir	73	32,75	9,583	78	28,42	7,802	149	3,054	0,003
5- 2-3 Ayda bir	83	31,42	9,296	71	29,30	8,210	152	1,492	0,138
6- Bayramlarda	56	32,38	9,446	51	29,29	10,680	105	1,583	0,116
7- Yılda bir	40	31,58	7,792	29	31,90	10,601	67	0,145	0,885
8- Vefat etmiş	20	31,80	9,709	33	27,09	10,285	51	1,650	0,105
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=7/737 F=0,408 p=0,897			Sd=7/737 F=1,101 p=0,361					

Tablo 29’da öğrencilerin aile büyükleriyle (büyükanne-büyükbaba) görüşme süreleri ve batıl inanç puan ortalamaları gösterilmiştir.

Tabloya göre öntestte aile büyükleriyle her gün görüştüğünü belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =31,27), iki-üç günde bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,24), haftada bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,55), ayda bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,75), iki-üç ayda bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,42), sadece bayramlarda görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,38), yılda bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,58), aile büyüklerinin vefat ettiğini belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarının da ($\bar{X}$ =31,80) olduğu görülmektedir.

Sontestte aile büyükleriyle her gün görüştüğünü belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ($\bar{X}$ =28,53), iki-üç günde bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,86), haftada bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,92), ayda bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =28,42), iki-üç ayda bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,30), sadece bayramlarda görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,29), yılda bir görüştüğünü belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,90), aile büyüklerinin vefat ettiğini belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarının da ($\bar{X}$ =27,09) olduğu görülmektedir.

Sonuç-1

Tabloda da görüldüğü gibi, öğrencilerin aile büyükleriyle görüşme sürelerine göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark öntest uygulamasında da son test uygulamasında da ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

Bu sonuçlara göre “*Aile büyükleriyle daha sık görüşen öğrencilerde batıl inançlara inanma düzeyi daha yüksektir.*” şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.

Aile büyükleriyle her gün görüşen öğrenciler ile arada bir veya hiç görüşmeyen öğrencilerin batıl inanç puan ortalaması açısından aralarında önemli farklılaşma gözlenmemiştir. Aile büyükleriyle yılda bir görüşen öğrencinin batıl inanç puan ortalamasıyla her gün görüşen öğrencinin batıl inanç puan ortalaması arasında farklılaşmanın olmayışı büyükanne ve büyükbabanın çocuklar üzerindeki etkisinin düşük olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle öğrenciler büyükannelerinin veya büyükbabalarının yanlış gördükleri düşüncelerine fazla itibar etmemekte, halk arasındaki deyişle onların inançlarındaki hurafe örneklerle “kocakarı” sözü deyip geçmektedirler. Çocuğun böyle bir tutum geliştirmesinde eğitim seviyesi yükselen anne-babaların daha fazla etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Hipotez oluşturulurken özellikle Anadolu’da “geniş aile” tipini oluşturan ve çocuklarının din eğitimini geleneksel şartlarda yerine getiren aileler dikkate alınmıştır. Bu tip ailelerde çocuğun eğitimi tamamen anne-babaya bırakılmamaktadır. Büyükanne/büyükbaba zaman zaman kendilerini torun sevgisine kaptırıp bilerek veya bilmeyerek anne-babanın öğrettiklerine muhalif tutum sergileyebilmektedir. Dini eğitimin ve öğretimin de çoğu kez dede, nine, bazen de yakın akrabalar tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Bundan dolayı çocukların birtakım inanç unsurlarını yanlış veya eksik öğrenebilmeleri ihtimali üzerinde durulmuş, araştırmada büyükanne/büyükbaba etkisinin ne düzeyde olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Çocuğun inancına ve tutumuna etki eden faktörlerle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde daha çok anne-baba ve çevre etkisini belirlemeye yönelik çalışmaların

bulunduğu gözlenmiş, büyükanne-büyükbaba etkisini inceleyen ampirik çalışmalara fazla rastlanmamıştır. Bunda günümüzde geleneksel geniş aile tipinin kaybolmaya yüz tutmuş olduğu kanısının etkili olduğu düşünülmektedir.

Buna rağmen büyükanne ve büyükbabanın çocuğun inanç gelişimi ve dini tutumu üzerindeki etkisini kısmen de olsa ortaya koyan araştırmalar da çocuğun dini gelişim ve eğitiminde ailedeki büyüklerin (büyükanne/büyükbaba) önemini göstermektedir.²⁷⁴

Çoştı (2009), büyükbaba ve büyükannenin bireylerin dini yönelimini etkileme derecesi arttıkça, kişilerin dinî tutum ve davranış puan ortalamalarının yükseldiğini tespit etmektedir.²⁷⁵

Geniş ailede yaşayan anne babalar da büyükanne ve büyükbaba tarafından çocuklarının yanlış yönlendirilebildiğini belirtmekte çocukların eğitimi açısından kötü etkilerinin olduğunu düşünmektedir.²⁷⁶

Uzmanlar, geniş ailelerde genellikle çocuk psikolojisinin gereklerine uyularak belli kurallar çerçevesinde bir eğitim verilemediğini söylemekte, bu nedenle de, verilen din eğitiminde bazı yanlışlıklara düştüğünü belirtmektedirler. Düşülen yanlışlıkların, çocuğu gelişimsel açıdan etkileyebileceği gibi çocuğun dini algısını, dini tutumunu da etkileyebileceğini hatta ileride çocuğu inkâra kadar sürükleyebileceğini vurgulamaktadırlar.²⁷⁷

---

²⁷⁴ Mustafa Doğan Karacoşkun, "Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua", **CÜİFD**, c. 9, S. 1, Sivas: 2005, ss. 114; Yakup Çoştı, Popüler Dini Yönelim (Samsun İl Merkezi Örneğinde Bir Analiz), Samsun Sempozyumu 2011, <http://www.samsunsempozyumu.org> 02.08.2012.

²⁷⁵ Yakup Çoştı, "Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)", **(Basılmamış Doktora Tezi, OMÜ. SBE., Samsun: 2009)**, s. 182.

²⁷⁶ Dilek Ünal, Çocuğun Din Eğitiminde Ana-Baba Rollerini Bilecik Örneği, **(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SAKÜ. SBE., 2008)**, s. 50-51.

²⁷⁷ Mehmet Emin Ay, "Çocukla İlişkide Ölçü Sabır ve Şefkat" Altınoluk Dergisi Röportaj, **Altınoluk Dergisi**, 2002, S. 186, http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yazarlar&yazar_no=888&MakaleNo=d196s010m1&AdBasHarf=&limit=0-15, (01.08.2012).

Sonuç-2

Öğrencilerin aile büyükleriyle görüşme sıklığına göre öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakılmıştır. Yapılan t-testi sonuçlarına göre; aile büyükleriyle her gün görüşen öğrencilerle, haftada bir, ayda bir görüşen öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,01$) düzeyinde, 2-3 günde bir görüşen öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,05$) düzeyinde önemli görülmüştür. Aile büyüklerini 2-3 ayda bir, yılda bir ve bayramlarda gören öğrencilerle, aile büyükleri vefat etmiş öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunmuştur.

Aile büyükleriyle görüşme sıklıkları ile batıl inanç puan ortalamalarının öntestte hangi düzeyde olduğuna, son testte nasıl bir değişim gösterdiğine bakıldığında büyükanneleri ve büyükbabalarıyla ayda bir ve daha sıklıkla görüşen öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarında önemli bir farklılık olduğu görülmektedir. Ancak aile büyükleriyle iki üç ayda bir veya daha az süreli görüşen öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarında önemli bir farklılık gözlenmemiştir. Bu noktada aile büyükleriyle sıklıkla görüşen öğrencilerle daha az görüşen öğrenciler ayrılmaktadır.

DKAB dersinin aile büyükleriyle daha az görüşen öğrencilerin batıl inançlarını azaltmada önemli bir farklılaşma meydana getirememesinin nedenleri arasında öğrencilerin aile büyükleriyle sıklıkla görüşmemesi ve öğrendiği batıl inanç unsurlarıyla onları yüzleştirmek gibi özel bir merakının olmayışından kaynaklandığı düşünülmektedir. Fakat konu üzerinde detaylı çalışmalar yapılmadıkça yukarıda ifade edilen düşünceler önermeden öteye geçememektedir. O nedenle araştırmacılar tarafından konuyla ilgili çalışmalar yapılmasının ortaya çıkan sonucun yorumlanmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

D. ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI ÖĞRENDİKLERİ KAYNAKLARA GÖRE BATIL İNANÇ DÜZEYLERİ

Öğrencilerin batıl inançları öğrendikleri varsayılan aile, arkadaş çevresi, akrabaları ve komşuları, okuduğu eserler, medya organları ve öğretmen gibi öğrenme kaynaklarının öğrencilerin batıl inanç düzeyleri üzerindeki etkileri bu başlık altında incelenecektir. Bu başlık altında yer verilen bulgular hipotezlere yönelik olmayıp, batıl inanç aktarımında bulunan kaynakları tespit etmeye yöneliktir.

1. Öğrencilerin Batıl İnançları Aileden Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin batıl inançları aileden öğrenme düzeyine göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 30: Öğrencilerin batıl inançları aileden öğrenme düzeyine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Aileden Öğrenme	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Hiç birini	129	29,91	9,019	135	28,05	9,086	262	1,671	0,096
2- Bir kısmını	253	31,72	8,367	262	28,72	8,112	513	4,139	0,000
3- Çoğunu	336	32,99	9,585	227	30,34	9,680	561	3,211	0,001
4- Hepsini	27	31,63	9,287	121	29,55	9,489	146	1,036	0,302
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=3/741 F=3,704 p=0,012			Sd=3/741 F=2,246 p=0,082					
Scheffe	1-3								

Tablo 30’da öğrencilerin duyduğu ya da inandığı batıl inançların ne kadarını aileden öğrendikleri ile ilgili istatistiksel veriler yer almaktadır.

Öntest uygulamasında öğrencilerin duyarak veya görerek öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları aileden öğrenme düzeyine göre batıl inanç puan ortalamaları; hiçbirini ailesinden öğrenmediğini ifade eden öğrencilerde ($\bar{X}$ =29,91), bir kısmını ailesinden öğrendiğini ifade eden öğrencilerde ($\bar{X}$ =31,72), çoğunu ailesinden öğrendiğini ifade eden öğrencilerde ($\bar{X}$ =32,99), hepsini ailesinden öğrendiğini ifade eden öğrencilerde ise ($\bar{X}$ =31,63) olarak tespit edilmiştir.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları aileden öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamaları; hiçbirini ailesinden öğrenmediğini ifade eden öğrencilerde ($\bar{X}=28,05$), bir kısmını ailesinden öğrendiğini ifade eden öğrencilerde ($\bar{X}=28,72$), çoğunu ailesinden öğrendiğini ifade eden öğrencilerde ($\bar{X}=30,34$), hepsini ailesinden öğrendiğini ifade eden öğrencilerde ise ($\bar{X}=29,55$) olarak bulunmuştur.

Sonuç-1

Öntest sonuçlarında batıl inançları aileden öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,05$) düzeyinde önemli bulunmuştur. Bu farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunu görmek amacıyla Scheffe testi yapılmıştır. Scheffe testi sonucuna göre, öğrendiği batıl inançların hiçbirini ailesinden öğrenmediğini belirten öğrenciler ile çoğunu ailesinden öğrendiğini belirten öğrencilerin puanları arasındaki fark önemli görülmüştür.

Bu sonuçlara göre batıl inançların çoğunu ailesinden öğrenen öğrencilerin daha çok batıl inanç sahibi olduğunu ve batıl inançların öğrenilmesinde ailenin önemli bir etkisinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Çünkü çocuk konuşmayı, tepki vermeyi, inançsal temelleri ilk olarak ailede öğrenmeye başlamaktadır. Aile, toplumun kültürel ve ahlaki değerlerini, gelenek ve göreneklerini çocuğa aktararak onu topluma hazırlamaktadır.

Çocuk ilk toplumsal davranışları aile üyeleri ile etkileşim kurarak, onları taklit ederek öğrenmektedir.²⁷⁸ Aile, çocuğun kişilik ve benlik gelişimini etkileyen en önemli unsur²⁷⁹ olduğu gibi onun ahlaki gelişim sürecinde de ilk ve en önemli ahlaki otorite kaynağıdır. Birey ilk dini ve ahlaki bilgi ve tutumları ailesinden öğrenmektedir.²⁸⁰ Özellikle ilk çocukluk yıllarında aile, toplumun normlarını, ahlaki değerlerini çocuğa

---

²⁷⁸ Münire Erden, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, İstanbul: Alkım Yay., 1998, s.92.

²⁷⁹ Mevlüt Kaya, “Benliğin Gelişimi ve Kendini Gerçekleştirme”, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Halis Ayhan (ed.), İstanbul: Ensar Neş., 1998, s. 75-94.

²⁸⁰ Mehmet Zeki Aydın, **Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s. 9.

aktarmak için gerekli olan model ve örnekleri sağlamakta, çocuğu doğru davranışa motive emekte,²⁸¹ adeta kendi kültürel birikimine göre yoğurmaktadır. Çocuk anne babası tarafından kendisine sunulan fikirleri, inanç ve huyları pek fazla şuur gerektirmeyen bir çaba ile kabullenmektedir.²⁸²

İlk çocuklukta olduğu gibi orta çocuklukta da toplumsallaşmanın etkileri başlangıçta aile ortamı içinde gözlemlenmektedir.²⁸³ Çocuğun doğru/yanlış, iyi/kötü kavramları şartlanma/koşullanma yoluyla gerçekleşmektedir. Çocuk bazı davranışlarının ana-babasına beğenilmediği ve istenmediği için yapılmaması gerektiğini, bazılarının ise beğenildiği ve istendiği için yapılması gerektiğini öğrenmektedir. Takdir edildiği davranışı sürdürmekte, cezalandırılmaktan korktuğu için kötü olarak karşılanan davranıştan da sakınmaktadır. Çocuk şartlanma yoluyla iyi ve kötü davranışların neler olduğunu anlamakta fakat bunların neden iyi ya da neden kötü olduklarını ilk başlarda kavrayamamaktadır. Diğer taraftan çocuk anne babasını taklit ederek onlar gibi davranmaya da çalışmaktadır. Taklitle öğrenme ailede başlar, sokakta arkadaşlarını, okulda öğretmenini, televizyonda izlediği dizi kahramanlarını taklit etme vs. şeklinde gittikçe genişleyerek devam etmektedir.²⁸⁴ Nitekim taklidin iki gayeye yönelik olduğu söylenebilir. Birisi çocuğun taklit ettiğini öğrenmek ve anlamak istemesidir. O bununla kendini daha çok düzeltme anlayışını kolaylaştırma imkânını bulmaktadır. İkincisi ise çocuk taklit ettiğine benzemeye ve uymaya gayret eder. Onun bu kabiliyetini geliştirmeye çalıştığı da bir gerçektir.²⁸⁵

Çocuğun dünyası hızla genişledikçe, aile çevresinin ötesinde yeni yüzler belirmeye başlamaktadır. Bu yüzden çocukluk döneminde dört, beş ve altı yaşlar son derece önemlidir. Zira bu dönemde çocuklar, ailelerinin ötesinde arkadaşları ve akranlarıyla

---

²⁸¹ Mustafa Şengün, “Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri”, **OMÜ. İFD.**, S. 23, 2007, s. 204.

²⁸² Kılavuz, **a.g.m.**, s. 55.

²⁸³ Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Bekir Onur (yayına haz.), Ankara: İmge Kitabevi Yay., 1993, s. 364.

²⁸⁴ Hüseyin Peker, **Çocuk ve Suç**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay., 1994, s. 81.

²⁸⁵ Yavuz, **a.g.e.**, s. 106.

tanışarak sosyal bir çevre oluşturmaktadır. Ayrıca bu dönemde çocuğun kendisi de deneme ve yanılma yoluyla pek çok şeyi tecrübe etmekte ve öğrenmektedir²⁸⁶

Ailede çocuğun eğitiminde anne ve babanın karşılıklı görev ve sorumlulukları olmakla birlikte, daha büyük görev ve sorumluluk, doğal olarak anneye düşmektedir. Çünkü çocuğu dünyaya getiren, onu büyüten, onunla daha çok ilgilenen annedir. O nedenle çocuğun gözünde de annenin yeri farklıdır. Çocuk, küçük bir tehlikeyle karşılaştığında annesine sığınmakta ve sürekli olarak annesini yanlarında görmek onun sevgisini tatmak istemektedir.²⁸⁷ Ancak günümüz ekonomik şartları anneyi de ev dışına itmiş, ailenin ekonomik olarak desteklenmesi sürecinde anneye de rol biçmiştir. Bu nedenle çocuğun annesiyle geçirmeye ihtiyaç duyduğu yaşam süresi başka uğraşlarla dolmuş, çocuğun annesine olan ihtiyacı artmıştır.

Yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere²⁸⁸ çocuk ve gençlerin dinî sosyalleşmesinde ve belli bir dinî yönelim geliştirmesinde anne-babanın dinî tutum ve davranışları önemli rol oynamakta çocuğa bir model oluşturmaktadır.²⁸⁹ Ailenin modelliği ile bireyin dini hayatı arasında o denli yakın münasebetler bulunmaktadır ki, dinsizliğin kökünün bile çocukluk çağlarına uzandığı ve ebeveynlerin dini tutum ve davranışlarının bunda büyük bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.²⁹⁰

Bulgularda da görüldüğü üzere çocuğun inanç dünyasına batıl inançların yerleşmesinde ailenin önemli bir etkisi söz konusudur. Nitekim Wach, hangi kültür olursa olsun yetişkinlerin dini tavırlarının, onların dini yaşantılarına, içinde yaşadıkları ortama ve

---

²⁸⁶ Mustafa Köylü, “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, **AÜ. İFD.**, 2004, c. 45, S. 11, s. 140.

²⁸⁷ Erdoğan Başar, **Eğitim Sosyolojisi (Eğitimin Toplumsal Temelleri)**, Samsun: Kardeşler Ofset, 2003, s. 259.

²⁸⁸ Kaya, **a.g.e.**, s. 128, 136; Coştu, **a.g.t.**, s. 184; Kurt, **a.g.m.**, (2009), S. 2, s. 4; Penbe Gül Akyürek, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Öğrencilerin Ahlaki Gelişimine Etkisi: Kohlberg’in Ahlak Gelişimi Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, EÜ. SBE., Kayseri: 2007**), s. 36.

²⁸⁹ Kurt, **a.g.m.**, (2009), S. 2, s. 4.

²⁹⁰ Ünver Günay, “Din ve Sosyalleşme”, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, (ed.), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yay., 2010, s. 319.

özellikle aileye sıkı sıkıya bağlı olduğunu söylemektedir.²⁹¹ Wach'ın bu ifadesine göre çocukluk dönemi dinin şekillenmesinde en temel fonksiyonu aile oynamaktadır.²⁹²

Neticede çocuğun inançlarında, tutum ve davranışlarında ailesinin inançlarıyla, tutum ve davranışlarıyla benzeşen, birebir örtüşen veya hiçbir şekilde ailesinde görülmeyen inanç, tutum ve davranış örnekleri de görülebilir. Bu da çocuğun tamamıyla ailesinin etkisinde olmadığını, onun etkilenme alanına başka unsurların da etki ettiğini göstermektedir.

Sontestte ise öğrencilerin batıl inançları aileden öğrenme durumlarını belirten maddeler ile batıl inanç puan ortalamaları karşılaştırıldığında ortalamalar arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür. Bu durumun nedeni DKAB dersinde batıl inançlarla ilgili konunun işlenerek öğrencilerin batıl inançlarının azalması olabilir.

Sonuç-2

Batıl inançları aileden öğrenme durumlarına göre öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakılmış ve batıl inançların hiçbirini ailesinden öğrenmeyenlerle, hepsini ailesinden öğrenenlerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür. Batıl inançların bir kısmını ailesinden öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,001$) düzeyinde, çoğunu ailesinden öğrendiğini belirtenlerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark da ($p<0,01$) düzeyinde önemli görülmüştür.

Bu durumda DKAB dersi, batıl inançların çoğunu ve bir kısmını ailesinden öğrendiğini ifade eden öğrencilerin batıl inançlarını azaltma hususunda daha çok etkili olduğu söylenebilir.

---

²⁹¹ Antoine Vergote, , “Çocuklukta Din” Erdoğan Fırat (çev.), AÜ. İFD., c. 22, 1978, s. 316.

²⁹² Mustafa Köylü, “Farklı Din Ve Kültürlere Mensup Çocukların Dini İnanç Ve Tanrı Tasavvurları”, EKEV Akademi Dergisi, S. 19, 2004, s. 30.

2. Öğrencilerin Batıl İnançları Arkadaşlarından Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 31: Öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Arkadaştan Öğrenme	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Hiç birini	338	31,61	9,387	280	28,74	8,745	616	3,893	0,000
2- Bir kısmını	320	32,04	9,085	371	29,01	8,730	689	4,464	0,000
3- Çoğunu	86	33,17	8,241	84	31,05	10,689	168	1,455	0,148
4- Hepsini	1	36,00	-	10	35,40	10,575	9	0,054	0,958
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=3/741	F=0,748	p=0,524	Sd=3/741	F=3,055	p=0,028			
LSD					1-3,4				

Tablo 31’de öğrencilerin öğrendikleri batıl inançları arkadaşlarından öğrenme durumları ile batıl inanç puan ortalamaları karşılaştırılmıştır.

Öntest uygulamasında öğrencilerin öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları arkadaştan öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamaları; hiçbirini arkadaşlarından öğrenmediğini belirten öğrencilerde ($\bar{X}$ =31,61), bir kısmını arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerde ($\bar{X}$ =32,04), çoğunu arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerde ($\bar{X}$ =33,17), hepsini arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerde de ($\bar{X}$ =36,00) olarak tespit edilmiştir.

Sontest uygulamasında ise arkadaştan öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamalarının şu şekilde dağıldığı görülmektedir. Hiçbirini arkadaşlarından öğrenmediğini belirten öğrencilerde ($\bar{X}$ =28,74), bir kısmını arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerde ($\bar{X}$ =29,01), çoğunu arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerde ($\bar{X}$ =31,05), hepsini arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerde de ($\bar{X}$ =35,40) olarak tespit edilmiştir.

Sonuç-1

Tablo 31’de görüldüğü gibi, öntestte öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından ne kadar öğrendiklerini gösteren maddeler ile batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunurken, sontestte öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme durumlarını göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,05$) düzeyinde önemli bulunmuştur.

Farkın hangi gruplar arasında önemli olduğunu görmek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe, Tukey ve LSD testleri yapılmıştır. Bu testler sonucunda Scheffe ve Tukey testi farkı anlamlı bulmazken, LSD testi sonucunda batıl inançların hiçbirini arkadaşlarından öğrenmediğini belirten öğrencilerle batıl inançların çoğunu ve hepsini arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli görülmüştür.

Öğrencilerin öntest sonuçlarına göre batıl inanç puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşmanın olmayışı, “arkadaşlardan öğrenme” düzeylerindeki dağılımın, sayısal olarak istatistiksel sonuç elde edecek nitelik taşımasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi batıl inançların hepsini arkadaşlarından öğrendiğini ifade eden bir öğrenci bulunmaktadır.

Sontest sonuçlarında öğrencilerin batıl inançları arkadaşlardan öğrenme düzeylerine göre sontest batıl inanç puan ortalamaları arasında önemli farklılık tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre öğrendiği batıl inançların hiçbirini arkadaşlarından öğrenmediğini belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları, çoğunu veya hepsini arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilere göre daha düşüktür. Bir başka ifadeyle, batıl inançları daha çok arkadaşlarından öğrenen öğrenciler, arkadaşlarının etkisi altında daha az kalmış öğrencilere göre daha yüksek batıl inanç puanına sahip gözükmemektedir.

Araştırmanın bu bulguları çocuğun batıl inanç ve tutum geliştirmede arkadaşlarının etkisinde kalabildiğini göstermektedir. Çünkü arkadaş, çocuğun kendine yer bulmaya çalıştığı, kendisini inancıyla, davranışlarıyla, kabul ettirmeye gayret gösterdiği, söz,

tavır ve davranışlarını şekillendiren bir gruptur. Arkadaş grubu, aynı zamanda çocuğun yaşlılarından oluştuğu için kendisini daha rahat ve özgür hissettiği yerdir.²⁹³ Yaşlıların çocuğun yaşamında önemli rol oynamaya başlaması okul öncesi yıllardan önce pek görülmemektedir. Çünkü bu dönemde ilgi ana-baba ve kardeşler çevresinde yoğunlaşmaktadır. Dört beş yaşlar arasında çocuklar ana-babadan ilgi, onay ve kabul görme gereksinimlerini yaşlılarına kaydırarak kendilerine kurdukları arkadaşlık çevresinde gidip gelmeye başlamaktadır. Bu dönemde çocuklar oyun arkadaşlarıyla daha fazla, yetişkinlerle daha az zaman harcamaya başlamaktadır.²⁹⁴

Çocuğun üyesi olacağı akran grubu çocuk yetişkinlerle daha az zaman harcamaya başlamasından itibaren çok önem arz etmektedir. Bazı arkadaş grubu çocuğun inanç ve tutum gelişimini olumlu yönde etkilerken, kimileri ise olumsuz etkiye neden olabilmektedir. Ayrıca geleneksel yapı içerisinde çocukların bir araya geldiklerinde oyun esnasında paylaşımda bulundukları da dikkate alındığında, grup üyelerinin birbirlerini etkileyerek rahat bir şekilde yönlendirebileceği söylenebilmektedir. Arkadaşların birbirini etkilediklerini hatta sadece etkilemekle kalmayıp kötü alışkanlıklara hatta suça, sürüklediklerini gösteren pek çok çalışma mevcuttur.²⁹⁵ Bunun yanında arkadaşların birbirini okumaya güdüleyici oldukları da tespit edilmiştir.²⁹⁶

Tablo 31'e göre de öğrencilerin birbirlerini batıl inançlar hususunda etkiledikleri görülmektedir. Her iki testte de örneklem içerisindeki öğrencilerin yarısından fazlası öğrendiği batıl inançların bir kısmını veya çoğunu arkadaşlarından öğrendiğini ifade etmiştir.

---

²⁹³ Mustafa Şengün, **a.g.m.**, s. 205.

²⁹⁴ Gander ve Gardiner, **a.g.e.**, s. 289.

²⁹⁵ Peker, **a.g.e.**, s. 123; Müjdat Avcı, "Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler Ve Çözüm Önerileri", **ATAÜ. SBED.**, c. 11, S. 1, 2008, s. 63-64; Serap Bedir, Dilek Polat, Arzu Tural Dikmen, "Atatürk Üniversitesi Narman Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler", **ATAÜ. İİBD.**, c. 25, S. 2, 2011, s. 239.

²⁹⁶ Hakan Ülper, "Öğrencilerin, Okumaya İsteklendirici Etmenlerle Karşılaşma Durumu: Öğretmen, Aile, Arkadaş ve Kitap Boyutları Üzerinden Bir Araştırma", **BEFD**, S. 30, 2011, s. 221-237.

Sonuç-2

Öğrencilerin batıl inançları arkadaşlarından öğrenme durumlarına göre öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakılmış ve batıl inançların hiçbirini arkadaşlarından öğrenmediğini belirten öğrencilerle, bir kısmını arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p < 0,001$) düzeyinde önemli görülmüştür. Batıl inançların çoğunu veya hepsini arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ise ($p > 0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

Arkadaşlarından hiç batıl inanç öğrenmediğini belirten öğrenciler ile öğrendiği batıl inançların bir kısmını arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrenciler üzerinde DKAB dersinin batıl inançları azaltmada daha etkili olduğu söylenebilir. Ancak DKAB dersi batıl inançların çoğunu veya hepsini arkadaşlarından öğrendiğini belirten öğrenciler üzerinde önemli bir farklılaşma meydana getirmemiştir.

3. Öğrencilerin Batıl İnançları Akraba ve Komşularından Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin batıl inançları akrabalarından öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 32: Öğrencilerin batıl inançları akrabalarından öğrenme düzeyine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Akrabadan Öğrenme	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Hiç birini	290	31,72	9,295	226	29,50	9,542	514	2,656	0,008
2- Bir kısmını	317	31,86	8,979	396	29,04	8,394	711	4,326	0,000
3- Çoğunu	138	32,80	9,131	110	29,22	10,115	246	2,929	0,004
4- Hepsini	-	-	-	13	30,23	10,224	-	-	-
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=2/742 F=0,708 p=0,493			Sd=3/741 F=0,183 p=0,908					

Tablo 32’de öğrencilerin batıl inançları akrabalarından öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puan ortalamaları verilmiştir.

Öntest uygulamasında öğrencilerin öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları akrabadan öğrenme düzeyine göre batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında; hiçbirini akrabalarından öğrenmediğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=31,72$), bir kısmını akrabalarından öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=31,86$), çoğunu akrabalarından öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=32,80$) olduğu görülmektedir. Öntest uygulamasında hepsini akrabalarından öğrendiğini belirten öğrenci bulunmamaktadır.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları akrabadan öğrenme düzeyine göre batıl inanç puan ortalamalarına bakılmış; hiçbirini akrabalarından öğrenmediğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=29,50$), bir kısmını akrabalarından öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=29,04$), çoğunu akrabalarından öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=29,22$), hepsini akrabalarından öğrendiğini belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}=30,23$) olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç-1

Tabloda görüldüğü gibi, öğrencilerin batıl inançları akrabalarından öğrenme durumuna göre hem öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark hem de sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

Tablodaki sayısal verilerden öğrencilerin akrabalarından öğrendiği batıl inançların varlığı anlaşılmaktadır. Öntest uygulamasında öğrendiği batıl inançların hepsini akrabalarından öğrendiğini belirten öğrenci olmamıştır.

Araştırma bulgularına göre öğrenci akrabasından hangi düzeyde batıl inanç öğrenmiş olursa olsun batıl inanç puan ortalamaları birbirine yakın seyretmektedir. Bu durumda batıl inanç aktarımında akrabanın etkisinin sınırlı olduğu söylenebilir. Ancak bir toplum içinde yaşayan insanın yetişmesinde, kişiliğinin gelişmesinde aldığı aile eğitiminin yanında yakın çevresinin etkileri de inkâr edilememektedir. Çünkü insan yaratılışının

gereği olarak etkilenmeye elverişli bir varlıktır. Kişiliğini ve toplumsal karakterini kazanırken, içinde bulunduğu çevre ile sıkı bir etkileşim içinde bulunmaktadır.²⁹⁷

Yakınların dini hareketleri ve kullandıkları dini tabirler, onları doğrudan doğruya sembolize eden deruni bir yaşantı içine götürmektedir.²⁹⁸ Taklit ve gelişim çağında olan çocuk da güven bağlarına ve samimiyete dayalı olarak taklit mekanizmasını işletecek böylelikle akraba ve komşularından etkilenmiş olacaktır. Çocuklar, ailede öğrendikleri bilgi ve tutumları akraba ve komşular aracılığıyla da pekiştirmektedirler. Bu durum aile kadar olmasa da çocuk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Nitekim yapılan araştırmalar da akraba ve komşuların inanç ve tutumlara etkisini gösterir niteliktedir.²⁹⁹

Sonuç-2

Öğrencilerin batıl inançları akrabalarından öğrenme düzeylerine göre öntest-sontest batıl inanç puanları üzerinde yapılan t-testi sonucunda; batıl inançların hiçbirini akrabalarından öğrenmediğini belirten öğrencilerle, batıl inançların çoğunu akrabalarından öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest ve sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,01$) düzeyinde, bir kısmını akrabalarından öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ise ($p<0,001$) düzeyinde önemli görülmüştür.

Elde edilen bulgulara göre DKAB dersi, batıl inançların akrabalarından ve komşulardan öğrenilmesi durumuna göre öğrencilerin batıl inançlarını azaltması üzerinde önemli bir etkisi görülmüştür.

---

²⁹⁷ Aydın, M.Z., **a.g.e.**, s. 115.

²⁹⁸ Vergote, **a.g.m.**, s. 316.

²⁹⁹ Kaya, **a.g.e.**, s. 194; Çoştı, **a.g.t.**, s. 184.

4. Öğrencilerin Batıl İnançları Okuduğu Eserlerden Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin batıl inançları okuduğu eserlerden öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 33: Öğrencilerin batıl inançları okuduğu hikâye, roman, öykü gibi kitaplardan öğrenme düzeyine göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Kitaplardan Öğrenme	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Hiç birini	465	31,49	9,098	458	29,02	8,814	921	4,186	0,000
2- Bir kısmını	203	32,55	9,129	189	28,72	8,604	390	4,258	0,000
3- Çoğunu	76	33,55	9,186	85	30,92	10,948	159	1,644	0,102
4- Hepsini	1	25,00	-	13	32,62	8,262	12	0,888	0,392
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=3/741 F=1,658 p=0,175			Sd=3/741 F=1,880 p=0,131					

Tablo 33'te öğrencilerin okuduğu kitaplardan batıl inançları öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puan ortalamaları verilmiştir.

Öntest uygulamasında öğrencilerin okuduğu kitaplardan öğrenme düzeyine göre batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında; batıl inançlarının hiçbirini okuduğu kitaplardan öğrenmediğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,49), bir kısmını okuduğu kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,55), çoğunu okuduğu kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =33,55), hepsini okuduğu kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =25,00) olduğu görülmektedir.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları okuduğu kitaplardan öğrenme düzeyine göre batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında; hiçbirini okuduğu kitaplardan öğrenmediğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =29,02), bir kısmını okuduğu kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =28,72), çoğunu okuduğu kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =30,92), hepsini okuduğu kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =32,62) olduğu görülmektedir.

Sonuç-1

Tabloda da görüldüğü gibi, öğrencilerin öntest uygulamasında batıl inançları okuduğu kitaplardan öğrenme düzeyine göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark gibi sontest uygulamasında da batıl inançları okuduğu kitaplardan öğrenme durumlarına göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunmuştur.

Tablo 33'e göre öğrencilerin okuduğu hikâye, roman, öykü benzeri kitaplardan batıl inançların bir kısmını öğrendikleri anlaşılmaktadır. Çünkü öntestte de son testte de yadsınamayacak sayıda öğrenci okuduğu kitaplardan batıl inanç öğrendiğini işaretlemiştir. Ancak kitaplardan çeşitli düzeylerde batıl inanç öğrendiğini söyleyenler ile hiç bir batıl inanç öğrenmediğini söyleyenler arasında batıl inanç puanlarında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

Kitapların çocuklar üzerinde büyük etkiler yaptığı gerçeği görmezden gelinmemelidir. Çünkü kitap, çocuğun zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminde önemli bir uyarandır. Kişilik gelişiminde bir modele ihtiyaç duyan çocuk, önce anne baba ve yakın akrabaları model alırken, zamanla kitap kahramanlarını da model almaya başlamaktadır. Çocuk okuduğu kitaplardaki benimsediği kahramanlara benzemeye ve onların özelliklerine sahip olmaya çalışmaktadır. O kahraman iyi ise çocuk da öyle olmayı tasarlamakta, kötü ise o kahramanın yaptıklarını yapma arzusu duymaktadır.³⁰⁰ O nedenle kitabın yararı onu okuyan kişinin eleştirme ve değerlendirme yeteneğine bağlıdır.

Ülkemizde yayımlanan yerli veya çeviri romanlarda etkin karakterlerin fal baktırmak gibi çeşitli batıl tutum ve inanışlara çokça başvurması ve bu tür inançlardan fayda sağladığına dair bilgiler aktarılması okurlarda ister istemez bu yönde eğilim meydana getirmektedir.³⁰¹

---

³⁰⁰ Aydın, M.Z., **a.g.e.**, s. 125.

³⁰¹ Bkz. (Elif Şafak, Bit Palas, Kapıcının eşi Meryem karakteri), (Turganyev, Babalar ve Oğullar, Arina Vlassyevna Bazarov karakteri), (Reşat Nuri Güntekin, Yeşil Gece), (Sherrilyn Kenyon, Aşk Kölesi, Selena karakteri).

Sonuç-2

Batıl inançları okuduğu kitaplardan öğrenme durumları ile öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakıldığında, okuduğu kitaplardan hiçbir batıl inanç öğrenmediğini ifade eden öğrencilerin öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamalarındaki fark ($p<0,001$) düzeyinde, bir kısmını kitaplardan öğrendiğini ifade eden öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,001$) düzeyinde önemli görülmüştür. Batıl inançların çoğunu veya hepsini kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ise ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

Bu sonuçlara göre öğrencilerden kitaplardan hiç batıl inanç öğrenmediğini belirtenlerle, öğrendikleri batıl inançların bir kısmını kitaplardan öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasında önemli farklılık görülmüştür. DKAB dersinde batıl inançlarla ilgili konu işlendikten sonra bahsedilen bu gruplardaki öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarında önemli ölçüde farklılık meydana getiren düşüş gözlenmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin batıl inançlarını azaltmada DKAB dersinin, kitaplardan hiç batıl inanç öğrenmeyenlerle biraz batıl inanç öğrenenler üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle bu gruplardaki öğrenciler batıl inançlarını azaltmaya daha eğilimli görülmektedir.

5. Öğrencilerin Batıl İnançları Medya Organlarından Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin batıl inançları medya organlarından öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 34: Öğrencilerin batıl inançları televizyon, radyo, internet gibi medya organlarından öğrenme durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Medyadan Öğrenme	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Hiç birini	373	31,43	9,162	348	28,69	8,278	719	4,194	0,000
2- Bir kısmını	253	31,59	9,035	255	28,25	8,109	506	4,383	0,000
3- Çoğunu	119	34,55	8,855	112	32,21	11,688	229	1,722	0,086
4- Hepsini	-	-	-	30	32,57	10,916	-	-	-
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=2/742 F=5,693 p=0,004			Sd=3/741 F=6,982 p=0,000					
Scheffe	3-1,2			3-1,2					

Tablo 34'te öğrencilerin batıl inançları televizyon, radyo, internet gibi medya organlarından öğrenme durumları ile batıl inanç puan ortalamaları verilmiştir.

Öntest uygulamasında öğrencilerin öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları medyadan öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında; hiçbirini medyadan öğrenmediğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,43), bir kısmını medyadan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =31,59), çoğunu medyadan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =34,55) olduğu görülmektedir. Öntest uygulamasında hepsini medyadan öğrendiğini belirten öğrenci bulunmamaktadır.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin öğrendiği inançlardan batıl inanç konumunda olanları medyadan öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında; hiçbirini medyadan öğrenmediğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =28,69), bir kısmını medyadan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =28,25), çoğunu medyadan öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}$ =32,21), hepsini medyadan öğrendiğini belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}$ =32,57) olduğu görülmektedir.

Sonuç-1

Öğrencilerin batıl inançları medyadan öğrenme durumlarına göre batıl inanç puan ortalamaları arasındaki farkın önemine Anova testiyle bakılmış, öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,01$) düzeyinde önemli görülürken, sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p<0,001$) düzeyinde önemli görülmüştür.

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe testi, her iki testte de; öğrendiği batıl inançların çoğunu medyadan öğrendiğini belirten öğrenciler ile hiçbirini ve bir kısmını medyadan öğrendiğini belirten öğrenciler arasında anlamlı bir farklılığın oluştuğunu göstermiştir.

Bu sonuçlara göre öğrencilerin izlediği dizi ve filmlerden, dinlediği radyo programlarından, gezindiği web sayfalarından önemli oranda etkilendiği söylenebilir. Çünkü öntest sonuçlarında da sontest sonuçlarında da öğrendiği batıl inançların çoğunu medyadan öğrenenler ile bir kısmını medyadan öğrenenler ve hiçbirini medyadan öğrenmeyenler arasında batıl inanç puan ortalaması açısından önemli farklılaşma meydana gelmiştir. Öğrendiği batıl inançların çoğunu medyadan öğrendiğini ifade eden öğrencilerin batıl inanç puan ortalaması bir kısmını medyadan öğrendiğini söyleyen öğrencilerle hiçbirini medyadan öğrenmediğini söyleyen öğrencilerin batıl inanç puan ortalamasından yüksek bulunmuştur.

Sontest sonuçlarında da DKAB dersinin de etkisiyle her ne kadar batıl inanç puan ortalamaları azalmış olsa da batıl inanç puan ortalamaları arasındaki önemli farklılık korunmuştur. Bu sonuç, DKAB dersinin, batıl inançları medyadan öğrenen öğrenciler üzerinde kısmi azaltma meydana getirmişse de batıl inançların çoğunu medyadan öğrenenler ile bir kısmını medyadan öğrenenler ve hiçbirini medyadan öğrenmeyenler arasında önemli farklılık görülmemiştir. Sonucun bu şekilde çıkmasında medyanın birey üzerindeki etkisinin yüksek olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bireyin düşünce ve anlayışının şekillenmesinde Televizyon ve sinemalardan izlediği filmlerin, okuduğu gazete ve dergilerin etkili olduğu bilinmektedir.³⁰²

Günümüzde kitle iletişim araçlarının sayısının ve çeşitliliğinin artmasıyla birlikte aile, okul ve toplumsal grupların çocuk üzerindeki etkisi giderek azalmakta ve kitle iletişim araçlarının etkisi günden güne daha da artmaktadır.³⁰³ Bir bilginin, bir görüşün ya da bir

---

³⁰² Peker, **a.g.e.**, s. 81.

³⁰³ Öyle ki Yapılan bir ankette “Babanızı mı daha çok seviyorsunuz, televizyonu mu?” sorusuna, ankete katılan çocuklardan %44’ü “televizyon” demiştir. “Annenizi mi daha çok seviyorsunuz, televizyonu mu?” şeklindeki diğer bir soruya “televizyon” diyenlerin sayısı %20’dir. Akt.: Aydın, M.Z., **a.g.e.**, s. 124.

davranışın yayınlanması sürecini gerçekleştiren kitle iletişim araçlarının hiç kuşkusuz kişi üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Günümüzde görsel ve işitsel etkinliği nedeniyle çok sayıda kişiye ulaşan en güçlü iletişim aracı olarak televizyon gelmektedir.³⁰⁴ Televizyon, çocuğun duygularına, hayallerine ve heyecanlarına hitap ederek onu etki altına almaktadır. Bu nedenle çocuklar, yetişkinlere oranla televizyondan daha çok etkilenmektedirler.³⁰⁵ Hissettirmeden yavaş yavaş çocuğun dünyasına girmekte ve ona belli değerler, belli tutumlar kazandırarak onu yönlendirmektedir.³⁰⁶ Çocukların yaş aralıklarına göre televizyon ile ilişkileri incelendiğinde, bebeklik çağından ergenlik döneminin sonuna kadar geçen sürede farklı boyutlarda olsa da mutlak surette etkilendikleri, etkinin olumlu ya da olumsuz olmasını, televizyonda yer alan program içeriklerinin belirlediği net olarak görülmektedir.³⁰⁷

Kitle iletişim araçlarının uzun süreli ve dolaylı etkilerini inceleyen araştırmalar, televizyonun diğer kitle iletişim araçlarıyla kıyaslandığında, toplum bireylerinin fikirleri ve inançları üzerindeki etkisinin çok daha yüksek olduğu sonucuna varmışlardır.³⁰⁸ Cebeci (2005)³⁰⁹ ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında televizyonun öğrencileri ahlaki yönden nasıl etkilediğini tespit etmeye çalışmıştır. Bu araştırmaya göre öğrencilerin % 48,4'ü televizyonun kendilerini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Öztürk'ün (1999) ilköğretim öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırma sonucunda da evde en çok televizyon seyreden kişilerin çocuklar olduğu ortaya çıkmıştır.³¹⁰ İlköğretim çağındaki çocukların, boş zamanlarında yapmaktan hoşlandıkları ilk üç şeyi arasında ilk sırayı % 64,9 oranı ile “Kitap okumak” alırken, ikinci sırayı % 64,6 oranı ile “Televizyon seyretmek” almıştır.³¹¹ İlköğretim çağındaki çocukların en çok izlediği program türlerinin % 72,1 oranı ile çizgi filmler, % 70,1

---

³⁰⁴ Yavuzer, **a.g.e.**, s. 244.

³⁰⁵ Aydın, M.Z., **a.g.m.**, s. 13.

³⁰⁶ Aydın, M.Z., **a.g.e.**, s. 124.

³⁰⁷ İrkin, **a.g.t.**, s. 48.

³⁰⁸ Zeynep Ayaşlı, “Televizyonun Popüler Kültürü Oluşturma ve Yayma Etkisi”, (**Yüksek Lisans Tezi, MALTÜ. SBE., İstanbul: 2006**), s. 21.

³⁰⁹ Cebeci, **a.g.t.**, s. 68.

³¹⁰ Öztürk, **a.g.t.**, s. 135-136.

³¹¹ İrkin, **a.g.t.**, s. 50.

oranı ile yerli diziler, % 49,3 oranı ile yarışma programları, % 45,8 oranı ile filmler ve % 44,6 oranı ile çocuk programları olduğu tespit edilmiştir.³¹²

Yetişkinler üzerinde yapılan çalışmalarda batıl inançların medya organlarından öğrenildiğine dair bulgular elde edilmiştir. Çobanoğlu'nun (2006) yaptığı bir araştırmada deneklerin %34,7'si burçlarla ilgili bilgileri gazete ve dergilerden, %3,2'si arkadaşlarından, %2,9'u televizyonlardan, %1,5'i gazete ve televizyonlardan, %1'i de ailelerinden öğrendiklerini belirtmektedir.³¹³ Aynı çalışmada deneklerin %18,3'ü yaygın hurafelerle ilgili bilgileri gazete ve dergilerden öğrendiğini belirtirken, %11,6'sı televizyonlardan, %2,7'si ise arkadaşlarından öğrendiğini belirtmektedir.³¹⁴

Sonuç olarak her evde en az bir tane bulunması nedeniyle özelde televizyon genelde ise Kitle iletişim araçları bireylerin düşünce ve inanç dünyasını etkilemekte, onları yönlendirebilmektedir. O nedenle çocuğun inanç dünyasının yanlış unsurlardan arındırılması da televizyon sayesinde mümkün gözükmektedir. Bu konuda sorumluluk ailelerle birlikte yapımcılara ve denetçilere düşmektedir.

Sonuç-2

Batıl inançların hiçbirini medyadan öğrenmediğini belirten öğrencilerle bir kısmını medyadan öğrendiğini belirten öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki farka t-testi ile bakıldığında ($p < 0,001$) düzeyinde önemli bulunurken, batıl inançların çoğunu medyadan öğrendiğini ifade eden öğrencilerin öntest-sontest puan ortalamaları arasındaki fark ($p > 0,05$) düzeyinde önemsiz bulunmuştur. Öntestte, öğrendiği batıl inançların hepsini medyadan öğrendiğini ifade eden hiçbir öğrenci bulunmadığından sontestle karşılaştırması yapılamamıştır.

Tablo 34'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarısına yakınının televizyon, radyo, internet gibi medya ortamında sunulan batıl inanç örneklerinden etkilendikleri

---

³¹² İrkin, **a.g.t.**, s. 51.

³¹³ Çobanoğlu, **a.g.t.**, s. 92.

³¹⁴ Çobanoğlu, **a.g.t.**, s. 94.

anlaşılmaktadır. Özellikle çocuğun hayatında etki payı yadsınamayacak derecede önemli olan televizyonun batıl inançların yaygınlaşmasında önemli pay sahibi olduğu çeşitli araştırmalar neticesinde anlaşılmaktadır. Nitekim araştırmamızın sonuçları da bu öngörüye doğrular niteliktedir.

DKAB dersinin medyadan öğrenilen batıl inançlar üzerindeki etkisi ise sınırlı kalmaktadır. Batıl inanç puan ortalamalarına göre öntest ve sontestin karşılaştırılması yapıldığında DKAB dersinin medyadan hiçbir batıl inanç öğrenmediğini söyleyenlerle, bir kısmını medyadan öğrendiğini söyleyenler üzerinde önemli farklılıklar oluşturduğu görülmektedir. Bu durumda DKAB dersinin batıl inançların çoğunu medyadan öğrendiğini söyleyen öğrenciler üzerindeki etkisi yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

6. Öğrencilerin Batıl İnançları Öğretmenlerinden Öğrenme Düzeylerine Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme düzeylerine göre batıl inanç puanlarıyla ilgili istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 35: Öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme durumuna göre öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Öğretmen Öğrenme	Öntest			Sontest			Sonuç-2		
	N	$\bar{X}$	S	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
1- Hiç birini	722	31,88	9,105	716	29,19	9,107	1436	5,606	0,000
2- Bir kısmını	7	32,29	6,157	6	31,17	4,167	11	0,376	0,714
3- Çoğunu	16	36,19	10,628	17	30,76	7,798	31	1,678	0,103
4- Hepsini	-	-	-	6	27,00	7,975	-	-	-
Toplam	745	31,98	9,128	745	29,23	9,038			
Sonuç-1	Sd=2/742 F=1,748 p=0,175			Sd=3/741 F=0,380 p=0,767					

Tablo 35'te öğrencilerin öğrendiği batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamaları verilmiştir.

Öntest uygulamasında öğrencilerin öğretmenlerden öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında; hiçbirini öğretmenlerden öğrenmediğini belirten

öğrencilerin ($\bar{X}=31,88$), bir kısmını öğretmenlerden öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=32,29$), çoğunu öğretmenlerden öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=36,19$) olduğu görülmektedir. Öntest uygulamasında hepsini öğretmenlerden öğrendiğini belirten öğrenci bulunmamaktadır.

Sontest uygulamasında ise öğrencilerin öğretmenlerden öğrenme durumuna göre batıl inanç puan ortalamalarına bakıldığında; hiçbirini öğretmenlerden öğrenmediğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=29,19$), bir kısmını öğretmenlerden öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=31,17$), çoğunu öğretmenlerden öğrendiğini belirten öğrencilerin ($\bar{X}=30,76$), hepsini öğretmenlerden öğrendiğini belirten öğrencilerin ise ($\bar{X}=27,00$) olduğu görülmektedir.

Sonuç-1

Tabloda da görüldüğü gibi, öğrencilerin batıl inançları öğretmenlerinden öğrenme durumlarıyla ilgili verilen maddelerle öğrencilerin hem öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark hem de sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz bulunmuştur.

Bu sonuçlara göre öğrencilerin mevcut batıl inançlarını öğretmenlerinden öğrendiği söylenememektedir. Çünkü öğrencilerin neredeyse tamamına yakını öğretmenlerinden hiçbir batıl inanç unsuru öğrenmediğini belirtmektedir. Batıl inançlarının bir kısmını yahut çoğunu öğretmenlerden öğrendiğini söyleyen öğrencilerin ise sayısı çok düşük kalmaktadır. Bu öğrencilerin sorunun madde kökünü “batıl inançları aktararak devamlılığını sağlamak” yerine “batıl inançların uydurma, boş, gerçek dışı inanç olduğunu öğretmek” şeklinde yanlış anlamış oldukları düşünülmektedir.

Aksi halde, görevi hataları düzeltmek, doğruları öğretmek olan bir öğretmenin yanlışın aktarılmasında aracı görevi üstlenmesinin eğitim-öğretimin güvenilirliğini tehlikeye düşüreceği düşünülmektedir. Ancak öğretmenlerin de insan olduğu, birtakım batıl inançlarının bulunabileceği düşüncesinden hareketle öğrencilerin sorunun madde

kökünü yanlış anlamadıkları varsayıldığında da öğretmenlerin batıl inanç aktarımında çok etkin olmadığı söylenebilmektedir.

Öntest sonuçları da bu önermeyi doğrular niteliktedir. Batıl inançların hiçbirini öğretmenlerinden öğrenmediğini söyleyenler ile batıl inançların çoğunu veya bir kısmını öğretmenlerinden öğrendiklerini söyleyenler arasında önemli bir farklılık gözlenmemektedir. Bu durumda öğretmenlerin batıl inanç aktarımında pay sahibi olmadıkları, pay sahibi olsalar bile çok düşük bir etkilerinin var olduğu kanaati oluşmaktadır. Bu kanaatten hareketle öğretmenlerin öğrencilerin düşünce, inanç ve tutumları üzerinde tamamen etkisiz oldukları da söylenememektedir. Çünkü öğretmenler, özellikle de birinci kademe öğretmenleri, çocuklarla yakın ilişki içinde geçen uzun bir sürenin sonucu olarak onları etkilemede ana-babadan sonra ikinci derecede önemli bir rol oynayabilmektedir. Öğretmenin davranışları çocukların toplumsal, duygusal ve zihinsel gelişimlerini çok yönlü olarak etkilemektedir.³¹⁵

Yapılan bilimsel araştırmalar da bunu doğrular niteliktedir. Çocuğun okul öncesi dönemde anne-baba ya da diğer aile bireylerini model olarak seçtiğini, örgün eğitim döneminde ise model olarak çoğunlukla öğretmenini seçtiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle çocuklar okula girdiklerinde öğretmenlerin ve yaşlıların etkisi artarken ailenin etkisi tamamen kaybolmamakla beraber azalmaya başlamaktadır.³¹⁶ Çocuğa göre öğretmenin söylediği ve yaptığı her şey doğru olarak görülmektedir. Bu nedenle taklit edilmesi gereken kişi çocuk açısından öğretmen olmaktadır.

Sonuç-2

Öğrendiği batıl inançları öğretmenlerden öğrenme durumları ile öntest-sontest batıl inanç puan ortalamalarının t-testi karşılaştırmalarına bakıldığında; batıl inançların hiçbirini öğretmenlerinden öğrenmediğini belirten öğrencilerin öntest ve sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p < 0,001$) düzeyinde önemli bulunmuştur. Ancak batıl inançların bir kısmını ve çoğunu öğretmenden öğrendiğini ifade eden

---

³¹⁵ Gander ve Gardiner, **a.g.e.**, s. 390.

³¹⁶ Gander ve Gardiner, **a.g.e.**, s. 365.

öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark ($p>0,05$) düzeyinde önemsiz görülmüştür.

Bu sonuçlara göre öğretmenlerinden hiçbir batıl inanç öğrenmediğini belirten öğrencilerin batıl inanç puan ortalamalarının DKAB dersinde batıl inanç ile ilgili konu işlendikten sonra önemli ölçüde farklılaştığı gözlenmektedir. Öğretmenlerinden batıl inançların bir kısmını, çoğunu veya hepsini öğrendiğini belirten öğrencilerin sayıca az oluşu istatistiksel olarak farklılaşmanın oluşmasında yeterli olmamaktadır. Bütün bu bulgular değerlendirildiğinde öğrencilerin batıl inançlarını azaltmada DKAB dersinin etkili olduğu söylenebilmektedir.

E. DKAB DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN BATIL İNANÇLARI ÜZERİNDE ETKİSİ

DKAB dersinin öğrencilerin batıl inançları üzerindeki etkisi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle bu başlık altında öğrencilerin batıl inançlarla ilgili mevcut batıl inanç düzeylerini gösteren öntest batıl inanç düzeyleriyle, DKAB dersinde batıl inançlarla ilgili konunun öğretilmesinden sonraki batıl inanç düzeylerini gösteren sontest batıl inanç düzeyleri karşılaştırılmaktadır.

1. Öğrencilerin Öntest-Sonteste Göre Batıl İnanç Düzeyleri

Ankete kaç öğrencinin katıldığı, öntest-sontest puan ortalamalarının ne olduğu ve standart sapmaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 36: Öğrencilerin öntest-sontest batıl inanç puanlarının istatistiksel sonuçları

Testler	Batıl İnanç Puanı		
	N	$\bar{X}$	S
1- Öntest	745	31,98	9,128
2- Sontest	745	29,23	9,038
Sonuç	Sd=1488	t=5,853	p=0,000

Tablo 36’da görüldüğü gibi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde toplumdaki batıl inançlar konusu işlenmeden önce uygulanan batıl inanç ölçeğiyle (öntest), toplumdaki

batıl inançlar konusu işlendikten sonra uygulanan batıl inanç ölçeğinden (sontest) öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre öntest uygulamasında öğrencilerin puan ortalamaları ($\bar{X}=31,98$) iken, sontest sonuçlarına göre puan ortalaması ($\bar{X}=29,23$) olarak bulunmuştur.

Önteste ve sonteste göre ankete katılan öğrencilerin batıl inanç puanları arasındaki fark t testi sonucu istatistiksel olarak ($p<0,001$) düzeyinde önemli bulunmuştur. Öğrencilerin sontest batıl inanç puan ortalamasının ($\bar{X}=29,23$) öntest ortalamasından ($\bar{X}=31,98$) düşük bulunması, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde batıl inanç konusunun işlenmesinin öğrenciler üzerinde, batıl inançların azaltılması bakımından olumlu ve güçlü bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuç, *“Batıl inançlar konusunu işlememiş öğrencilerdeki batıl inançlara inanma düzeyi, batıl inançlar konusunu işledikten sonraki batıl inançlara inanma düzeylerine göre daha yüksektir.”* şeklinde kurulan hipotezi doğrular niteliktedir.

DKAB dersinin öğrencilerin ahlaki gelişimleri ve davranışları üzerine etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan çalışmalar da benzer sonuçlar vermektedir. Nitekim Kaya (2007) İlköğretim 8. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada DKAB dersinin öğrencilerin ahlaki davranışları üzerinde etkili olduğunu, elde ettiği bulgulara göre öğrencilerin %66,8'i DKAB derslerinin ahlaki davranışları üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir.³¹⁷

Acuner (2004) tarafından yapılan araştırmada ise, lise öğrencilerinin yaklaşık %80'i DKAB derslerinin kendi davranışları üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu belirtmiştir.³¹⁸

---

³¹⁷ Mevlüt Kaya, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Ahlaki Konuların Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, **OMÜ. İFD.**, S. 23, 2007, ss. 23-50.

³¹⁸ H. Yusuf Acuner, “14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi ve Ahlak Eğitimi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, **OMÜ. SBE., Samsun, 2004**), s.66.

Cebeci'nin (2005) yaptığı araştırma neticesinde öğrencilerin güzel davranış sergilemesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin olumlu etkisinin olduğunu söyleyen öğrencilerin oranı % 60,1 olarak tespit edilmiştir.³¹⁹

Yine Özcan (2006) tarafından lise öğrencileriyle yapılan deneysel bir çalışmada³²⁰ öğrencilerin % 67,6'sı Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Ahlaki davranışları kazandırmada etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Şengün'ün (2008) lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırma³²¹ da DKAB dersinin öğrencilerin davranışları üzerindeki etkisini ortaya koyar niteliktedir. Araştırmaya göre öğrencilerin % 51,2'si DKAB dersinin çoğu davranışları üzerinde etkili olduğunu, % 39,6'sı bazı davranışları üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir.

Her insan, ailesinden ve çevresinden kendisinin de katkıda bulunabileceği bir miras devralmaktadır. Giderek zenginleşen bu mirasın içinde teknoloji, adetler, gelenekler, değerler, inançlar gibi her şey yer almaktadır. Böyle hazır bir ortamda doğan insan, onu alıp benimsemekle kültürün ürünü, onu geliştirerek değiştirme faaliyetleri ile de kültürün yapıcısı olmaktadır. Kültür sayesinde yenilenen, gelişen ve değişen insan, kültürü de yenileyip, geliştirmektedir.³²²

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğrencinin, sosyalleşme ortamında öğrendiği kültürünü uydurma inançlardan arındırma, ahlaki düzeyini toplumun arzu ettiği boyutlara ulaştırma ve karşılaşacağı yeni problemlere çözüm üretici eleştirel düşünciyi geliştirme görevi görmektedir. Kültürün dini ayağını birtakım kaygı ve beklenti sonucu

---

³¹⁹ Cebeci, **a.g.t.**, s. 73.

³²⁰ Raif Özcan, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Ahlaki Davranışların Gerçekleşme Düzeylerini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi”, (**Yüksek Lisans Tezi, OMÜ. SBE., Samsun: 2006**), s. 112.

³²¹ Mustafa Şengün, “Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi”, (**Doktora Tezi, OMÜ. SBE., 2008**), s. 122.

³²² Beyza Bilgin, “Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi”, Ankara, 1998, Gün Y., s. 67 (Osman Eğri, “Eğitimin Genel Amaçları Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, **AÜ. İFD.** c. 44, S. 1 2003, s. 271-291).

oluşan zarar verici parçacıklardan ayırıştırarak özüne kavuşturmakta, bireye yeni problemlere dinin özüne uygun olmak kaydıyla bilimsel, mantıki çözümler sunmaktadır.

Eğitimin en önemli ve evrensel işlevi, genç kuşaklara mevcut kültürel değerleri aktarmak, onları yetişkinlerin rollerine hazırlamaktır. Böylece eğitim ile gençlerin sosyalleşmesine yardımcı olunmuş, kültürel değerler aktarılarak da kültür dokusu korunmuş olmaktadır.³²³ Kültürün en önemli öğelerinden olan ve onu derinden etkileyen İslam dininin öğretiminin ihmali kültürün yeni kuşaklar tarafından anlaşılmasını ve özümsemesini zorlaştıracaktır.

Hukuki temelini 1982 Anayasa'sının 24. Maddesinden almakta olan DKAB dersi öğrencilerin eleştirel düşünme becerisine katkıda bulunmakta, kendini, toplumu, kültürel mirasını ve doğayı tanıyan, koruyan ve geliştiren bireyler olmasını öngörmektedir. Bu çerçevede sağlıklı bir din ve ahlak öğretimiyle öğrencilerin milli, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemeleri, beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmeleri, böylelikle de kültürel yabancılaşmanın önlenmesi hedeflenmektedir.

Yapılan araştırmada, hedeflenen noktaya ulaştırması açısından incelenen DKAB dersinin hedeflenene ulaştırmada etkili olduğu görülmüştür. DKAB dersinin hedefleri arasında yer alan “Toplumda oluşan eksik bilgiden veya bilgisizlikten kaynaklanan yanlış dini telakkilerin düzeltilmesinde” DKAB dersinin etkili olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre DKAB dersinde batıl inançlar konusunu işleyen öğrencilerin ileriki hayatlarında en azından dini inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştirebilecekleri, doğru dini bilgiler ile batıl inançları ayırt edebilecekleri, toplum içindeki sağlıklı, hurafelere dayalı dini oluşumları ayırt edebilecekleri söylenebilmektedir. Yapılan çalışma bir anlamda din, ahlak, değer öğretiminin ve eğitiminin gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

---

³²³ Başar, **a.g.e.**, s. 115.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrencilerin inandıkları ve uyguladıkları batıl inançları azaltmadaki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusunu işlememiş öğrencilerdeki batıl inançlara inanma düzeyi, “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusunu işledikten sonraki batıl inançlara inanma düzeylerine göre daha yüksektir.” Şeklinde hipotez kurulmuş ve denenmiştir.

Batıl inançların benimsenmesinde ve uygulanmasında etkisi araştırılan alt problemlere yönelik bağımsız değişkenler, “Cinsiyet”, “Ailenin maddi durumu”, “Çoğunlukla yaşanılan yerleşim yeri”, “Anne öğrenim düzeyi”, “Baba öğrenim düzeyi” ve “Aile büyükleriyle görüşme sıklığı”, şeklinde belirlenmiştir. Öğrencilerin konu işlenmeden önceki mevcut batıl inanç puanlarının konu işlendikten sonra nasıl değişme göstereceğini tespit etmek için “Öntest-Sontest” değişkeni de araştırmanın değişkenleri arasında yer almıştır.

Araştırma sonucunda kurulan yedi hipotezden ikisi doğrulanmış, beşi ise doğrulanmamıştır. Araştırmada hipotezler ve değişkenlerle ilgili elde edilen sonuçlar şunlardan oluşmaktadır:

1. “Cinsiyet” değişkenine göre öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmamış, bu sonuçlara göre **“kız öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi erkek öğrencilere göre daha yüksektir”** şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.
2. “Ailenin maddi durumu” değişkenine göre öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmamış, bu nedenle **“Maddi durumu düşük olan öğrencilerdeki batıl inançlara inanma düzeyi maddi durumu yüksek olan öğrencilere göre daha yüksektir.”** şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.
3. “Çoğunlukla yaşanılan yerleşim yeri” değişkenine göre öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmadığından **“Hayatının çoğunu köy ve**

kasabalarda geçiren öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi hayatının çoğunu şehirlerde geçiren öğrencilere göre daha yüksektir.” şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.

4. “Anne öğrenim düzeyi” değişkenine göre öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli görülmüştür. Bu fark annesi okuryazar olmayan öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları ile annesi lise ve üniversite düzeyinde öğrenim görmüş öğrencilerin batıl inanç puan ortalamaları arasında gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara göre *“Anne öğrenim düzeyi yüksek öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi anne öğrenim durumu düşük olan öğrencilere göre daha düşüktür.”* şeklinde oluşturulan hipotezin doğrulandığı görülmüştür.

5. “Baba öğrenim düzeyi” değişkenine göre öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli görülmediğinden *“Baba öğrenim düzeyi yüksek öğrencilerin batıl inançlara inanma düzeyi baba öğrenim durumu düşük olan öğrencilere göre daha düşüktür.”* şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.

6. “Aile büyükleriyle görüşme sıklığı” değişkenine göre öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmamıştır. Bu sonuçlara göre *“Aile büyükleriyle daha sık görüşen öğrencilerde batıl inançlara inanma düzeyi daha yüksektir.”* şeklinde oluşturulan hipotez doğrulanmamıştır.

7. Araştırmanın asıl konusunu oluşturan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin etkisi, öntest ve sontest uygulamalarıyla belirlenmeye çalışılmıştır. “Öntest-Sontest” uygulamalarına göre öğrencilerin öntest batıl inanç puan ortalamalarıyla, sontest batıl inanç puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmuştur. Bu sonuçlar da , *“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusunu işlememiş öğrencilerdeki batıl inançlara inanma düzeyi, “Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnançlar” konusunu işledikten sonraki batıl inançlara inanma düzeylerine göre daha yüksektir.”* şeklinde kurulan hipotezi doğrular niteliktedir.

Araştırmada ulaşılan bulgular ışığında toplumda yaygın olarak bulunan batıl inanç, tutum ve davranışların azaltılması noktasında şu önerilerin dikkate alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

1. Çocuğun küçük yaşlarda dini anlamda doğru bilgilerle tanışması için değerlerin eğitim ve öğretimine, örgün eğitim kurumlarının en alt kademesinden başlanmalıdır.
2. Toplumda yaygın olan batıl inanç, bidat ve hurafeleri dinen sakıncalı olan boyutlarıyla tanıtan, büyü, sihir gibi kişiye ve topluma zarar verebilecek hususlarda hem çocuklara hem de büyüklere yönelik eğitici, öğretici filmler hazırlanmalı, kitaplar yazılmalı, toplumun her kesiminin ulaşabileceği ortamlardan olan ulusal ve yerel basın yayın organlarında tanıtımı yapılmalı, yayımlanmalıdır.
3. Toplumun her kesimine hitap eden ve her insanın da az veya çok etkileşimde bulunduğu kitle iletişim araçlarındaki program yapımcılarının reyting kaygısı gözetmeden, hurafeleri özendiren, onları meşru gösteren yayınlardan uzak durmaları gerekmektedir. Ayrıca reklam verenlerin de bu konuda bilinçli olması, böyle programlara yer veren yayıncı kuruluşları reklam vermeyerek protesto etmeleri gerekmektedir.
4. Halk tarafından görev yaptığı bölgede adeta dinin temsilcisi konumunda görülen, din görevlileri ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri bulundukları yöredeki velilerle işbirliği yapmalı, yörede tespit edilen batıl inanç örneklerinin yanlışlığını velilere anlatmalı bu tür inançlara pozitif yönde tutum sergileyen veliler bulunursa inandırıcı delillerle ikna etmeye çalışmalıdır.
5. Geniş veya kalabalık ailede yaşıyorsa çocuklar eğitilirken, anne farklı, baba farklı düşünce ve davranış örnekleri ile çocuğa yaklaşmamalı, farklı modeller ortaya koymamalıdır. Aynı şekilde aynı evde yaşayan büyükanne, büyükbaba, teyze, hala, amca, dayı gibi aile büyükleri de anne babalarla fikir ve davranış işbirliği içerisinde olarak çocuğa yanlış örnek oluşturmamalıdır.

6. Toplumda yaygın olarak görülen dini açıdan kişiye ve topluma zararlı görülen batıl inançlar ile kültürün bir ürünü olarak geçmişten günümüze taşınmış gerçekliği olmadığı gibi zararı da tespit edilmemiş, din tarafından da yasaklanmayan halk inançları birbirinden ayrılmalı, kavramsal tanımlama çalışmaları yapılmalıdır.

7. Araştırma ile ilgili konu İlköğretim 7. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin inanç ünitesinde bulunduğu için hipotezler sadece 7. sınıf öğrencileri üzerinde denenebilmiştir. Bu nedenle benzer araştırmalar orta öğretim düzeyinde ve hatta orta öğretimin son yıllarında yapılmalıdır. Böylelikle ergenlik sonrası için daha belirgin sonuçlar ortaya konulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd (Tertibi), **Müttefekun Aleyh Hadisler**, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yay., Hadis No: 1466
- ACAR, Nilüfer Voltan, Yıldırım, İbrahim, Ergene, Tuncay, “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler açısından İncelenmesi”, **HACÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı, 12, 1996, ss. 45-56
- ACUNER, H. Yusuf, 14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi ve Ahlak Eğitimi, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, OMÜ. SBE., Samsun: 2004)
- AHATLI, Erdinç, **Hadis Tarihi ve Usulü**, Ed. Salahattin Polat, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:1111, Eylül 2010
- AKDAĞ, Emin, “Din Eğitimi Siyasete Kurban”, **Aksiyon Dergisi**, Sayı, 466, 2003, <http://www.aksiyon.com.tr> 25.07.2012
- AKYÜREK, Penbe Gül, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Öğrencilerin Ahlaki Gelişimine Etkisi: Kohlberg’in Ahlak Gelişimi Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, EÜ. SBE., Kayseri: 2007)
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2000
- ALLEN, Judy, **Bilinmeyenler Ansiklopedisi**, Çev. Dinç Tayanç, İstanbul: Gün Yay., 2006
- ALTUNTAŞ, Halil, “Hurafelerin Dayanılmaz Cazibesi” **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı, 186, Ankara: 2006, ss.12-14
- ALTUNTAŞ, Halil & Şahin, Muzaffer, **Kur’an-ı Kerim Meali**, Ankara: DİB Yay., 2009
- ARABACI, Fazlı, “İslam’da Dini Bilginin Toplumsal Bağlamı”, **Gazi Üniversitesi Çorum İFD**, cilt, 3, Sayı, 5, 2004/1, ss. 1-16

- ARSLAN, Mustafa, “Dinsel Boyutluluğun Sosyolojik Bağlamı: Faktör Analitik Bir Çalışma”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt, 2, Sayı, 4, 2002, ss. 161-186
- , “Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” **Değerler Eğitimi Dergisi**, cilt, 2, Sayı, 6, İstanbul: 2004, ss.7-33
- , “Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki eden Tarihsel ve Psiko-Sosyal Faktörler”, **Diyanet İlmi Dergi**, cilt, 40, Sayı, 3, 2004, ss. 105-120
- , **Türk Popüler Dindarlığı**, İstanbul: DEM Yay., 2004
- , “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Geç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı, 31, 2006, ss. 61-78
- , “Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt, 1, Sayı, 2, 2010, ss. 23-40
- ARTUN, Erman, “Halk Kültüründe Değişimin Topluma Etkisi ve Sonuçları”, PDF dosyası, <http://turkoloji.cu.edu.tr> (07.08.2012)
- ASLANTÜRK, Zeki, **Araştırma Metod ve Teknikleri**, İstanbul: MÜİFV Yay., 1999
- AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar, “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İFD**, cilt, 2, Sayı, 1, 1998, PDF Versiyonu, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr>, (07.08.2012)
- , “Din Öğretiminde Öğretmenin Rolü Ve Din Dersi Öğretmeni Yeterlilikleri (Türkiye Örneği)”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt, 15, Sayı, 1, 2011, ss. 5-13

- ATASAĞUN, Galip, “Ziyaret Fenomeni”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı, 21, 2006, ss. 33-60
- ATALAY, Talip, **İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)**, İstanbul: DEM Yay., 2005
- AVCI, Müjdat, “Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler Ve Çözüm Önerileri”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt, 11, Sayı, 1, 2008, ss. 49-73
- AY, Mehmet Emin, “Çocukla İlişkide Ölçü Sabır ve Şefkat”, konulu röportaj, **Altınoluk Dergisi**, Sayı, 186, 2002, <http://dergi.altinoluk.com>, (01.08.2012)
- AYAŞLI, Zeynep, Televizyonun Popüler Kültürü Oluşturma ve Yayma Etkisi, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MALTÜ. SBE., İstanbul: 2006)**
- AYDIN, Mehmet Zeki, **Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006
- , “Çocuklar Kitle İletişim Araçlarının Zararlarından Korunmalıdır”, **Somuncu Baba Dergisi**, Sayı, 71, Ankara: Eylül 2006, ss. 12-15
- AYHAN, Halis, “Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitimi”, **Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlmi Seminer**, Ankara: 9-10 Mayıs 1981, ss. 254-274
- , **Türkiye’de Din Eğitimi**, İstanbul: DEM Yay., 2004
- AYHAN, İnci & Yarar, Ferhat, “Batıl İnançların Psikolojisi”, **PİVOLKA**, Sayı, 17, 2005, ss. 15-19
- AYVERDİ, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: 2006
- BAHADIR, Abdülkerim, “Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **SÜ. İFD**, Sayı, 20, 2005, ss. 29-64

- BARUT, Ali İlhan, Sporda Batıl Davranış ve Özyeterlik ilişkisi, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MERÜ. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2008)**
- BAŞAR, Erdoğan, **Eğitim Sosyolojisi** (Eğitimin Toplumsal Temelleri), Samsun: Kardeşler Ofset, 2003
- BATUK, Cengiz & Turan, Süleyman, “Misyonerlik Perspektifinden 20 ve 21. Yüzyıllarda Dünya Dinleri ve Mensupları”, **Milel ve Nihal**, cilt, 3, Sayı, 1-2, Aralık 2005-Haziran 2006, ss. 137-160
- BAYKAN, Ali, “Sosyal-Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü”, **SÜ. SBE. Dergisi**, Sayı, 14, 2005, ss. 177-198
- BAYRAKTAR, Faruk, **Türkiye’de Vaizlik** (Tarihçesi ve Problemleri), İstanbul: MÜİFV Yay., 1997
- BAYYİĞİT, Mehmet, Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma, **(Yayımlanmamış Doktora Tezi, UÜ. SBE., Bursa: 1989)**
- BEDİR, Serap, Polat, Dilek, Dikmen, Arzu Tural, “Atatürk Üniversitesi Narman Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler”, **ATAÜ. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, cilt, 25, Sayı, 2, 2011, ss. 237-248
- BİLGİN, Beyza, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, **AÜ. İFD.**, cilt, 24, 1978, ss. 469-483
- , **Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri**, Ankara: 1980
- BOZKURT, Mustafa, “Müslüman Kelamında Haberin Bilgi Değeri”, **AÜ. İFD.**, Sayı, 2, 2007, ss. 83-100
- BÖCÜ, Ali, Es-Suyûfî’nin Şerhu’s-Sudûr Bi Serhi Hâli’l-Mevtâ Ve’lkubûr Adlı Eseri Bağlamında Kabir Hayatı İle İlgili Hadislerin İncelenmesi, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇÜ. SBE., Adana: 2005)**

- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, **Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı**, 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2009
- CANDAN, Abdülcelil, **Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi**, İstanbul: Düşün Yay., 2010
- CEBECİ, Aylin, İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi Ve Öğretimi, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, UÜ. SBE., Bursa: 2005)**
- CİLÂCI, Osman, “Hıristiyan Misyonerliği ve Yahova Şahitleri”, **Diyanet İlmi Dergisi**, cilt, 21, Sayı, 4, ss.6-26
- CLARK, Walter Houston, “İman Problemi”, Çev. Ali Rıza Aydın, Der. Ali Rıza Aydın, **Birey ve Din**, İstanbul: İnsan Yay., 2004
- ÇAKAN, İsmail Lütfi, **Hurafeler ve Bâtıl İnanışlar**, İstanbul: Marifet Yay., 1981
- ÇAMLIBEL, Ayça İrkin, Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri, **(Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, RTÜK, Ankara: 2012)**
- ÇAPCIOĞLU, İhsan, “Sosyo-Politik Tutumlar ve Dindarlık: İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Bir Alan Araştırması”, **FÜ. İFD.**, cilt, 14, Sayı, 1, 2009, ss. 143–180
- ÇELEBİ, İlyas, “Hurafe”, **İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, cilt, 2, İstanbul: MÜİFV Yay., 1997, ss. 302-304
- ÇELİK, Ali, **İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları**, İstanbul: Beyan Yay., 1995
- ÇELİK, Celaleddin, **Şehirleşme ve Din**, Konya: Çizgi Kitabevi Yay., 2002
- , “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği”, **Çukurova Üniversitesi İFD**, cilt, 4, Sayı, 1, 2004, ss. 213-239

- ÇOBANOĞLU, Abdullah, Halk Arasında Yaşayan Hurafeler Üzerine Bir Alan Araştırması -Bursa/Osmangazi Örneği-, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAKÜ. SBE., 2006)
- ÇOLAK, Mikail, “Din Eğitiminde İnsanın Merkezileşmesi”, Yeni Dünya, 1999, Sayı, 70, <http://www.egitim.aku.edu.tr/colak1.htm>, (07.08.2012)
- ÇOŞTU, Yakup, Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler -Samsun Örneği-, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, OMÜ. SBE., Samsun: 2009)
- , “Popüler Dini Yönelim (Samsun İl Merkezi Örneğinde Bir Analiz)”, Samsun Sempozyumu 2011, <http://www.samsunsempozyumu.org> (02.08.2012)
- DAM, Hasan, “Oş İlahiyat Fakültesi Öğrencileri İle İlgili Bazı Tespitler Ve Teklifler”, **Oş Devlet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İlmî Dergisi**, Sayı, 14-15, 2011, ss. 27-72
- DÖGM, **İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu**, Ankara: MEB. Yay., 2007
- DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, 11. Baskı, İz Yay., 1996,
- DOĞAN, Recai, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, **AÜ. İFD.**, cilt, 37, Ankara: 1998, ss.407-442
- ERDİL, Kemalettin, **Yaşayan Hurafeler**, 4. Baskı, Ankara: TDV Yay., 1999
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, “Türk Halk İnançlarının Güncel Değeri”, **I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu (25-26 Mayıs 2006) Bildirileri**, Ankara: 2006, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Yay., ss.87-97
- ERŞAHİN, Seyfettin, Hurafe ile Mücadelenin Niceliği ve Niteliği Üzerine, **Diyanet İlmi Dergi**, cilt, 42, Sayı, 1, ss. 7-20

- EYUBOĞLU, İ. Zeki, **Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi**, İstanbul: Geçit Kitabevi, 1987,
- GANDER, Mary J., Gardiner Harry W., **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Yayına Haz. Bekir Onur, Ankara: İmge Kitabevi Yay., 1993
- GEDİMAN, M. Fatih, “13 Fobisinin Türkiye’yle İlgisi Ne?”, <http://www.selahaber.com/haber?id=3602>, (31.07.2010)
- GÜNAY, Ünver, “Din ve Sosyalleşme”, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, (edt.) Ankara: Gündüz Eğitim ve Yay., 2010, ss. 313-324
- GÜNAY, Ünver, vd., **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması (Kayseri Örneği)**, Kayseri: 2001
- GÜNEŞ, Abdülbaki, “Kur’ân Işığında Düşünce, İnanç ve İfade Hürriyeti”, **FÜ. İFD.**, cilt, 10, Sayı. 1, 2005, ss. 1-36
- GÜNGÖR, İzgi, “Popüler Kültür Ürünü Olarak Fal”, **GÜ. İletişim Fakültesi İletişim Dergisi**, Sayı, 21, 2005, ss. 169-202
- GÜRAN, Kemal, “Halk İçin Din Eğitimi”, **Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlmi Seminer**, Ankara: 9-10 Mayıs 1981, ss. 307-321
- GÜRTAŞ Ahmet, “Milli Eğitim Bünyesinde Din Eğitimi Nasıl Verilmelidir?”, **Atatürk’ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**, 1981, İlahiyat Vakfı Yay., ss.119-133
- HARMAN, Ömer Faruk, “Genel Olarak Misyonerlik”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, Ed. Ömer Faruk Harman, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005
- HAZAR, Pelin, “13 Sayısı Korkusu: Triskaidekafobi”, **Bütün Dünya**, Mayıs 2005, ss. 89-90
- HEYET, **İlmihal** (İman ve İbadetler), Ankara: TDV Yay., 2010

İNAN, Abdülkadir, **Hurafeler ve Menşeleri**, Ankara: DİB Yay., 1962

-----, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976

İNANDI, İsa, “Türk Dünyasında Misyonerlik”, **Bilig**, Sayı, 2, Yaz 1996, ss. 34-49

İLBARS, Zafer, “Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler”, **AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, cilt, 31, Sayı, 1-2, ss. 201-211

KALAFAT, Yaşar, “Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi”
Milli Folklor, cilt, 4, Sayı, 44, s. 88-90

-----, “Talişlerde Halk İnançları”, **Turkish Studies**, cilt, 3, Sayı, 4, 2008, ss. 514-530

KARA, İsmail, **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yay., 2009

KARACA, Faruk, “Heteredoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme”,
ATAÜ. İFD., Sayı, 15, 2001, ss. 145-168

KARACABEY, Salih, “Farklı Açılardan Hadiste Ziyâde Meselesi”, **UÜ. İFD.**, cilt, 12, Sayı, 1, 2003, ss. 105-134

KARACOŞKUN, Mustafa Doğan, “Bireysel ve Toplumsal Çözülmede Televizyon Faktörü Üzerine Düşünceler”, **CU. İFD.**, cilt, 6, Sayı, 1, 2002, ss. 227-233

-----, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua”, **CU. İFD.**, cilt, 9, Sayı, 1, Sivas: 2005, ss. 101-124

KARAGÖZ, İsmail, “Batıl inanışlar, Bid’at ve Hurafeler, Dinî Hayatı Olumsuz Etkiler”
Diyanet Aylık Dergi, Sayı, 186, Ankara: 2006, ss. 43-45

-----, “Batıl”, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Ankara: DİB Yay., 2006

- KARAKAŞ, Ayhan, “Köy ve Şehir Monografilerinin Halk Kültürünün Korunup Aktarılmasına Katkıları”, **ÇÜ. SBED.**, cilt, 15, Sayı, 2, Adana: 2006, ss. 243-250
- KARAMAN, Fikret, “Modern Hayat ve Hurafeler”, **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı, 186, Ankara: 2006, ss. 15-17
- , “Bid’at ve Bid’at Ehli Üzerine Bir İnceleme” **Diyanet Dergisi**, cilt, 26, Sayı, 1, Ankara: Ocak-Şubat-Mart 1990, ss. 79-88
- KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 19. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009
- EL-KARDÂVÎ, Yusuf, **Sünneti Anlamada Yöntem**, Çev. Bünyamin Erul, Kayseri: Rey Yay., 1998
- KAVAKLIOĞLU, Mahmut, “Kendisine Yönelik Hatalı Yorumlar Karşısında Hz. Peygamber”, **Hitit Üniversitesi İFD**, cilt, 8, Sayı, 15, 2009, ss. 31-58
- KAYA, Mevlüt, **Din Eğitiminde İletişim ve Tutum**, Samsun: Etüt Yay., 1998
- , “Benliğin Gelişimi ve Kendini Gerçekleştirme”, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, (edt.) Halis Ayhan, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998
- , “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Ahlaki Konuların Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, **OMÜ. İFD.**, Sayı, 23, 2007, ss. 23-50
- KILAVUZ, M. Akif, “Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”, **Uludağ Üniversitesi İFD**, 2005, cilt, 14, Sayı, 2, ss. 41-58
- KILIÇ, Abdullah, “Isparta Yöresi Halk İnançları”, **Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Nevşehir-Ankara: Evrak Yay., 2001

- KILIÇ, Mustafa, **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Edt. Binnur Yeşilyaprak, Ankara: Pegem A Yay., 2003
- KILIÇ, Recep, “Din Öğretimini Temellendirme Problemi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt, 40, 1999, ss. 215-221
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, **İman ve İslam Atlası**, İstanbul: Büyük Doğu Yay., 2006
- KİRMAN, Mehmet Ali, “Batıl İnanç”, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Rağbet Yay., 2004
- KOÇOĞLU, Kıyasettin, “21. Yüzyıl Türkiye’sinde Hurafeler” **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı, 186, Ankara: 2006, ss. 5-8
- _____. **21. Yüzyıl Türkiye’sinde Hurafeler**, Ankara: DİB Yay., 2008
- KOMİSYON, **Diyanet İslam İlmihali**, cilt, 2, Ankara: TDV Yay., 2010
- KÖKTAŞ, M. Emin, **Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği**, İstanbul: İşaret Yay., 1993
- KÖSE, Ali, & Ayten, Ali, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt, 9, Sayı, 3, ss. 45-70
- KÖYLÜ, Mustafa, “Farklı Din Ve Kültürlere Mensup Çocukların Dini İnanç Ve Tanrı Tasavvurları,” **EKEV Akademi Dergisi**, Sayı, 19, 2004, ss. 17-30
- , “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, **AÜ. İFD.**, cilt, 45, Sayı, 11, 2004, ss. 137-154
- KURT, Abdurrahman, “Televizyonda Misyonerlik”, **UÜ. İFD.**, cilt, 18, Sayı,1, 2009, ss. 1-36
- , “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, **UÜ. İFD.**, cilt, 18, Sayı, 2, 2009, ss. 1-26

- KUŞAT, Ali, **Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım**, Kayseri: 2003,
- KUTLUER, İlhan, “İslam’da Bilgi Kaynağı Olarak Akıl”, **İslam’a Giriş**, Ankara: DİB Yay., 2007, ss. 41-53
- MENSCHING, Gustav, **Dini Sosyoloji**, (çev.) Mehmet Aydın, Konya: Tekin Kitabevi Yay., 1994
- NEVZATOĞLU, Zeynep, Basında Din Eğitimi-Öğretimi Laiklik Tartışmaları (1945-1960), (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, AÜ. SBE., Ankara: 2006)
- ORUÇ, Cemil, “Din Kişisel ve Sosyal Bir İhtiyaçtır”, **FÜ. İFD.**, cilt, 13, Sayı, 2, ss. 129-141
- ÖGENLER, Oya, Yapıcı, Gülçin, “Bir Grup Üniversite Öğrencisinin Batıl İnanışlar ve Hastalıklara Karşı Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi”, **Cumhuriyet Tıp Dergisi**, cilt, 34, Sayı, 1, 2012, ss. 1-8
- ÖNDER, Mustafa, “Medya Kısılacındaki Çocuklar”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt, 7, Sayı, 4, 2008, ss. 183-190
- ÖRNEK, Sedat Veyis, “Batıl inanç” **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., 1971
- ÖZCAN, Raif, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Ahlaki Davranışların Gerçekleşme Düzeylerini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin İncelenmesi, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, OMÜ. SBE., Samsun: 2006)
- ÖZDEMİR, Baksen, 13-20 Yaşları Arasında Dini Gelişim ve Eğitimi (James W. Fowler’ın İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma), (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, MÜ? SBE., İstanbul: 2008)
- ÖZTÜRK, Hüseyin Emin, Çocuğun Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, SAKÜ. SBE., Sakarya: 1999)

- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, **Türkiye’de Din Eğitimi**, Ankara: MEB. Basımevi, 1966
- PATAİ, Raphael, “Halk İslamı”, (çev.) Mustafa Arslan, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt, 2, Sayı, 3, ss. 235-239
- PEKER, Hüseyin, **Çocuk ve Suç**, İstanbul: Çocuk Vakfı Yay., 1994
- ROBSON, James, “Hadisin Tedvin ve Tasnifi”, (çev.) Musa Erkaya, **Fırat Üniversitesi İFD**, cilt, 12, Sayı, 1, 2007, ss. 119-133
- SARIÇAM, İbrahim, “Hurafeler Karşısında Hz. Muhammed”, **Diyanet İlmî Dergi**, Hz. Muhammed Özel Sayısı, 2000, ss. 191-196
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta: Fakülte Kitabevi Yay., 2004
- SERİNSU, Ahmet Nedim (ed.), “Hurafe”, **Dini Terimler Sözlüğü**, Ankara: MEB Yay., 2009
- SEYYAR, Ali, “Batıl İnanç” **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul: Değişim Yay., 2007
- SKINNER, B. Frederic, “Superstition in the Pigeon”, **Journal of Experimental Psychology**, Sayı, 38, 1948
- SOYSALDI, H. Mehmet, “Hurafeler ve İslâm’ın Hurafelere Bakışı”, **F. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt, 8, Sayı, 2, Elazığ: Mayıs 1996, ss.283-304
- ŞAHAN, Recep, Bidat ve Hurafeler-1, 2008 yazıları, <http://www.recepsahan.com/index.php/2008-yazilari/73-bidat-ve-hurafeler-1>, (17.07.2012)
- ŞANAL, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı, 14, 2003/1, ss. 149-168

ŞANVER, Mehmet, “ TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye’de Din Eğitimi”, **SAKÜ. İFD.**, Sayı, 1, Sakarya: 1996, ss. 333-347

ŞENGÜN, Mustafa, “Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri”, **OMÜ. İFD.**, Sayı, 23, 2007, ss. 201-221

-----, Lise Öğrencilerini Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, OMÜ. SBE. Samsun: 2008)

ŞİŞMAN, Bekir, “İslamiyet Öncesi Türk İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı, 401, 1996, ss. 563-674

-----, “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı, 448, 2000, ss. 472-478

-----, “Samsun Yöresi’nde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) ilgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”, **Erdem** (Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III), cilt, 13, Sayı, 39, 2001, ss. 445-464

TANYU, Hikmet, “Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma” **AÜ. İFD.**, cilt, 21, Ankara: 1976, ss. 123–142

TAŞPINAR, İsmail, “Misyonerlik Metodlarındaki Değişimler”, **Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri**, ed. Ömer Faruk Harman, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005

TATLILIOĞLU, Durmuş, “Türkmen İrımları (Halk İnançları)”, **CÜ. İFD**, cilt, 4, Sayı, 1, 2000, ss. 1-15

TBMM Tutanak Dergisi, D. VIII, Yy. 2, cilt, 3, 22. Birleşim, 24.12.1946

TBMM Tutanak Dergisi, D. IX, Yy. 2, cilt, 5, 51. Birleşim, 25.02.1951

TBMM Tutanak Dergisi, D. IX, Yy. 4, cilt, 20, 47. Birleşim, 19.02.1953

TDK, **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Ankara: 2005

TOPSES, Gürsen, **Eğitim Felsefesi Temel Sorunları**, Ankara: Dayanışma Yay, 1982

TUNA, Meryem, İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Popüler Kültürün Rolü, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SDÜ. SBE., 2008)

TURAN, İbrahim, “Televizyonun Birey ve Toplum Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri”, **Diyanet İlmî Dergi**, cilt, 41, Sayı, 1, 2005, ss. 118-127

UYSAL, Mustafa, **İslam’a Sokulan Bid’at ve Hurâfeler**, Konya: Uysal Yay., 1982

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri”, **AÜ. İFD.**, cilt, 17, 1969, ss. 1-28

ÜLPER, Hakan, “Öğrencilerin, Okumaya İsteklendirici Etmenlerle Karşılaşma Durumu: Öğretmen, Aile, Arkadaş ve Kitap Boyutları Üzerinden Bir Araştırma”, **Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı, 30, 2011, ss. 221-237

ÜNAL, Mustafa, “Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı”, **TÜBAR Dergisi**, cilt, 16, Güz 2004, ss.43-67

ÜNAL, Dilek, Çocuğun Din Eğitiminde Ana-Baba Rollerini Bilecik Örneği, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAKÜ. SBE., Sakarya: 2008)

ÜNAL, Taha, “Bir Toplumsal Yara Batıl İnançlar”, 24 Ocak 2012, <http://www.samanyoluhaber.com/yazar/taha-unal/Bir-toplumsal-yara-Batil-inanclar/729233/>, (31.07.2010)

VARLI, Mustafa, Bidat, **Hurafe ve Batıl İnançlar**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008

VERGOTE, Antoine, Çev.: Erdoğan Fırat, “Çocuklukta Din” **AÜ.İFD.**, cilt, 42, 1978, ss. 315-339.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Hurafe”, <http://yusufsevkiyavuz.com/?p=66>, (15.07.2012)

YAVUZER, Haluk, **Çocuk ve Suç**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996

YEL, Ali Murat, “İslam’da Büyük ve Küçük Gelenekler”, (çev.), Ali Coşkun, **Bilgi ve Hikmet**, Sayı, 10, Bahar 1995, ss. 40-62

-----, “Hurafe”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, cilt, 28, İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat, 1998

-----, “İslam’da Büyük ve Küçük Gelenekler ya da İslam Din Antropolojisinde Yüksek Kültür ve Halk Kültürü”, **Din, Toplum ve Kültür** (Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş), (der. ve çev.) Ali Coşkun, İstanbul: İz Yay., 2005, s. 141-142

YEŞİLYURT, Temel, “Kur’an’da Bilgi”, **FÜ. İFD**, cilt, 9, Sayı, 1, 2004, ss.1-12

YİĞMAN, Aydın, “Hurafelerle Din Yaşanmaz”, **İpekyol Gazetesi** (Aylık Kültürel, Aktüel Siyasi Gazete), Sayı, 17, Şubat 2012

YILDIZ, İlhan, “Yoksulluk ve Bilgisizliğin Öteki Yüzü: Yerleşik Halk İnançları”, **Diyanet İlmi Dergi**, cilt, 42, Sayı, 4, 2006, ss. 43-50

-----, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi: Zorunlu mu Kalmalı, Yoksa Seçmeli mi Olmalı?”, **TÜBAV Bilim Dergisi**, cilt, 2, Sayı, 2, 2009, ss. 243-256

YILMAZ, Fatma, “Kadınlar Arasındaki Hurafeler ve İslam’ın Hurafelere Bakışı”, **Diyanet İlmi Dergi**, cilt, 42, Sayı, 1, 2006, ss. 21-40

YILMAZ, Hüseyin, “Kırgızistan’da Misyonerlik ve Din Eğitimi”, **CÜ. İFD.**, cilt, 11, Sayı, 1, 2007, ss. 91-128

YİĞİT, Yaşar, “Var Oluşu Anlama ve Anlamlandırma Zemini: Tefekkür”, **Diyanet Aylık Dergi**, Sayı, 241, Ocak 2011, ss. 8-11

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyanet-Isleri-Baskanligi-AnaMenu-bunlari-biliyor-muyuz--101.aspx>, (22.11.2009)

<http://www.haber7.com/haber/20060424/Batil-inanc-gebe-kadina-zarar-veriyor.php>, (31.07.2010)

<http://www.stargazete.com/dunya/batil-inanc-uzay-seferini-iptal-ettirdi-96795.htm>
(31.07.2010)

<http://haber.mynet.com/detay/dunya/7-yasindaki-kiz-bir-kopekle-evlendirildi/377966> (31.07.2010)

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=577756> (31.07.2010)

<http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=37c3ecf6-1976-48fa-ad54-4638803ec2b6>, (23.07.2012)

<http://www.dha.com.tr/buyu-bozma-bahanesiyle-dolandiricilik-yapan-kadinlar-adanada-yakalandi-333627.html>, (23.07.2012)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20836730.asp>, (23.07.2012)

<http://www.youtube.com/watch?v=XZE39yRXbZg> (07.08.2012)

<http://www.kultur.gov.tr/TR,24295/kultur.html> (07.08.2012)

<http://www.aidaea.it/default.php> (07.08.2012)

EKLER

EK 1: Batıl İnanç Ölçeği

Sevgili öğrenciler,

Bu anket sonuçları bilimsel bir çalışmada kullanılacağı için samimiyetle cevaplamanız önemlidir. Vereceğiniz cevaplar hiç kimse ile paylaşılmayacak, herhangi bir kişi ya da makama açık tutulmayacaktır. Bu nedenle anket üzerinde sizden istenilmeyen; isim, numara, sınıf gibi belirtici hiçbir açıklamada bulunmanıza gerek yoktur. Anketi cevaplayarak araştırmaya yapmış olduğunuz değerli katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim. Aşağıdaki soruların tümünde **lütfen bir seceneği işaretleyiniz.**

1-Cinsiyetiniz nedir? 1-( ) Erkek 2-( ) Kız

2-Ailenizin aylık geliri ne kadardır?

- 1-( ) 0-300 TL
2-( ) 301-850 TL
3-( ) 851-1500 TL
4-( ) 1501-2000 TL
5-( ) 2001 TL ve üstü

3-Hayatınızın çoğunu nerede geçirdiniz?

- 1-( ) Köy
2-( ) Kasaba/Belde
3-( ) İlçe
4-( ) Şehir

6-Aile büyüklerinizle (babaanne, anneanne ve dede gibi) ne kadar sıklıkta görüşürsünüz?

- 1-( ) Her gün
2-( ) Birkaç günde bir
3-( ) Haftada bir
4-( ) Ayda bir
5-( ) Birkaç ayda bir
6-( ) Bayramdan bayrama
7-( ) Yılda bir (Yaz tatilinde)
8-( ) Vefat etmiş

4-Annelerinizin öğrenim durumu nedir?

- 1-( ) Okuma yazma bilmiyor
2-( ) İlkokul (5. Sınıf)
3-( ) Ortaokul (8. Sınıf)
4-( ) Lise
5-( ) Üniversite

5-Babanızın öğrenim durumu nedir?

- 1-( ) Okuma yazma bilmiyor
2-( ) İlkokul (5. Sınıf)
3-( ) Ortaokul (8. Sınıf)
4-( ) Lise
5-( ) Üniversite

	Sevgili öğrenciler, Aşağıda halk arasında benimsenen inançlardan oluşan birtakım cümleler verilerek sizden düşüncelerinizi ifade etmeniz istenmektedir. <u>Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyarak yaşantılarınıza ve inançlarınıza uygunluk durumunu düşününüz.</u> Kararınızı maddelerin karşısındaki kutucuklardan düşüncenizi ifade eden kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz. <u>Lütfen samimiyetle cevaplayınız ve cevapsız madde bırakmamaya özen gösteriniz.</u>	0 Fikrim yok	1 Katılmıyorum	2 Kararsızım	3 Katılıyorum
1	"Bu mesajı 10 kişiye gönderirsen dileklerin kabul olur" şeklindeki mesaj 10 kişiye gönderilirse dilekler gerçekten kabul olur.	( )	( )	( )	( )
2	Bir kişi kısmetinin açılması için çeşitli türbelere gider; adak adar, mum yakarsa gerçekten kısmeti açılır.	( )	( )	( )	( )
3	Kötü bir haber duyulduğunda kulak çekilerek bir yere vurulursa benzer kötülükle karşılaşmaz.	( )	( )	( )	( )
4	Allah vardır ve birdir.	( )	( )	( )	( )
5	Bazı ağaçlara (dilek ağaçlarına) bez/çaput bağlanarak dilekte/istekte bulunulursa dilekler/istekler gerçekleşir.	( )	( )	( )	( )
6	Yanağına kirpik düşen kişi dilek tuttuktan sonra kirpiğin hangi yanağına düştüğünü doğru tahmin ederse dileği kabul olur.	( )	( )	( )	( )
7	Gece turnak kesilmez.	( )	( )	( )	( )
8	Çocukların üstünden geçilirse boyu kısa kalır.	( )	( )	( )	( )
9	Bir kişinin sağ avuç içi kaşınırsa, bir yerden para gelir; sol avuç içi kaşınırsa o kişiden para çıkar.	( )	( )	( )	( )
10	Melekler nurdan yaratılmışlardır, gözle görülmezler.	( )	( )	( )	( )
11	Kulağın çınlaması ya da hıçkırma, o kişinin başka bir yerde anıldığı anlamına gelir.	( )	( )	( )	( )
12	Aynı isimli iki kişi arasında bulunulduğunda tutulan dilek kabul olur.	( )	( )	( )	( )

Lütfen arka sayfaya geçiniz....»

		Fikrim yok	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
13	Kara kedinin insanın önünden geçmesi uğursuzluk getirir.	( )	( )	( )	( )
14	Gece ıslık çalmak şeytanı çağırmak anlamına gelir.	( )	( )	( )	( )
15	Bir kişinin üzerine dışarıdayken kuş pislerse iyi şans getirir.	( )	( )	( )	( )
16	Kur'an-ı Kerim Allah'ın mesajlarını içerir.	( )	( )	( )	( )
17	Nikâh kıyılırken eşlerden (gelin veya damat) hangisi diğerinin ayağına önce basarsa hep onun sözü geçer.	( )	( )	( )	( )
18	Yıldız kayarken tutulan dilekler kabul olur.	( )	( )	( )	( )
19	Her insan dünyada yaptıklarının hesabını ahirette verecektir.	( )	( )	( )	( )
20	Bir şey kırk kere söylenirse gerçek olur.	( )	( )	( )	( )
21	Mübarek gecelerde türbelerde mum yakanın duası kabul olur.	( )	( )	( )	( )
22	Kafaları yanlışlıkla çarpan iki kişinin kel kalmamaları için tekrardan kafalarını çarpıştırmaları gerekir.	( )	( )	( )	( )
23	Cinlere "Üç harfli" yerine "Cin" denirse konuşuldukları ortama gelirler.	( )	( )	( )	( )
24	Allah her şeyi bir kadere (düzene, ölçüye, plana) göre yaratmıştır.	( )	( )	( )	( )
25	Küçük çocukları nazardan korumak için mavi boncuk veya nazar boncuğu takılmalıdır.	( )	( )	( )	( )
26	Ölen kişilerin ruhları çağrılırsa gelir.	( )	( )	( )	( )
27	At nâh evin herhangi bir yerine asılırsa uğur getirir.	( )	( )	( )	( )
28	13 sayısı uğursuzluk getirir.	( )	( )	( )	( )
29	Allah mesajlarını insanlara iletmek için peygamberler göndermiştir.	( )	( )	( )	( )
30	Merdiven altından geçmek uğursuzluk getirir.	( )	( )	( )	( )
31	İki bayram (dini bayram) arasında nikâh/düğün yapılmaz.	( )	( )	( )	( )
32	Turnak, gece de kesilebilir.	( )	( )	( )	( )

7- Yukarıda okuduğunuz maddelerde ifade edilen halk inançlarını, aşağıda verilenlerin hangisinden ne oranda duyup öğrendiğinizi karşılarında verilen seçeneklerden birini işaretleyerek belirtiniz.

Halk İnançlarını Öğrendiğiniz Yerler	1.Hiç birini	2.Bir kısmını	3.Çoğunu	4.Hepsini
1-( ) Ailemden ve aile büyüklerimden	( )	( )	( )	( )
2-( ) Arkadaşlarımdan	( )	( )	( )	( )
3-( ) Akraba ve komşularımdan	( )	( )	( )	( )
4-( ) Okuduğum hikâye ve roman gibi kitaplardan	( )	( )	( )	( )
5-( ) Televizyon, radyo ve internetten	( )	( )	( )	( )
6-( ) Bunların dışında (Yazınız).....	( )	( )	( )	( )

8-Çevrenizde gördüğünüz ya da duyduğunuz, yukarıda verilen veya benzer inanç ve uygulamalar hakkında duygu ve düşüncelerinizi lütfen birkaç cümleyle aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK 2: Özgeçmiş

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : İshak AŞAR
Doğum Yeri ve Tarihi : Salıpazarı/ 1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Arapça

İş Deneyimi

2007-2012 : Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak
Bilgisi Öğretmenliği

İletişim

E-Posta Adresi : ishak55asar@hotmail.com
Cep Telefonu : 0 506 587 09 91